

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, ПОЛІТИЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ УЧАСНИКІВ
ЧЕТВЕРТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Полтава 2024

УДК 32+332]:342.25(062)
С 69

Рекомендовано до видання ученою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка 11 квітня 2024 р., протокол № 12.

Редакційна колегія

- Степаненко С. В.** – кандидат економічних наук, доцент,
головний редактор
- Яковенко Л. І.** – доктор економічних наук, професор
- Непокупна Т. А.** – кандидат економічних наук, доцент
- Шевченко Б. О.** – кандидат економічних наук, доцент
- Сакало О. Є.** – кандидат історичних наук, доцент

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за їх зміст і форму викладення, наведені факти та статистичні дані.

Соціально-економічні, політичні та гуманітарні виміри національного та місцевого розвитку : зб. наук. ст. учасників четвертої всеукраїнської наук.-практ. конф. / редкол. : С. В. Степаненко (голова ред.) та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка , 2024. – 249 с.

До збірника увійшли статті докторів, кандидатів наук, викладачів, магістрантів, студентів. На основі міждисциплінарного підходу розглянуто широкий спектр питань соціально-економічного, політичного та гуманітарного розвитку на національному та місцевому рівні.

УДК 32+332]:342.25(062)
С 69

ЯКОВЕНКО Л. І., доктор економічних наук, професор

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Суспільний дискурс з питань бачення майбутнього України стосується соціально-економічних і технологічних рушіїв та механізмів формування нової моделі економіки, а також напрацювання нових підходів до державного управління, зміцнення демократії як основи економічної ефективності та соціальної справедливості, ролі науки у забезпеченні технологічного розвитку та підвищенні міжнародної конкурентоспроможності національного господарства. Обговорення теперішнього і майбутнього устрою країни спрямовується не лише розробку та вибір найкращих рішень. Очевидна необхідність суспільного договору про адаптацію ухвалених рішень, без якого неможливо реалізувати навіть найкращі плани і проєкти. Численні заходи, публікації і пропозиції, а також проєкти і плани з післявоєнного відновлення, поки що не дають чіткого бачення повоєнної економічної моделі розвитку України.

Найзагальнішими узгодженими підходами до повоєнної трансформації економічного розвитку є безпека, гарантування дієвості ринкової економіки, спроможність конкурувати в європейському економічному просторі, захист національних інтересів в економічній та енергетичній сферах. У цьому аспекті важливу роль відіграє політика держави щодо реального сектора економіки, яку прийнято називати промисловою політикою (ПП).

У структурі ООН є спеціалізована агенція – організація з промислового розвитку UNIDO [2], яка працює зі 172 країнами і має повноваження сприяти динамічному промислового розвитку та прискорювати його. Діяльність агенції сприяє досягненню цілей сталого розвитку, зокрема, відповідає дев'ятій цілі –

створення стійкої інфраструктури, сприяння інклюзивній та сталій індустріалізації та сприяння інноваціям. Серед функції UNIDO технічне співробітництво; наукові дослідження та консультативні послуги; нормування стандартів; сприяння партнерству для передачі знань і технологій. Діяльність агенції зосереджена на трьох напрямках: подолання голоду; зупинення погіршення клімату шляхом використання відновлюваної енергії та енергоефективності для зменшення промислових викидів парникових газів; підтримка стійких ланцюгів постачання, щоб виробники з країн, що розвиваються, отримували справедливу угоду та зберігали обмежені ресурси.

Звіт про промисловий розвиток (IDR) за 2024 р «Перетворення викликів на стійкі рішення: нова ера промислової політики», демонструє трансформаційний потенціал сучасної промислової політики, щоб пропонувати нові вирішення поточних глобальних проблем, від дефіциту ресурсів і зміни клімату до розширення соціально-економічної нерівності та зростання населення світу. У звіті наголошується, що кожне робоче місце в промисловому виробництві може створити два і більше робочих місць в інших секторах економіки. Це підкреслює вирішальну роль промисловості як рушійної сили створення робочих місць та економічного зростання – і як такого ключового елемента в боротьбі з бідністю та голодом. IDR24 також констатує, що промислові підприємства, незважаючи на те, що вони становлять меншу частку від загальної кількості фірм, володіють приблизно 60 % усіх екологічних патентів у світі, тож вони відіграють вирішальну роль в інноваціях для сталого економічного розвитку [3].

Всі напрямки промислового розвитку, підтримувані ООН, безумовно важливі для індустріального сектора України, але з огляду на потреби захисту від агресора, руйнування інфраструктури і виробничих потужностей не вичерпують всього кола проблем. До того ж стан реального сектора економіки в Україні напередодні війни, мав нераціональну структуру – переважали галузі низької переробки з незначною складовою високоточного сучасного

виробництва, демонстрував **низьку продуктивність та неконкурентність** відносин. Промисловість не відповідала вимогам часу – постійно оновлювати випуск продукції, модернізувати устаткування.

Зазначимо, що в Україні час від часу спостерігаються сплески інтересу до розробки і реалізації ПП в тому чи іншому варіанті. Періодично створювалося міністерство чи державна агенція з ПП, які затим реорганізовувалися через приєднання до інших міністерств. Чинне нині Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України [1] на офіційному сайті у вкладці Діяльність має розділ «Промислова політика», на якій є єдина рубрика – операції з металобрухтом [1].

Зазвичай дискусії навколо необхідності ПП точаться в межах загальновідомої дискусії про роль держави в економіці. В найзагальнішому варіанті питання ставиться так: більше чи менше державного втручання потребує економіка під час війни і потребуватиме в післявоєнному відновленні? Як б аргументи не наводили прибічники того чи іншого підходу, об'єктивно у воюючій країні роль держави суттєво зростає, так витрати консолідованого бюджету України у 2022–2023 р. складають відповідно 66% і 69% ВВП. Проведення ПП є складником ширшої проблеми – загальної економічної політики держави. Тож очевидно, що саме держава має бути ініціатором розробки та реалізації такої національної економічної політики відновлення і модернізації, яка б мала на меті формування ефективного реального сектора.

Неминуча перспектива в зміні структури економіки – розширення власної військової промисловості. Про бажання відкрити власні виробництва в Україні вже заявляли деякі відомі виробники зброї, зокрема, Rheinmetall, німецький концерн (ремонт та виробництво танків та іншої бронетехніки), BAE Systems, британська компанія (виробництво 105-міліметрової артилерії), Baykar, турецька компанія (ударний безпілотною Bayraktar, важкий безпілотною Akinci та безпілотною винищувач Kızılelma). Ці та інші кейси засвідчують початок

етапу співпраці з партнерами, який змінюватиме структуру економіки на користь військової промисловості.

Для повоєнної України ПП має:

1) відповідати стратегії ЄС, спрямовуватися на технологічні зміни через поєднання інформаційних і комунікаційних технологій, нових управлінських і організаційних методів і розвиток кваліфікованої робочої сили, щоб суттєво підвищити конкурентоспроможність промисловості;

2) сприяти формуванню ланцюгів доданої вартості;

3) поєднувати горизонтальний (у сприянні підприємництву та інноваціям) і вертикальний (для врахування специфічних характеристик певних галузей) підходи.

ЛІТЕРАТУРА

1. UNIDO. Офіційний сайт. URL : <https://www.unido.org/>
2. Industrial Development Report 2024. Turning challenges into sustainable solutions: the new era of industrial policy. URL : <https://www.unido.org/idr2024>
3. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. Офіційний сайт. URL : <https://mspu.gov.ua/>

СТЕПАНЕНКО С. В., кандидат економічних наук, доцент

ДЕДОВ О. Ф., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

ЧЖОУ ХАОЧЖО, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УНІВЕРСИТЕТИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМИ

Упродовж останніх десятиліть стартап-проекти стали найпоширенішою формою малого інноваційного підприємництва в світі. Сучасна категорія «стартап» є похідною від англійського словосполучення start up («запускати») і найчастіше використовується для позначення щойно створених або таких, що перебувають у процесі створення, компаній. В історичному контексті цей термін виник у 30-х роках ХХ ст. у США, відколи два студенти Стенфордського університету Вільям Хьюлет (William Hewlett) і Девід Паккард (David Packard) започаткували свій перший невеликий проект і назвали його «start up». Цей проект дав початок сучасному ІТ-гіганту – компанії Hewlett Packard і нині вважається відправною точкою світової стартап-індустрії, а гараж у передмісті Пало-Альто, у якому було започатковано стартап, – місцем народження Кремнієвої долини [3, с. 5]. В офіційних текстах термін «стартап» вперше був вжитий у 1973 р. у журналі «Forbes», а згодом, у вересні 1977 р. – у журналі «Businessweek» [5, с. 6].

Попри широку відомість і загальноживаність єдиного загальноприйнятого трактування поняття стартапу наразі не існує. Найбільш поширеним є підхід американських інноваційних підприємців та дослідників Стіва Бленка та Боба Дорфа, відповідно до якого стартап можна визначити як бізнес/проект спрямований на отримання прибутку та/або досягнення соціального ефекту шляхом випуску на ринок нових або вдосконалених технологій, товарів, організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного

або іншого характеру і здійснює глобально-орієнтовану діяльність, що базується на повторюваній масштабованій бізнес-моделі [2, с. 15]. Отже, стартап передбачає наявність певної амбітної інноваційної бізнес-ідеї, яка поки не знайшла шляхів своєї реалізації та потребує організаційного оформлення, фінансування, розвитку та ринкової апробації.

Взаємодія стартаперів з іншими заінтересованими учасниками (фізичними та юридичними особами) відбувається в рамках організаційно оформленого середовища, яке прийнято називати стартап-екосистемою.

Зазвичай стартап-екосистема включає декілька складових: підприємці-стартапери; фінансові та інвестиційні організації; урядові (загальнодержавні та регіональні) інституції та органи місцевого самоврядування; бізнесові структури (приватний сектор); університети та інші ЗВО; інноваційна інфраструктура. При цьому чим активніше і відкритіше взаємодіють між собою учасники екосистеми, тим ефективніше вона розвивається, у свою чергу створюючи кращі можливості для розвитку стартапів.

Також, за даними досліджень, сама наявність державної, регіональної або муніципальної системи підтримки підприємництва здійснює позитивний вплив на наміри потенційних підприємців щодо започаткування бізнесу у будь-яких формах [1]. Із цього випливає, що формування ефективної стартап-екосистеми громади, регіону, держави потребує комплексного поєднання найбільш ефективних інструментів підтримки.

Важливо відзначити, що в рамках стартап-екосистеми всі ключові гравці тісно пов'язані між собою, і у цій взаємодії створюють взаємні можливості для швидкого прогресу та зростання: а) підприємці об'єднуються для обміну ідеями та взаємодії з університетами для залучення майбутніх працівників; б) інвестори вчаться розуміти, які типи підприємців, команд та стартапів найімовірніше досягають успіху і можуть зробити екзит – інвестують в стартапи гроші; в) у свою чергу, це закачує новий капітал та знання в екосистему від підприємців-початківців та стартапів після екзиту, які,

ймовірно, повернуть гроші та знання назад в екосистему [4, с. 12].

З'ясуємо ключові функції основних учасників екосистеми.

Урядові інститути відіграють важливу роль у побудові стартап-екосистеми (особливо в частині створення інфраструктури), мають підтримувати підприємництво та впроваджувати відповідні законодавчі ініціативи.

Бізнесові структури (корпорації) часто стають первинними клієнтами для стартапів та допомагають у перевірці ідей, гіпотез та тестуванні продуктів. Крім того, менеджери з різних компаній є хорошими менторами для засновників стартапів, оскільки володіють досвідом та експертизою в специфічних галузях та індустріях.

Інвестори надають перший капітал і сприяють зростанню стартапів та їх виходу на ринок.

Також важливим елементом екосистеми є **інфраструктура**, яка включає в себе: а) організації, що сприяють розвитку стартапів – інкубатори і акселератори, коворкінги, лабораторії тощо; б) телекомунікаційну інфраструктуру; в) додаткові сервіси для стартапів (дата-центри, хостинги, інструменти для роботи тощо).

Вагому роль при створенні й започаткуванні роботи стартап-компаній відіграють університети та наукові установи. Ці заклади є ключовими гравцями у стартап-екосистемі, сприяючи розвитку інновацій, підприємництва та підтримуючи молодих підприємців на всіх етапах їхньої діяльності. Вони створюють середовище, яке стимулює креативність, забезпечує доступ до знань, ресурсів та мереж, необхідних для успіху стартапів. Зазвичай, роль університетів у стартап-екосистемі зводиться до такого:

1. **Поширення підприємницьких компетентностей серед молоді.**

Зарубіжні та вітчизняні університети пропонують курси та програми з підприємництва, управління стартап-проектами, які допомагають студентам

розвивати бізнес-навички, навчитися основ бізнес-планування, маркетингу, фінансів та управління.

2. *Забезпечення фахової освіти в IT-галузі*, що забезпечує студентів знаннями та навичками, необхідними для розробки інноваційних продуктів та рішень.

3. *Проведення наукових досліджень, продукування та поширення інновацій*. Університети є центрами наукових досліджень, що можуть привести до відкриттів та нових технологій, які стають основою для стартапів. Крім того, в університетах створюються та активно діють лабораторії, дослідницькі центри та інкубатори, де студенти та викладачі можуть працювати над інноваційними проєктами.

4. *Створення й організація діяльності університетської стартап-інфраструктури*. Університети нерідко виступають засновниками бізнес-інкубаторів та акселераторів, стартап-шкіл тощо, які надають потенційним підприємцям доступ до ресурсів, консультацій, менторів та фінансування. Окреслені елементи стартап-інфраструктури можуть бути організаційно оформлені як самостійні юридичні особи або як структурні підрозділи університету та діяти під його егідою.

Розглянемо детальніше функціональну специфіку інфраструктурних стартап-об'єктів у загальноуніверситетській структурі.

Бізнес-інкубатор може виступати як структурний підрозділ університету, який забезпечує підтримку інноваторів або їх команд на початкових етапах створення інноваційного підприємства (на етапах формування ідеї, розроблення інноваційної продукції, її запуску та випробування), надає на певних умовах та на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно, консультаційні, освітні та інші послуги з метою його розвитку та масштабування.

Акселератори у структурі університету надають підтримку для стартапів на етапах їх зростання і масштабування, шляхом навчання, залучення менторів, надання інших видів підтримки з метою прискорення їх розвитку.

Стартап-школу можна розглядати як структурний підрозділ університету або проєкт, що ним реалізується, у рамках діяльності (реалізації) якого використовуються ресурси закладу вищої освіти для проведення навчання та надання інформаційно-консультаційної підтримки здобувачам освіти та працівникам, які бажають перетворити інноваційну ідею на стартап [6].

Крім того, університети можуть забезпечити стартапам доступ до офісних приміщень, лабораторій та інших ресурсів в рамках діяльності коворкінг-центрів та просторів, а також на постійній чи тимчасовій основі надавати доступ до сучасного технологічного обладнання та програмного забезпечення.

5. Проведення конкурсів стартапів та хакатонів. Університети організовують заходи, де студенти можуть представити свої ідеї, отримати зворотній зв'язок від експертів та залучити інвесторів.

6. Співпраця з бізнесом щодо розвитку стартап-руху. Прикладом такої співпраці можуть бути менторські програми, до яких університети залучають успішних підприємців та експертів з метою консультування студентів та надання їм допомоги у розвитку своїх ідеї. Також університети часто налагоджують партнерства з бізнес-компаніями, що надають можливості для стажування, спільних досліджень та комерціалізації технологій.

7. Фінансова підтримка окремих стартап-проєктів. З одного боку, університети можуть надавати власну фінансову підтримку у вигляді грантів, стипендій та інвестицій для студентів та молодих підприємців – учасників стартап-проєктів. З іншого, – університети можуть сприяти залученню інвесторів, венчурних капіталів та бізнес-янголів для фінансування стартапів.

Університетський функціонал може суттєво різнитися на кожному з етапів розвитку стартапів. Приміром, на етапі створення стартапу (формування ідеї (pre-seed)) фахівці відповідного університетського підрозділу беруть участь у перевірці гіпотези про те, чому і для кого з потенційних споживачів така ідея цінна шляхом виявлення потенційних розробок та навчання у стартап-школі

(надання підтримки для розробки бізнес-моделі та мінімально життєздатного продукту (MVP)).

На етапі оцінки стартапу (запуску та випробування (seed)) відповідальні особи університету беруть участь у перевірці того, чи є ідея продукту комерційно релевантною та цінною за допомогою забезпечення менторства, інкубації та надання інноваційного простору (зокрема, приміщень інноваційних структур тощо).

На етапі розвитку стартапу (зростання (серія А)) фахівці університету беруть участь у розробці комерційного продукту як доказу того, що бізнес-модель працює, шляхом забезпечення менторства, акселерації, пошуку інвестицій, надання приміщення в оренду. На етапі масштабування стартапу (серія В) університет бере участь у розширенні бізнес-моделі до самоокупної життєздатної компанії шляхом забезпечення надання різного спектра послуг, пошуку інвестицій, надання приміщення в оренду тощо.

На пізньому етапі розвитку стартапу (зрілість (серія С)) відповідальні особи університету беруть участь у забезпеченні високої рентабельності стартапу, розробленні інноваційної продукції, забезпеченні виходу на нові ринки шляхом надання різного спектра послуг, пошуку інвестицій, надання приміщення в оренду тощо. На цьому етапі зростання, масштабування та зрілості університет укладає із новоутвореною компанією ліцензійний договір на використання об'єктів права інтелектуальної власності [6].

Участь університетів у стартап-екосистемі здатна приносити низку позитивних наслідків як для самих закладів вищої освіти, так і для їх студентів, викладачів та громади загалом. Задіяність університетів у роботі зі стартапами надає їм численні конкурентні переваги: від покращення репутації та залучення фінансування до підтримки наукових досліджень і розвитку інноваційної інфраструктури. Це також сприяє економічному розвитку регіону, підвищує якість освіти в громаді і відкриває можливості для міжнародної співпраці.

Отже, університети, будучи однією з ключових ланок в стартап-екосистемі, забезпечують чимало незамінних функцій. Найчастіше саме університети є унікальним середовищем, де формуються інноваційні ідеї, оскільки мають потенціал студентської молоді, дослідницькі лабораторії, акумулюють науковий та інтелектуальний потенціал регіону та країни. Через свої структурні підрозділи університети мають можливість брати участь у навчанні, менторстві, інкубаційних програмах, наданні у користування приміщень, пошуку інвесторів, розробленні бізнес-плану та фінансової моделі стартап-проектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lee W., Kim B. Business Sustainability of Start-Ups Based on Government Support: An Empirical Study of Korean Start-Ups. *Sustainability*. 2019. № 11. URL : <https://doi.org/10.3390/su11184851>.
2. Бленк С., Дорф Б. Священна книга стартапера. Як збудувати успішну компанію. Київ: Наш формат, 2019. 512 с.
3. Гавриш О. А., Бояринова К. О., Копішинська К. О. Розробка стартап-проектів. Конспект лекцій: навчальний посібник. Київ: КПІ імені Ігоря Сікорського, 2019. 188 с.
4. Інноваційне підприємництво та управління стартап проектами. Робочий зошит викладача. Київ: УЕР, 2021. 115 с.
5. Менеджмент стартапів: конспект лекцій для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання / Упорядник: С. О. Заїка. Харків: ДБТУ, 2023. 121 с.
6. Методичні рекомендації щодо політики у сфері інтелектуальної власності для закладів вищої освіти та наукових установ України. URL : https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Metodychni_rekomendatsii_polityka_IV_ZVO_NU_Ukrainy-web.pdf.

СТЕПАНЕНКО С. В., кандидат економічних наук, доцент

КИТРИШ О. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

ЖАО ШУНЬЮЙ, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

МАРКЕТИНГ-МІКС У ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ МАРКЕТИНГУ

За останні десятиріччя був накопичений солідний досвід на рівні країн, регіонів та населених пунктів у різних країнах щодо застосування потенціалу маркетингу з метою підвищення соціально-економічної та туристичної привабливості територій та громад. На муніципальному, регіональному, а подеколи й на національному рівнях у ряді країн світу впроваджується маркетинговий підхід до управління, орієнтований на підвищення конкурентоспроможності території, формування стійкого позитивного іміджу країни, регіону чи громади та залучення представників цільової аудиторії для розвитку місцевості.

Застосування маркетингового підходу не лише розширює інструментарій державного, регіонального та муніципального управління, а й впливає на постановку стратегічних цілей, оскільки метою маркетингу у кінцевому підсумку є задоволення потреб споживачів. У випадку територіального маркетингу – це орієнтація на мешканців території (потреба підвищення рівня та якості життя у своїй місцевості), інвесторів (пошук можливостей вигідного вкладення коштів), бізнесменів (потреба у кваліфікованій та/або дешевій робочій силі та нових бізнес-проектах), партнерів (пошук можливостей взаємовигідної співпраці), туристів (потреба у нових враженнях) та інших економічних суб'єктів, що діють або можуть діяти на цій території.

Посилення ролі територіального маркетингу провокує зміни у стратегіях управління територіями, що зумовлено такими чинниками: зміною філософії

розвитку території, її принципів та цілей; ідентифікацією населення як реального учасника системи управління територією; посиленням вимог та відповідальності органів влади за стан соціально-економічного розвитку території, включаючи її благоустрій, безпеку й соціальний захист населення.

У цьому контексті доречним є визначення територіального маркетингу як стратегічного підходу до маркетингу, який спрямований на вивчення та використання унікальних характеристик та потреб споживачів, що проживають у певному географічному регіоні [3]. Разом із тим, територіальний маркетинг постає також як комплекс методів та інструментів, реалізація яких дає змогу вельми ефективно «продавати» заінтересованим особам конкретні характеристики території (зручне розташування, наявність унікальних ресурсів, об'єктів культурної спадщини тощо). Суб'єктами, що просувають або «продають» блага території виступають умовні «виробники» територіального продукту: органи державної влади та місцевого самоврядування, підприємства транспортної галузі, сфери гостинності та туризму (готельно-ресторанний бізнес, індустрія розваг), заклади торгівлі, засоби масової інформації, політичні партії, громадські організації та інші структури, що пов'язані з територією й зацікавлені у привабливості представників цільових аудиторій [1].

У рамках концепту територіального маркетингу певна територія – громада, регіон, країна – розглядаються як особливий продукт з унікальними характеристиками, вартість якого визначається обмеженістю (рідкісністю) сприятливих географічних умов. Водночас, попри унікальність територіального продукту, реалізація маркетингової стратегії щодо нього традиційно передбачає використання комплексу елементів маркетингу (маркетинг-міксу), адаптованого, звісно, до особливостей територіального управління. Відповідно комплекс територіального маркетингу (інструментарій «4 P») складають сам територіальний продукт (product), ціна територіального продукту (price), місце (локалізація) територіального продукту (place) й просування територіального продукту (promotion). Окремі дослідники також включають до переліченого

комплексу елементів територіального маркетингу ще два: підтримку місцевої спільноти та політичні сили [2].

Розглянемо детальніше послідовність застосування інструментів маркетингу територій.

Першим елементом комплексу маркетингу є територіальний продукт – збірне поняття, що розкриває:

а) унікальні характеристики та ресурси території;

б) конкретну локацію, де зацікавлені особи зароблятимуть та витратять кошти;

в) систему управління, що обумовлює рівень та якість життя на певній території.

Територія як продукт / товар може розглядатися як об'єкт соціального й економічного інтересу різних фізичних та юридичних осіб. Відповідно, стратегічний розвиток території за різними напрямками передбачає відповідне її позиціонування для різних категорій споживачів. Приміром, для реальних та потенційних мешканців актуальними параметрами конкретної території є комфортність проживання, можливості зайнятості та працевлаштування, житлові умови, якість медичних, освітніх, соціальних послуг, транспортні та комунікаційні можливості, якість життя, що включає екологічні та безпекові переваги, культурний, рекреаційний та розважальний потенціал території, можливості громадської активності та примноження соціальних зв'язків. Важливою перевагою територіального продукту є громадська активність, що включає різні форми участі мешканців у соціальному, економічному та культурному житті громади, такі як волонтерство, участь у місцевих ініціативах, громадських організаціях, плануванні та прийнятті рішень на рівні громади.

Для суб'єктів господарювання важливими є такі аспекти територіального продукту, як можливість ефективно працювати й отримувати прибуток, розвиватися та розширювати свій бізнес, відсутність бюрократичних перепон і

тяганини. Сама територія для бізнесу може бути цікавою і як локація для здійснення господарської діяльності, і як джерело ресурсів, зокрема людських, і як ринок збуту.

Для туристів і гостей території актуальними є дещо інші параметри: наявність цікавих природних та історичних пам'яток, розвинена інфраструктура, можливості дозвілєвої та культурної діяльності тощо. Загалом, територіальний маркетинг, спрямований на різні групи споживачів, повинен акцентувати увагу на актуальних для них аспектах, щоб продемонструвати позитивні характеристики та конкурентні переваги території.

Другим елементом комплексу маркетингу є ціна, яка у територіальному маркетингу виступає як сукупність витрат, що їх несе споживач в процесі «купівлі» територіального продукту в контексті свого проживання або здійснення діяльності на території.

Для жителів ціною території є вартість життя (житло, комунальні та соціальні послуги, податкове навантаження, витрати на благоустрій тощо), рівень доходів та соціальних пільг, а також ціни конкретних товарів та послуг на території.

Ціна території для бізнес-суб'єктів визначається багатьма параметрами, зокрема: вартістю землі та нерухомості, витратами на транспортування та логістику, ціною енергопостачання та комунальних послуг, місцевою податковою політикою (місцеві податки та податкові пільги), вартістю ліцензійних та дозвільних процедур. Крім того, ціна територіального продукту для господарюючих суб'єктів – це явні матеріальні витрати, які несе бізнес, здійснюючи діяльність на цій території, наприклад, ціни основних ресурсів території (трудових, сировинних та ін.).

Для туристів та гостей ціна територіального продукту відбивається у сукупних витратах, що їх вони готові понести, відвідуючи регіон чи громаду. До таких витрат належать витрати на житло, харчування, подорожі, екскурсії,

відвідування пам'яток та відомих місць і подій.

У свою чергу, інвесторам до параметрів ціни варто включати ризики інвестиційного проєкту, адже оцінювання інвестиційної привабливості території є найважливішим аспектом ухвалення будь-якого інвестиційного рішення.

Третім елементом комплексу територіального маркетингу є місце, тобто географічна (просторова) локалізація територіального продукту. Зазвичай місце розташування є статичною, тобто незмінною локалізацією, з іншого боку – це динамічна характеристика, адже територіальний продукт може розглядатись як ланка в комунікаційних процесах, елемент у системі руху сировинних, людських, матеріальних, фінансових, інформаційних ресурсів [2, с. 218].

Розміщення територіального продукту можна розглядати як у контексті розгляду зовнішнього середовища (погляд «ззовні» – територія та її «сусіди»), так і з позиції аналізу внутрішнього середовища (погляд «зсередини», тобто розташування окремих видів ресурсів у рамках аналізованої території). Неупереджене оцінювання та правильне використання особливостей локалізації територіального продукту створюють передумови для ефективного розвитку спеціалізації та кооперації територій, що є вкрай важливим у стратегічному розвитку громад та регіонів.

Четвертим інструментом маркетингу територій є просування територіального продукту. У цьому контексті комунікаційна політика регіонів та громад є сукупністю заходів зі створення привабливості самої території та підвищення інтересу до розміщених на ній ресурсів, умов життєдіяльності та ділової активності, доведення інформації про переваги територіального продукту до потенційних споживачів та стимулювання у них бажання віддати перевагу цій території [2, с. 218]. Головним завданням органів регіональної влади та місцевого самоврядування у цьому зв'язку видається формування позитивного іміджу території на підставі її привабливих характеристик, що мають історичне або сучасне підґрунтя.

Просування територіального продукту з огляду на його цілі може включати різноманітні маркетингові заходи, зокрема брендинг території, проведення рекламних та інформаційних кампаній, організацію різноманітних подій культурного, спортивного, ділового змісту (фестивалів, ярмарків, виставок, конференцій, інвестиційних форумів) тощо. Також у територіальному маркетингу можуть бути застосовані усі ключові елементи маркетингової комунікаційної політики: реклама, стимулювання збуту, зв'язки з громадськістю (PR), особисті продажі, прямий маркетинг.

Для різних цільових груп зазвичай використовуються різні підходи до просування. Приміром, зміст рекламних повідомлень може мати за мету інформувати потенційних споживачів про можливості та переваги території, переконати відповідальних посадових осіб у необхідності врахування інтересів регіону чи громади при прийнятті рішень, а також нагадати постійним покупцям (наприклад, туристам) про необхідність придбати територіальний продукт.

Таким чином, використання концепції «маркетинг-мікс» («4P») у територіальному маркетингу дозволяє структурувати стратегію просування території, виходячи з основних аспектів продукту, ціни, промоції та розподілу, що допомагає залучити увагу цільової аудиторії та досягти успіху у досягненні маркетингових цілей. Підсумовуючи, зазначимо, що територіальний маркетинг та брендинг у сучасних умовах може стати додатковим ресурсом економічного, соціального та культурного розвитку територіальних громад, регіонів і країни загалом. Використання інструментів маркетингу в інтересах територій не повинно бути разовим проектом чи переліком дій. Маркетинг територій відображає певний підхід, спільні цінності та візію майбутнього громад та регіонів, які поділяються не лише адміністрацією, представниками бізнесу, лідерами думок, а і її мешканцями. Досвід свідчить, що ефективні маркетингові заходи не бувають випадковими, а є частиною комплексної послідовної стратегії, ухваленої компетентним органом місцевої влади. Заходи з

впровадження маркетингової стратегії потрібно виконувати поступово, забезпечуючи можливість оцінювання поточних результатів та врахування необхідності подальших змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко В. М. Шершун К. О. Поняття та інструменти територіального маркетингу в контексті стратегічного розвитку регіонів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2012. № 2 (36). С. 66–73.
2. Борисенко О. С., Ярмолюк О. Я., Фісун Ю. В. Підґрунтя просування територіального маркетингу в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 31. С. 213-221.
3. Юхименко-Назарук І., Санжаревський О., Олексієвець Т., Матвіїв І., Шитов В. Цифрова інтеграція в територіальному маркетингу. *Via Economica*. 2024. № 4. С. 207–211. URL : <https://doi.org/10.32782/2786-8559/2024-4-29>

ДЕРІД І. О., кандидат економічних наук, доцент

ФРІДМАН О. А., кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПОБУДОВІ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ

Зі зростаючими викликами глобалізації, важливість і роль туризму та гостинності стає все більш актуальною. Розвиток ринку туристичних і готельних послуг стає пріоритетним напрямом державної політики. В сучасних умовах, значення міст і територій як туристичних центрів і об'єктів туристичного обслуговування зростає на фоні посилення конкуренції за клієнтів. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність формування і просування бренду, оскільки, поряд з підвищенням привабливості території, отримуються додаткові можливості для забезпечення зростаючого припливу іноземної валюти, створення нових робочих місць та міжкультурного обміну. Безсумнівно, формування бренду територій є одним із чинників їх привабливості, і вимагає систематичного оновлення існуючих технологій [1].

Бренд - це впізнавана емоція, яку викликає компанія, продукт, певна відома особа чи територія. Бренд країни, регіону чи міста - це актив, яким потрібно керувати за допомогою чіткого та різноманітного набору методів, щоб досягти бажаних цілей. І ці цілі часто є ширшими, ніж розвиток індустрії туризму та гостинності. Наприклад, Bloom Consulting визначає п'ять різних цілей або параметрів брендингу країни, регіону та міста: залучення інвестицій, залучення туризму, залучення талантів, посилення популярності (збільшення зусиль громадської дипломатії), посилення експорту. Згідно Country Brand Ranking 2022-2023 десятка лідерів виглядає так [2]:

1. Великобританія;
2. США;

3. Індія;
4. Франція;
5. Німеччина;
6. Бразилія;
7. Китай;
8. Австралія;
9. Сінгапур;
10. Канада.

В цьому рейтингу Польща займала 24 місце, а Україна – 44 [2]. Саме тому, виходячи з того, що Польща довгий час для нас виступала зразком в реформах на нашому довгому і складному шляху євроінтеграції, ми обрали для аналізу саме досвід Польщі в контексті формування бренду країни.

Вище зазначений рейтинг є далеко не єдиним рейтингом, який оцінює привабливість країн. У Global Soft Power Index 2023 від Brand Finance Польща посіла 33 місце, поступившись Бразилії (31) і Люксембургу (32). У рейтингу U.S. News Best Countries 2023 року Польща посідає 35 місце, поступаючись Мексиці (33) і Єгипту (34) [3].

З європеїзацією, що сприяє глобалізації польської економіки, вимагалось розширення її громадської та комерційної привабливості за кордоном. Польща звернулася до активної публічної дипломатії. Публічна дипломатія являє собою комплекс заходів, які через конкретні комунікаційні канали використовуються для формування та просування позитивного іміджу країни у світі. Підвид публічної дипломатії культурна дипломатія є стрижнем культурних відносин Польщі, інституціоналізованих як практика культурних обмінів у спосіб, подібний до західних колег. Обраний підхід посилюється використанням інвестиційного маркетингу та маркетингу туристичних напрямків, двох практик з ринковою орієнтацією, які допомагають м'якій державній силі Польщі та зосереджуються на прямих іноземних інвестиціях і туризмі відповідно [4].

Наразі в Польщі існує низка урядових інституцій і програм, які мають завдання створити позитивний імідж Польщі через культуру. У польській правовій системі є два міністерства, відповідальні за політику популяризації Польщі через культуру, а саме: Міністерство закордонних справ із підпорядкованою йому дипломатичною інфраструктурою та 24 польськими культурними інститутами, а також Міністерство культури та національної спадщини, яке безпосередньо підпорядковане Інституту Адама Міцкевича. Є також національні інститути, такі як Інститут книги, Інститут театру, Польський інститут кіно, Національний аудіовізуальний інститут, Інститут Фридерика Шопена, Міжнародний культурний центр (установа, яка діє від імені культурної спадщини Центрального та Східної Європи, розташована в Кракові) та Польська туристична організація, яка включає компетенцію у сфері просування. З 2004 року розробка стратегії просування для Польщі та надання висновків щодо урядових документів у цьому контексті є офіційною відповідальністю Ради для просування Польщі. Рада є міжурядовим дорадчим органом Ради міністрів, до складу якого входять представники міністерств, компетентних у чотирнадцяти сферах, пов'язаних із просуванням Польщі у світі, очолюється міністром закордонних справ [5].

Метою Інституту Адама Міцкевича є представлення польської культури за кордоном та ініціювання міжнародної співпраці та культурного обміну відповідно до заяви про зовнішню політику та зовнішню культурну політику Республіки Польща. Інститут досягає своїх цілей шляхом таких заходів:

- 1) здійснення проєктів у сфері культури щодо популяризації польської культури за кордоном, поширення знань про історію та національну спадщину Польщі за кордоном, подій, які мають важливе значення для Польщі та святкування важливих ювілеїв, участі у стратегічних культурних заходах світового значення;

- 2) активна участь у культурних заходах у всьому світі, включаючи участь у фестивалях та виставках;

- 3) організація культурних заходів, що впливають з міжнародних зобов'язань;
- 4) підготовка та реалізація польських культурних програм під час міжнародних культурних заходів за кордоном;
- 5) представлення Польщі на важливих міжнародних семінарах і конференціях, що стосуються культурних питань;
- 6) залучення лідерів та осіб, які формують громадську думку за допомогою зокрема, навчальні поїздки з метою ефективного планування програмного змісту проєктів і досягнення очікуваних рекламних ефектів;
- 7) координація участі Польщі в обраних європейських програмах;
- 8) впровадження програм, у рамках яких фізичні та юридичні особи можуть отримати через конкурси фінансову підтримку для реалізації проєктів популяризації польської культури за кордоном;
- 9) надання іноземних грантів польським митцям і фахівцям у галузі культури, а також місцевих грантів іноземним митцям і фахівцям у галузі культури;
- 10) створення та оновлення інтегрованої інформаційної системи про польську культуру, включно із забезпеченням присутності польської культури в Інтернеті;
- 11) підготовка публікацій та створення фільмів, які презентують видатні досягнення польських митців, відмінні риси поляків та національні цінності;
- 12) створення бази знань для ефективного планування програмного змісту проєктів, їх ефективної реалізації та досягнення очікуваних рекламних ефектів;
- 13) створення та виготовлення предметів, що рекламують Польщу, використовуючи сучасні дизайни, що стосуються польської традиції;
- 14) отримання позабюджетних коштів та їх використання для досягнення цілей Інституту;

15) здійснення ініціатив щодо підвищення професіоналізму місцевих центрів та установ, у тому числі недержавних, у проведенні діяльності щодо просування у сфері культури [5].

Розвиток бренду Polska є однією з довгострокових цілей польської громадської та культурної дипломатії. Оскільки роль культури в цьому процесі змінюється і зростає, завдання польської культурної дипломатії та інститутів, відповідальних за просування Польщі у світі через культуру, також підлягають змінам. Створена в Польщі інституційна система щодо розвитку національного бренду і успіхи Польщі в міжнародних рейтингах є свідченням того, що Україна може переймати у неї досвід в період відродження після нашої Перемоги. Наразі дипломатія України у всіх проявах працює на користь нашої країни, залучаючи міжнародну підтримку. Після Перемоги підходи воєнних часів необхідно буде трансформувати, тому досвід Польщі буде необхідним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Shevchuk S., Buntova N., Shevchenko O., Biriukova Y., Timeychuk A. Interactive Technologies of Brand Formation of Territories for their Promotion in the Market of Tourist and Hotel Services. *Economic Affairs*. 2023. Vol. 68, No. 01s, pp. 123-132. DOI: 10.46852/0424-2513.1s.2023.15
2. Bloom Consulting Country Brand Ranking 2022-2023. Trade edition. URL : https://www.bloom-consulting.com/en/pdf/rankings/Bloom_Consulting_Country_Brand_Ranking_Trade.pdf (last accessed 23.03.2024)
3. Poland Country Performance, Nation Brand Strength and Reputation. *TPBO*: website. URL : <https://placebrandobserver.com/poland-country-performance-nation-brand-strength-reputation/> (last accessed 23.03.2024)
4. Surowiec P. Between Europeanisation and Corporatisation: Poland's Nation Branding and Soft Power for Public Consumption. *East European Politics and Societies: and Cultures*. Volume 35, Issue 4. <https://doi.org/10.1177/08883254209507>
5. Jurkiewicz-Eckert D. The Polska Brand as a Challenge for Polish Cultural Diplomacy. Old determinants, New Strategies. 2020. URL : https://www.researchgate.net/publication/340256660_The_Polska_Brand_as_a_Challenge_for_Polish_Cultural_Diplomacy_Old_determinants_New_Strategies (last accessed 11.04.2024)

ПОПОВА Ю. М., кандидат економічних наук

директорка Комунальної установи «Агенція місцевого розвитку територіальних громад Полтавського району»

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Просторове планування територіального розвитку є одним із ключових інструментів створення довгострокових стійких рамок для соціального, територіального та економічного розвитку як усередині країн, так і на міжнародному рівні. Планування територіального розвитку є відображенням сформованої системи соціальних відносин у суспільстві та покликане втілювати відповідні принципи й пріоритети як державної політики, так і суспільних запитів. Стратегічне планування розвитку у системі державного управління на місцевому рівні та у місцевому самоврядуванні стає загальноприйнятою світовою практикою. Сучасні наукові дослідження у сфері публічного управління визначають стратегічне планування важливим елементом механізму горизонтальної і вертикальної координації управління сталим розвитком. Стійкий розвиток – це такий розвиток, у якому задоволення сьогоденних потреб суспільства відбувається без послаблення можливостей задоволення потреб майбутніх поколінь [2]. Загалом, планування є найбільш динамічною функцією управління органів влади. Професійне і якісне планування є запорукою досягнення поставлених цілей розвитку певної території чи регіону.

Стратегічне планування у публічному управлінні – це системна діяльність, що поєднує такі види менеджменту як: визначення цілей (коротко-, середньо-, довгострокові), прогнозування, оцінка ресурсної бази (людські ресурси, матеріально-технічні, фінансові), адаптація до умов зовнішнього середовища, внутрішня комунікація і координація – усі ці компоненти відображаються в докладних комплексних планах, що націлені на досягнення поставлених

завдань.

Розвиток територіальних громад (сільських, селищних, міських) характеризується комплексом різноманітних чинників – просторових, економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших, які слід враховувати в процесі здійснення територіального планування. У зв'язку з цим територіальні громади розробляють кілька планувальних документів, кожен з яких має свій об'єкт, принципи, призначення, а разом вони формують цілісну систему планування територіального розвитку. Розробка стратегії, яка є трансформаційною, орієнтованою на майбутнє та інклюзивною, вимагає стратегічної орієнтації для вирішення складних питань і об'єднання кількох гравців і політик для досягнення мети. Це спонукає до зміни мислення та бажання експериментувати з новими інструментами, методами та практиками.

Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2027 року (затверджена 2020 р.), стала головним планувальним документом державної регіональної політики країни на 7 років з синхронізацією українського планувального циклу із європейським. Проте війна дуже сильно вплинула на всі складові внутрішньої політики держави взагалі, та державної регіональної політики зокрема. До традиційних викликів, які стояли перед Україною до війни, додалися нові, які з різних причин навіть не враховувались при плануванні як мало ймовірні, які тепер стали домінуючими і такими, що впливатимуть на Україну та її громади ще тривалий період часу [6].

Враховуючи руйнівний вплив російської агресії та необхідність відновлення громад наразі базовими видами планувальних документів в Україні є такі [1; 3]:

1) На державному рівні:

- Державна стратегія регіонального розвитку України;
- План відновлення та розвитку регіонів;
- Генеральна схема планування території України.

2) На регіональному рівні:

- Регіональна стратегія розвитку;
 - Регіональний план відновлення та розвитку регіонів;
 - Схеми планування територій областей та регіонів;
 - Програма комплексного відновлення області.
- 3) На місцевому рівні:
- Стратегія розвитку територіальної громади;
 - План відновлення та розвитку громади;
 - Комплексний план просторового розвитку територіальної громади / Генеральний план;
 - Програма комплексного відновлення території громади;
 - Концепція інтегрованого розвитку території громади;
 - План / програма соціально-економічного розвитку громади (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Документи стратегічного планування [4]

	Державна стратегія регіонального розвитку України	Регіональна стратегія розвитку	Стратегія розвитку територіальної громади
1	2	3	4
Період/ строк дії	7 років	На період дії Держстратегії	На строк, що визначений Держстратегією та регіональною стратегією
Суб'єкт, який затверджує	КМУ	ВР АРК, обласна, Київська та Севастопольська міські ради	Сільські, селищні, міські ради
Суб'єкт, який розробляє	Центральний орган виконавчої влади	РМ АРК, ОДА, Київська та Севастопольська МДА	Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад
Порядок розроблення	Встановлює КМУ	Встановлює КМУ	Методичні рекомендації щодо порядку їх розроблення затверджує ЦОВВ

Все більшої уваги набуває синергетична діяльність усіх сфер суспільства та співпраця між різними суб'єктами процесу розвитку, включаючи приватний

сектор та громадянське суспільство. Для максимізації можливостей майбутнього розвитку громад необхідно, щоби процес соціально-економічного розвитку був стійким. Тому підготовка стратегічних документів має здійснюватися з урахуванням «Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року» [5], які є орієнтирами для розроблення проектів прогностичних і програмних документів, з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

Сучасні стратегічні документи відновлення громад і територій України мають спиратися на основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети відновлення: людиноцентризм і соціальна справедливість; раціональне просторове планування; забезпечення балансу розселення та розміщення робочих місць; стала міська мобільність; інклюзивність; енергоефективність; екологічність; збереження культурного розмаїття та національної пам'яті. Перелічені підходи відображують принцип відбудови «краще, ніж було».

Проте, на переконання фахівців, на практиці вітчизняне стратегічне планування територіального розвитку стикається з рядом проблем, що перешкоджають успішному плануванню, а отже, розвитку громад і територій:

- бракує фахівців у сфері стратегічного планування і проектного менеджменту в органах публічної влади на різних рівнях. Через це документи носять суто формальний характер;
- існує об'єктивна орієнтованість на оперативні (поточні) питання фахівців обласних державних адміністрацій;
- недостатньо використовуються партисипативні практики, тобто інтереси пересічних громадян, представників бізнесу мало враховуються під час підготовки документів, що суперечить принципам прозорості та публічності стратегічного планування;
- недостатньо відпрацьований механізм підрахунку збитків від руйнувань, завданих військовими діями;

– відсутність або недостатній рівень оцінки ризиків, продумування сценаріїв розвитку подій.

Отже, в Україні актуалізується необхідність стратегічного планування розвитку громад і територій. Розроблення планувальних документів має ґрунтуватися на принципах державної регіональної політики, використовувати територіально-орієнтований та безпековий підходи з урахуванням змін та впливу, завданого збройною агресією проти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». URL : <http://surl.li/rrzqc> (дата звернення: 18.03.2024).
2. Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. ПРООН в Україні. URL : <http://surl.li/cyloa> (дата звернення: 17.03.2024).
3. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 21.07.2023 р. №156-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 19.03.2024).
4. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них. Постанова Кабінету міністрів України від 14 жовтня 2022 р. №1159. URL : <http://surl.li/monvw> (дата звернення: 19.03.2024).
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 12.03.2024).
6. Ткачук А., Третяк Ю. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. *Інститут громадянського суспільства*. URL : <http://surl.li/kuhad> (дата звернення: 18.03.2024).

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ

Єдиного визначення терміна «інновація» в економічній літературі немає. Однак найпоширенішим є виділення двох підходів до розуміння цього терміна: вузький та широкий. У першому підході інновація може бути представлена з технічного боку та ідентифікована з промисловим виробництвом (нова технологія тощо). У другому підході інновація сприймається як новий продукт чи послуга, спосіб виробництва, новація у фінансовій, організаційній, науково-технічній та інших сферах. З погляду об'єкта дослідження цієї роботи, автор дотримується іншого, ширшого підходу.

Серед економістів існує думка, що інновація породжується прагненням людей та компаній максимізувати свій прибуток. Тобто бажання стати багатшим через впровадження інновацій може виявитися вкрай вигідним для всієї економіки. Звідси можна дійти невтішного висновку, що зміна економічних умов (на гірше чи краще) може стимулювати пошук інновацій, здатних приносити прибуток.

Деякі дослідники пояснюють виникнення інновацій двома основними причинами. Першою вважають «технологічний поштовх», за якого джерелом виникнення інновацій виступають внутрішні закономірності виробництва, а другою – «попит», що стимулює створення інновацій. Також до основних джерел виникнення інновацій включають обмежені можливості задоволення зростаючих потреб, накопичений суспільством науковий та інтелектуальний потенціал.

Одним із перших дослідників сутності інновацій є М. Д. Кондратьєв, який ввів поняття довгих хвиль або великих циклів, які є потоками інновацій, що утворюються після впровадження винаходу. Микола Кондратьєв виявив суттєві

зміни в умовах життя суспільства перед початком підвищувальної хвилі великого циклу, які проявляються у значній зміні технології обміну та виробництва [1].

Запропоновані Кондратьєвим ідеї структурованого розвитку використовуються австрійським економістом Й. Шумпетером (1883–1950 рр.), який остаточно сформулював поняття «інновація». Австрійський учений уперше використовував термін «інновація» в 1930 р., де під цим терміном мав на увазі зміни з метою впровадження та використання нових товарів та послуг. У своїй роботі ним описано різні комбінації (поєднання) новацій, розкрито особливості інноваційного процесу [2]. Австрійський економіст визначив інновацію як суму нестандартних поєднань різних ресурсів у поєднанні з бізнесом (підключаються економічними агентами під час їх діяльності), внаслідок якого вони перетворювалися на інновації [3].

За словами Шумпетера, капіталізм є системою, яка не може терпіти відсутність руху, рутину, вона ніколи не стане стаціонарною. Шумпетер створив теорію (1939 р.), де обґрунтував послідовний зв'язок між новизною та економічним зростанням. Його теорія щодо економічних циклів є джерелом натхнення для всіх економістів та політиків, які вважають технологічний прогрес вирішенням таких вад капіталізму, як безробіття, соціальна нерівність, інфляція.

Підхід Шумпетера та ідеї, запропоновані його послідовниками щодо можливостей економічного зростання, обумовленого виключно розробленими технологіями, оптимістичні. Щоб зрозуміти, чому технології власними силами неспроможні забезпечити економічне зростання, необхідно провести різницю між технологічними можливостями і реальністю їх використання.

На основі запропонованого Шумпетером підходу Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) запропонувала свій підхід поділу інновацій за різними групами, до яких включила: інноваційні продукти;

інноваційні процеси; інноваційний маркетинг; інноваційні методи організації [4].

За визначенням Е. Роджерса [5], інновацією є ідея, яка конкретно людиною вважається новою. У цьому головним чинником перестала бути новизна відкриття, що у її основі, а важливіше вважається новизна з погляду індивідуального сприйняття. У такому разі в інноваціях нас насамперед мають цікавити не функції та можливості, а їх сприйняття окремими користувачами. Із цього випливає, що продукти та послуги не є інноваціями.

На наш погляд, вищезазначене твердження досить спірне, принаймні з практичної точки зору, оскільки споживач зацікавлений у кінцевому продукті чи послугі, які для нього є носіями конкретних функцій (можливостей) і тому є уособленням цих функцій і можливостей.

Послідовники теорії Й. Шумпетера, до яких належать Д. Гелбрейт, Дж. Кларк, Дж. Бернал, К. Фрімен та ін, сконцентрували свою увагу на економічному ефекті від впровадження великих технологічних інновацій, і згодом довели правильність теорії. Дж. Стюарт Мілль досліджував результати державного регулювання інноваційних процесів. Теоретичному обґрунтуванню ефективності впровадження інновацій також приділялася велика увага англійським дослідником Дж. Гобсоном.

Творець концепції інформаційного суспільства і один із родоначальників теорії менеджменту П. Друкер зробив великий внесок у розробку теорії інновацій, де йому вдалося довести, що в періоди серйозних структурних змін виживають лідери ринку, здатні оперативно пристосуватися до нових технологій, що відходять від старих і звичних форм та методів роботи. П. Друкер у своїй доповіді «Дисципліна інновації» спирається на процедуру інновацій, що ґрунтується на трьох стовпах: 1) усвідомлення місії організації; 2) націленість на результат; 3) скептичний погляд на технології [6].

Резюмуючи вищевикладене, під інновацією слід розуміти результат новацій (у будь-якій галузі) зі створення унікального чи модернізованого

продукту (послуги, процесу, технології, інституту), спрямованого на ефективне задоволення існуючих потреб (формування нових потреб), що має практичне застосування з економічним і науково-технічним ефектом та передбачає поєднання новаторської ідеї і прогресу її впровадження (реалізації).

У Законі України «Про інноваційну діяльність» визначено поняття інновацій як новостворені, застосовані або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які суттєво поліпшують структуру та якість виробництва і/або соціальної сфери. Термін «інноваційна діяльність» у цьому контексті визначається як діяльність, спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, що призводить до випуску на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [7].

Після проведеного аналізу та визначення основної сутності загального терміну «інновація», спрямованого на опис характеристик фінансових інновацій, переходимо до дослідження галузевого аспекту цієї проблеми, зокрема виникнення та використання інновацій у фінансовому секторі. Так само, як і під час уточнення загального поняття «інновація», вчені мають різні точки зору на визначення сутності та характеристик поняття «фінансова інновація».

Під терміном «фінансові інновації» розуміють засоби та методи, які використовуються суб'єктами господарювання для здійснення операцій із новими видами фінансових активів. Застосування таких інновацій дозволяє економічним агентам зменшити витрати та ризики в їхній діяльності. Далі розглянемо, як сучасні науковці розкривають зміст цього терміну (детальний огляд представлено в табл. 1).

Одним із найбільш обґрунтованих, на наш погляд, є визначення, яке надає Н. М. Пантелєєва. Вона розглядає фінансову інновацію як «результат творчого пошуку нового підходу до вирішення проблем у фінансовій галузі, який

реалізується шляхом створення та поширення нових фінансових продуктів, послуг, інструментів, технологій, процесів та організаційних форм. Ці інновації орієнтовані на ефективне управління фінансовими ресурсами та ризиками, забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності в умовах змінності, невизначеності та інформаційної асиметрії економічного середовища» [9, с. 28].

Таблиця 1

Зміст поняття «фінансові інновації»

Науковці	Визначення
Р. Наполі	Нововведення для продукту чи послуги, що суттєво поліпшує їх характеристики
П. Туфано	Створення й поширення нових технологій, інститутів та інструментів
В. Волков	Кінцевий результат діяльності у фінансовій сфері у вигляді нового продукту чи операції, що виникає внаслідок постійного руху фінансових активів і зобов'язань
Г. Белінська	Виникнення нових ідей чи вдосконалення тих, що є на ринку, які реалізуються у формі фінансового продукту або технології та використовуються для збільшення прибутковості або зниження ризикованості фінансових операцій
Н. Пантелєєва	Результат творчого пошуку нового підходу до розв'язання проблем у фінансовому секторі шляхом створення нових технологій, інструментів та процесів
Г. Азаренкова	Методи, що використовуються економічними агентами для здійснення операцій з новими видами фінансових активів
М. Міллер	Зміни у фінансових інститутах та інструментах
В. Федоренко	Створення та запровадження в обіг нових фінансових інструментів і технологій фінансового інвестування

Джерело: [8]

З нашої точки зору, фінансова інновація – це впровадження нових процесів, що передбачає застосування інноваційних фінансових технологій, інструментів та методів фінансового інвестування. Важливо відзначити, що фінансові інновації вже не є нововведенням, оскільки вони відзначають розвиток технологічних інновацій від самого їхнього початку. Загалом відомо, що фінансові і технологічні інновації взаємозв'язані та спільно еволюціонують.

З одного боку, фінансові інновації створюють механізм для фінансування інноваційних технологічних проєктів в умовах, коли традиційні джерела фінансування стають недоступними через високий інвестиційний ризик. З іншого боку, завдяки технічному й економічному прогресу, бізнес-процеси ускладнюються, що породжує нові види ризику і вимагає адаптації фінансової системи та фінансових ринків до сучасних викликів та потреб підприємств. Варто відзначити, що без фінансових інновацій технічний та економічний розвиток уповільнився б, а багатство націй було б менше. Однак впровадження фінансових інновацій обмежується без попиту, який генерується технічним прогресом.

Аналіз різних поглядів вчених на характеристику сутності та економічного змісту терміну «фінансова інновація» свідчить, що основними характеристиками цього поняття є визначення об'єкта нововведень, ступеня новизни та функцій (або мети впровадження). Проте, важливо відзначити, що наведений аналіз визначень у науковій літературі поки не надає достатніх підстав для чіткої характеристики сутності та внутрішніх взаємозв'язків цього терміну. Для досягнення цієї мети, на нашу думку, необхідно провести визначення умов і чинників, які впливають на формування та використання фінансових інновацій.

Економічна сутність фінансових інновацій зрештою проявляється у їхніх функціях. Як вважають в Економічній раді Канади, фінансові інновації виконують три функції: розширення ринку, управління ризиками, отримання вигоди [10].

Перша функція фінансових інновацій полягає у збільшенні ліквідності фінансового ринку, покращенні доступності грошових коштів та забезпеченні доступу до нових інвестиційних можливостей. Друга функція фінансових інновацій дозволяє перерозподілити фінансові ризики між учасниками ринку. Третя функція фінансових інновацій надає можливість учасникам ринку отримати вигоду з відмінностей у витратах та доходах.

Іншу класифікацію функцій фінансових інновацій розроблено Банком міжнародних розрахунків (BIS). Відповідно до цієї класифікації, фінансові інновації виконують такі функції: передача цінового ризику, передача кредитного ризику, генерування ліквідності, створення кредиту, інструменти для створення акціонерного капіталу [11].

П. Туфано визначає шість основних функцій фінансових інновацій, які, на його думку, визначають як їх появу, так і їх характер:

- 1) забезпечення ефективного функціонування «неповних ринків» шляхом сприяння вільному переміщенню фінансових ресурсів і хеджування ризиків;
- 2) подолання наслідків асиметрії інформації у фінансовому секторі;
- 3) мінімізація транзакційних витрат;
- 4) мінімізація податків та вирішення проблем у регулюванні;
- 5) зміцнення глобалізаційних процесів та інтернаціоналізація фінансових ринків для використання нових методів управління ризиками;
- 6) поширення технологічних змін і інформаційних технологій, що сприяють інноваціям. Наприклад, нові методи андеррайтингу (OpenIPO), формування портфелів акцій (folioFN), нові ринки цінних паперів та безпечні засоби виконання операцій, нові системи управління ризиками, онлайн-планування пенсійного забезпечення та інше [12, с. 10–22].

Базуючись на визначенні терміну «фінансова інновація», вважаємо, що процес інноваційної діяльності у фінансовій сфері слід розглядати як систему взаємопов'язаних методів і механізмів. Ця система спрямована на створення та забезпечення функціонування нових фінансових інститутів, освоєння фінансовими установами нових ринків або їхніх окремих сегментів, використання нових або якісно вдосконалених фінансових інструментів, здійснення нових операцій, надання нових чи модифікованих фінансових послуг та впровадження нових фінансових технологій. Все це поєднується з діяльністю об'єктів фінансової інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kondratieff A. N. D. 1935. The Long Waves in Economic Life. *The Review of Economics and Statistics* 17(6): 105–115. URL : <https://www.cannonfinancial.com/uploads/main/Long-Waves-in-Economic-Life.pdf>
2. Schumpeter J. *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. Vol. 1–Vol. 2. Martino Fine Books, 2017. 1124 p.
3. Шумпетер І. А. Капіталізм, соціалізм та демократія. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Shumpeter_Yozef_A/Kapitalizm_sotsializm_i_demokratiia/
4. Oslo guide. Guidelines for the collection and analysis of innovation data, third edition, Organization for Economic Co-operation and Development Statistical Office of the European Communities/ OECD 2005. 164 p. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5889925/OSLO-EN.PDF>
5. Federal Reserve Bank of Atlanta, *Economic Review*. August, 1983, P. 10. URL : <https://fraser.stlouisfed.org/title/economic-review-federal-reserve-bank-atlanta-884/august-1983-34890>
6. Drucker, P. *Innovation and Entrepreneurship*. URL : <http://dspace.vnbrims.org:13000/jspui/bitstream/123456789/4729/1/Innovation%20and%20Entrepreneurship.pdf>
7. Закон України «Про інноваційну діяльність». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
8. Сутність і класифікація фінансових інновацій у фінансовому секторі. URL : <https://bit.ly/2GcJKdD>, Фінансові інновації у вітчизняній банківській системі. URL : <https://bit.ly/368mecI>
9. Пантелєєва Н. М. Фінансові інновації в банківській системі: теорія, методологія, практика : монографія. К. : УБС НБУ, 2014. 540 с.
10. The Economic Council of Canada. URL : <https://www.publications.gc.ca/site/eng/9.855450/publication.html>
11. Bank for International Settlements. URL : <https://www.bis.org>
12. Tufano P. Financial Innovation and First Mover Advantages. *Journal of Financial Economics*. 1989. № 25. P. 213–240.

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

ГОДЗЬ О. О., магістр економіки

ЛИСЕНКО М. О., магістр економіки

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ГРОМАД

Соціальна справедливість розуміється теоретиками і практиками і як недопущення надмірної диференціації доходів, і як створення однакових стартових умов, і як зобов'язання держави підтримувати найбільш вразливі верстви населення, і як забезпечення населення рівним набором базових соціальних гарантій та ін. [1]. Варіативність тлумачення справедливості впливають на суспільні інститути, на економічні відносини, на господарську культуру і менталітет, світогляд і поведінку населення. Водночас, тип соціально-економічного устрою, наявність тих чи тих політичних сил, їх співвідношення, рівень політико-економічного мислення різних верств населення, свідомості політичної еліти та її культури впливають на змістове наповнення концепцій соціальної справедливості. І чим складнішою є організація суспільства, глибший суспільний поділ праці, диференційованіше суспільство, тим складнішими видаються моральні уявлення і соціально-економічні принципи, які схвалюють чи засуджують ступінь, глибину можливих відмінностей між людьми.

Соціальну справедливість визначають як соціально-психологічне сприйняття принципів і форм організації суспільства, що відповідає інтересам людей і соціальних груп [2]. Тобто соціальну справедливість вважають узагальненою моральною оцінкою суспільних відносин, що складуються в соціально-економічній системі. Соціальну справедливість тлумачать як забезпечення того соціального статусу прав і обов'язків усіх соціальних верств,

які реально можливі, які визріли духовно й економічно [3]. Справедливість ототожнюють із чесністю, добросовісністю як основи людського існування [4]. Найважливішими критеріями сучасної соціальної справедливості називають такі: скасування привілеїв та забезпечення рівних можливостей для всіх; забезпечення державою соціального захисту усіх громадян; затвердження нових принципів розподілу доходів та багатств [5]. Соціальну справедливість вважають формою моральної поведінки суспільства в цілому та окремо його суб'єктів [6].

Сутнісно поняття соціальної справедливості як загально визнаної цінності фігурує у міжнародних документах, наприклад, у Міжнародних пактах про права людини, які включають у себе Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) [7] і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1976 р.) [8]. У цих документах прописано такі положення: забезпечення рівного для чоловіків і жінок права користування всіма економічними, соціальними, культурними, громадянськими і політичними правами; сприяння загальному добробуту в демократичному суспільстві; недопущення обмежень, принижень будь-яких основних прав людини; забезпечення права кожної людини працювати і заробляти собі на життя, а також права кожного на справедливі і сприятливі умови праці, водночас з неможливістю приневолення до примусової чи обов'язкової праці; визнання права кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя тощо [7–8].

Соціальна справедливість зумовлена рівнем матеріальної та духовно-ментальної зрілості суспільства, що визначає міру рівності і нерівності людей та їхніх груп на макро- та мікрорівні. Макрорівень – це рівень національної економіки країни та реалізовувана державна економічна і соціальна політика з відповідними інструментами, пріоритетами і акцентами, переліком державних соціальних гарантій та їх норм і нормативів, системою соціального захисту

тощо та такими показниками результативності економічної і соціальної політики держави як рівень і якість життя населення країни. Мікрорівень – це рівень територіальної громади, де, окрім вироблених державою правил і норм при реалізації економічної і соціальної політики, існують повноваження місцевих органів влади щодо відповідальності за формування і реалізацію місцевих програм соціально-економічного розвитку, які розробляються і впроваджуються з метою вирішення соціально-економічних проблем населення громади та сприяння підвищенню рівня і якості життя жителів територіальної громади.

Так, у Стратегії економічного розвитку міста Полтави на період до 2027 р., розробленої у 2017 р. зазначено таке: «Мета розробки Стратегії полягає у визначенні напрямів і цілей розвитку, які сприятимуть економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності міста та, у кінцевому результаті, покращенню якості життя мешканців... Стратегія спрямована на прискорення місцевого економічного розвитку як процесу стратегічного партнерства влади, громади та бізнесу, що допомагає прискоренню зростання продуктивності місцевої економіки через стимулювання інвестицій у нові і існуючі підприємства, виробництво найбільшої кількості благ та створення максимальної кількості робочих місць за рахунок реалізації переваг конкурентоспроможності міста у порівнянні з іншими містами та регіонами України» [9]. Після укрупнення Полтавської громади у зв'язку з реформою децентралізації та утворення Полтавської міської територіальної громади (ПМТГ) у 2023 р. розпочато розробку Стратегії ПМТГ [10].

Соціально-економічний розвиток – це складний і суперечливий процес, на який впливають позитивні і негативні чинники, для нього характерні періоди прогресу (зростання), які змінюються періодами регресу (падіння). Факторами, які зумовлюють негативну динаміку зміни стану соціально-економічного розвитку є політичні потрясіння і військові дії, соціальні конфлікти, техногенні катастрофи та екологічні катаклізми, що можуть загальмувати розвиток

економіки країни, а іноді і призвести до остаточної загибелі. Соціально-економічний розвиток відображає кореляційну залежність між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних проблем країни і її господарюючих суб'єктів; це процес трансформації відносин між економічними суб'єктами та соціальними групами населення [11].

Концепція соціально-економічного розвитку включає три елементи – економічну, соціальну, екологічну складові. Економічна складова концепції спирається на раціональне використання обмежених ресурсів, на економічне зростання, на застосування інноваційних ресурсозберігаючих технологій, технологій замкненого виробничого циклу тощо. Соціальна складова концепції у центрі уваги тримає людину, її ефективну і продуктивну взаємодію, по-перше, з економічним (виробничим) середовищем – працевлаштування, мотивація до праці, доходи, добробут, купівельна спроможність, рівень і якість життя, споживання матеріальних і нематеріальних благ тощо, а, по-друге, із соціальним середовищем – відносини у сім'ї, у колективі, рівень освіти і знання, доступ до суспільних благ, структура потреб та можливість їх задоволення тощо. Екологічна складова концепції зорієнтована на забезпечення цілісності біологічної і фізичної природної системи, підтримки життєздатності екосистеми та стабільності біосфери, утилізації відходів з можливістю повторного їх використання у процесі виробництва, знешкодження шкідливих речовин.

За методологією Державної служби статистики України, соціально-економічний розвиток країни описується такими показниками: середньомісячна заробітна плата, заборгованість із виплати заробітної плати, кількість зареєстрованих безробітних, індекс споживчих цін, обсяг реалізованої промислової продукції, обсяг сільськогосподарської продукції, обсяг виконаних будівельних робіт, експорт товарів, імпорт товарів, оборот роздрібною торгівлі, вантажооборот, пасажирооборот [12].

Починаючи від лютого 2022 року, після широкомасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України, статистичні дані є закритою інформацією. Але відомо, що соціально-економічний розвиток є циклічним: зміни обсягів виробництва, рівень ділової активності мають велике значення для вирішення суспільством своїх соціально-економічних проблем. Так, скорочення обсягів виробництва (спричинених зокрема і воєнними діями на території України) негативно впливає на рівень і якість життя людей: на зайнятість – у сторону її зниження, на доходи – у сторону їх зниження, на рівень і якість життя – у сторону їх зниження, на споживання і заощадження – у сторону їх зниження, на задоволення нагальних потреб і потреб індивідуального розвитку – у сторону неможливості їх задоволення на достатньому для нормальної життєдіяльності рівні, врешті – на соціальну справедливість щодо розподілу економічних благ – у сторону зростання несправедливості, відходу від унормованої рівності, поширення і поглиблення бідності.

Таким чином, необхідність дотримання соціальної справедливості є центральною проблемою людства упродовж усього історичного процесу розвитку суспільства. Соціальну справедливість характеризують як об'єктивно зумовлену рівнем матеріальної і духовної зрілості суспільства міру рівності і нерівності різних індивідів та соціальних груп. Соціально-економічний розвиток як залежність між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних проблем економічних суб'єктів країни, зокрема населення, безпосередньо пов'язаний із соціальною справедливістю, оскільки зміни основних макроекономічних показників мають суттєве значення для вирішення суспільством поточних і перспективних соціально-економічних проблем. Отже, соціально-економічний розвиток і соціальні справедливості є взаємопов'язаними процесами і явища соціально-економічних систем будь-якого рівня – від глобального до мікрорівня (територіальної громади).

ЛІТЕРАТУРА

1. Пилипенко Г. М. Соціальна справедливість: сутність, концепції, та місце у ліберальному проекті України. *Академічний огляд*. 2013. № 1. с. 24–31. URL : <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2013/1/4.pdf>
2. Кузьмичов А. І., Медведєв М. Г. Національна економічна енциклопедія. 2017. URL : <http://vocable.ua/termin/tenevaja-cena.html>
3. Тичина А. К. Соціальна справедливість – запорука стабільності і розвитку. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2008. Вип. 24. С. 15–18.
4. Шелевер Н. В. Принцип справедливості у філософії античних філософів. Вісник Запорізького національного університету. *Юридичні науки*. № 4. Том 2. 2020. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34267/1/Публікація_Шелевер.pdf
5. Стрілець А. О. Поняття соціальної справедливості в умовах сучасного розвитку економіки України. URL : <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/21/стрілець-а-о-поняття-соціальної-справ/>
6. Комарова О. О. Соціальна справедливість як основний принцип процесу розподілу соціальних трансфертів. *Соціальна політика*. 2008. № 4. С. 106–112. URL : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/04/106-112_no-2_vol-25_2008_UKR.pdf
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043?find=1&text=справедливість#Text
9. Стратегія економічного розвитку міста Полтави на період до 2027 року. URL : <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Strategiya-Poltava.pdf>
10. Стратегія Полтавської міської територіальної громади (2023–2027 рр.). Проект. URL : <https://www.rada-poltava.gov.ua/display/22907>
11. Тюха І. В. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви. *Ефективна економіка*. № 6. 2012. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1195#:~:text=Термін%20«соціально-економічний%20розвиток»,ектами%20та%20соціальними%20групами%20населення>
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>

ПРИХОДЬКО С. М., кандидат політичних наук, доцент

Полтавський державний аграрний університет

УЧАСНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ ЯК СКЛАДОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В умовах децентралізації влади органи місцевого самоврядування набули значних повноважень щодо можливостей вирішувати питання місцевого життя. Потрібно зазначити, що отримання таких прав означає не лише розширення повноважень, а насамперед значне підвищення відповідальності за результати діяльності місцевих владно-публічних органів. Водночас слід констатувати факт, що принципи сучасних виборчих систем не дають змоги у повній мірі відобразити в складі представницьких органів особливості структури сучасного суспільства, яке характеризується значним рівнем диференціації та фрагментації.

Навіть найдемократичніші та найпрозоріші вибори не забезпечують приходу до влади справжніх фахівців. Натомість під час виборчих кампаній дедалі частіше між собою конкурують не кандидати з їхніми програмами, а цілий штат іміджмейкерів, експертів, технологів, спеціалістів зі зв'язків з громадськістю, PR-менеджерів тощо. Саме вони фактично визначають спрямованість виборчих кампаній, навіть не надаючи кандидатам можливості контактувати з виборцями. Тобто, має місце фактичне відчуження кандидатів у представницькі органи від виборців. Тому часто складається ситуація, коли голосують не за конкретну людину, а за ретельно сформований імідж, який просто продається як товар. А реальну фахову підготовку кандидатів просто немає змоги перевірити. При цьому варто наголосити, що діяльність органів місцевого самоврядування має свою специфіку, яка пов'язана з вирішенням конкретних проблем комунального господарства. А внаслідок відсутності відбору як депутатів, так і посадових осіб за професійним критерієм вони виявляються елементарно неготовими до виконання своїх повноважень.

Певна небезпека поглиблення зазначених процесів відзначається також сучасними політологами. Значний інтерес у цьому контексті представляють

підсумкові висновки, зроблені за результатами роботи XXIII Всесвітнього конгресу Міжнародної асоціації політичної науки 2014 р. Найбільш значущими у контексті аналізу визначених проблеми є такі. Внаслідок збільшення фрагментації політичних, соціальних та економічних систем суттєво ускладнюються управлінські функції в суспільстві. Їх повноцінне здійснення потребує глобального, всеохоплюючого та багаторівневого підходу: від місцевої громади до міжнародного співтовариства. Різноманітність цінностей, поглядів і форм поведінки, виявлених окремими особами і групами, створює широкий попит на їх включення та участь у політичному житті. Є значний ризик, що демократична якість політичних систем буде погіршуватися в результаті зростання впливу і здібності приймати рішення з боку техніко-адміністративних та технократичних експертів [1]. Тобто, до відсутності зворотного зв'язку у міжвиборчий період може додатися зникнення такого зв'язку вже під час виборчих процесів. Тому питання повноцінного залучення громадян до участі у політичному житті, зокрема, щодо підготовки та реалізації владних рішень набуває значної актуальності. Єдиною альтернативою політичного відчуження є надання громадянам реальних важелів впливу на державну політику. Крім того, існує реальна загроза «тінізації» публічної політики. Тому розширення її соціального простору шляхом застосування різних форм участі громадян у політичному житті є важливим завданням сьогодення щодо демократизації влади.

Різні форми громадської участі у політико-публічних процесах утворюють цілісну систему учасницької (партисипаторної) демократії. Особливо ефективним є її застосування на рівні саме місцевого самоврядування, оскільки тут влада і громадськість максимально наближені одне до одного. Загалом форми учасницької демократії мають більше дорадчу функціональну спрямованість. Але їхня роль від цього не зменшується. Вони дають змогу чіткіше визначити основні проблемні точки територіальних громад і сформулювати найбільш дієві засоби їх вирішення. До їх переліку належать

загальні збори мешканців територіальних громад, місцеві ініціативи громадян, звітування депутатів та посадових осіб органів місцевого самоврядування та звернення до них громадян з особистими і громадськими питаннями, діяльність громадських комітетів при органах місцевої влади, діяльність численних органів громадської самоорганізації. Частина з цих форм визначена законодавством України, зокрема, законами «Про місцеве самоврядування», «Про органи самоорганізації населення», «Про звернення громадян», частина напрацьована громадською практикою. За допомогою таких механізмів громадяни набувають реальних можливостей безпосереднім чином впливати на вирішення конкретних актуальних проблем життя територіальних громад. Дорадчі форми учасницької демократії, на відміну від референдумів, не потребують чіткого нормативного врегулювання та детальної розробки процедури проведення. Натомість процедура їх проведення є довільною та менш формалізованою.

Вони забезпечують тісну комунікацію громадськості та органів місцевого самоврядування. Така взаємодія створює сприятливі умови для постійного надходження інформації про стан справ у територіальних громадах. Участь громадян значно збільшує їхні можливості власними зусиллями вирішувати найбільш актуальні проблеми місцевого життя. Але водночас є необхідність подальшого вдосконалення механізмів такої участі для підвищення рівня їхньої ефективності та результативності. Насамперед це питання має вирішуватися у контексті подолання загрози політичного відчуження. Необхідно суттєво розширювати суспільний простір їх функціонування. До них необхідно залучати максимально можливу кількість як звичайних громадян, так і представників влади. Такий формат обговорення місцевих проблем значно збільшує варіативність способів їх вирішення.

В сучасних умовах можливості застосування принципів учасницької демократії суттєво полегшуються у контексті використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій. В нинішніх умовах використання

інформаційно-комунікативних технологій у сфері політики складає систему електронної демократії. «Говорячи про е-демократію у вузькому розумінні, мають на увазі застосування ІКТ для забезпечення прав громадян. Тут мається на увазі виключно технологічна сторона цього питання. Тобто, використовуючи своє законне право на отримання певної довідки, громадянин може звернутися до інстанції письмово, а може, наприклад, користуючись електронною поштою. Е-демократія у широкому розумінні передбачає залучення громади за допомогою сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань. Під час транслявання засідання в Інтернеті кожен зацікавлений може висловити своє ставлення до рішень ради, виступів депутатів» [2, с. 5].

Сучасні інформаційно-комунікативні технології забезпечують оперативність у проведенні зазначених заходів, здійснення їх у режимі он-лайн та проведення голосування фактично усіх мешканців громад. Крім того, вони дають змогу реалізувати постійно діючий режим зворотного зв'язку між ухваленими владою рішеннями та рівнем їх сприймання суспільством. Без цього демократія перетворюється на імітацію. Вдосконалення системи учасницької демократії безпосереднім чином пов'язана із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій як інструменту залучення громадян до нормотворчої діяльності. Власне в цьому і полягає змістовна сутність електронної демократії. Саме активне впровадження її основ у функціонування різних форм громадської участі спрямоване на підвищення їх результативності, забезпечення справжньої легітимності та дійсного народовладдя на рівні місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. International Political Science Association. The voice of political science around the world. URL : <https://www.ipsa.org/events/congress/montreal2014>
2. Електронна демократія : навч. посіб. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловйов. Київ : НАДУ, 2015. 66 с.

САКАЛО О. Є., кандидат історичних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УКРАЇНА У WORLD HAPPINESS REPORT: НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Одним із найактуальніших показників, що визначають суб'єктивне відчуття людини задоволеності життям є щастя. Дослідженням цього феномену з давніх часів займалися різні мислителі та науковці: філософи, історики, психологи, соціологи, культурологи. Упродовж останніх десятиліть до аналізу цього питання приєдналися економісти.

Зазначимо, що протягом тривалого часу економічна наука стояла на об'єктивістських позиціях, вважаючи дохід в абсолютному вимірі найбільш прийнятним індикатором індивідуального або сімейного благополуччя, а національний дохід (показник ВВП на душу населення), у свою чергу, слугував основним показником благополуччя країни. Наразі підходи змінилися і науковці дійшли висновку, що благополуччя нації визначається не тільки економічними показниками, а також й іншими факторами. Серед таких факторів найчастіше називається суб'єктивне благополуччя або національне щастя. На стику трьох наук: економіки, психології та соціології, виникає новий напрям наукових досліджень – економіка щастя. Фахівці починають працювати над розробкою методів кількісного виміру щастя, а також уніфікацією цих показників [1, с. 10].

На сьогодні у світі є кілька великих проєктів кількісного дослідження щастя. Ми зупинимо нашу увагу на Рейтингу країн світу за рівнем щастя (World Happiness Report, далі – WHR). Це дослідницький проєкт міжнародної програми «Мережа рішень стійкого розвитку» при Організації Об'єднаних Націй (UN Sustainable Development Solutions Network), який здійснюється діючим при Колумбійському університеті центром «Інституту Землі» та вимірює показник щастя населення в різних країнах світу, починаючи з 2012 р.

Щорічне дослідження щастя здійснюється на основі даних, зібраних Інститутом Геллапа (Gallup, Inc.). Результати дослідження базуються на відповідях на головне питання оцінки життя, що міститься в опитуванні. Методика, що використовується під час опитування, називається «сходами Кантріла». Згідно з нею респонденти повинні уявити сходи, вищий щабель яких відповідає найкращій оцінці можливого рівня життя – 10 балів, а нижчий – найгіршій оцінці – 0 балів. Кількість респондентів з року в рік змінюється, але в цілому кожного року в опитуванні Gallup World Poll беруть участь більше 100 тис. осіб щонайменше у 130 країнах світу.

Зауважимо, що рейтинг WHR враховує шість показників, які позначаються на оцінці якості життя в кожній країні: рівень ВВП, очікувана тривалість життя, щедрість, соціальна підтримка, свобода життєвого вибору та сприйняття корупції. Деякі важливі чинники, наприклад, безробіття та соціальна нерівність, у дослідженні не враховані, оскільки на сьогодні недостатньо даних для порівняння за цими показниками, які б охоплювали всі країни. Для порівняння науковцями була винайдена гіпотетична країна Дистопія зі значеннями, що дорівнюють найнижчим середнім у світі для кожного з шести показників.

Типова річна вибірка для кожної країни становить 1000 осіб. Під час узагальнення результатів використовуються відповіді за три останні роки (наприклад, WHR-2024 враховує відповіді за 2021–2023 рр.). Це робиться для підвищення актуальності та надійності репрезентації життєвих оцінок, а також для зменшення випадкових помилок вибірки. Розмір вибірки для кожної країни подається у статистичному онлайн-додатку. Загалом розмір вибірки є достатньо великим, щоб достовірно репрезентувати оціночні судження респондентів на національному рівні [7].

Опитування Gallup World Poll, результати якого використовуються для WHR, проводяться й в Україні. Ми ставимо собі за мету проаналізувати дані рейтингів за 2020–2024 рр., з'ясувати місце нашої країни у кожному з них та спробувати визначити основні тенденції та динаміку змін для України, якщо

такі звісно є. Також ми спробуємо проаналізувати показники України за кожним із шести чинників, що враховані у WHR. На нашу думку, такий підхід дозволить всебічно вивчити питання та уникнути якихось випадковостей. Звичайно, ми звернемо особливу увагу на результати опитувань 2023–2024 рр., оскільки на них вже безпосередньо вплинула повномасштабна війна в Україні.

Отже, за загальними результатами п'яти рейтингів WHR (за 2020–2024 рр.) Україна посідала такі місця (див. рис. 1). Нашими «сусідами» у цих рейтингах були: у 2020 р. – Намібія (місцем вище) та Ліберія (місцем нижче), 2021 р. – Алжир та Ірак, 2022 р. – Ліберія та Конго, 2023 р. – Гвінея та Кот-д'Івуар, 2024 р. – Камерун та Намібія [2, 3, 4, 5, 6].

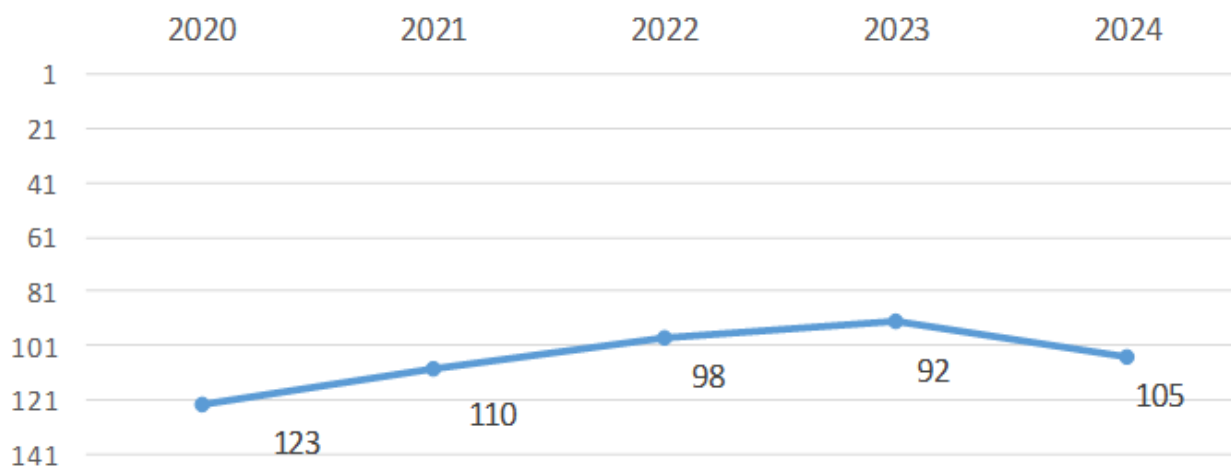

Рис. 1. Місце України у World Happiness Report

Як бачимо, до останнього рейтингу (2024 р.) спостерігалася тенденція до зростання позицій України у WHR (вона була помітна ще раніше – так, у 2018 р. наша країна зайняла 138-е місце, у 2019 р. – 133-е), що свідчило про те, що суб'єктивно українці щороку ставали трохи щасливішими. Ситуація змінилася у WHR-2024 – ми втратили 13 позицій і опустилися на 105-е місце, оскільки цей рейтинг враховує результати опитувань за 2021-2023 рр. і, відповідно, частина даних отримана вже під час повномасштабної війни. Зрозуміло, що події останніх двох років: людські втрати, руйнування, втрата фізичного та/або ментального здоров'я, втрата майна, вимушена міграція як

внутрішня, так і зовнішня, тощо, мали дуже негативний вплив на відчуття щастя українцями.

Першим із чинників, що складають рейтинг щастя, є розмір ВВП на душу населення. Місця України за цим показником представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Рік	2020	2021	2022	2023	2024
Місце	94	80	78	80	83

За рівнем соціальної підтримки Україна посідала такі місця (див. табл. 2).

Таблиця 2

Рік	2020	2021	2022	2023	2024
Місце	58	49	52	51	59

У рейтингу очікуваної тривалості життя наша країна займала такі позиції (див. табл. 3).

Таблиця 3

Рік	2020	2021	2022	2023	2024
Місце	87	87	82	79	82

Залежно від свободи життєвого вибору місця України у рейтингах розподілилися таким чином (див. табл. 4).

Таблиця 4

Рік	2020	2021	2022	2023	2024
Місце	128	109	98	72	76

За рівнем щедрості (відсоток тих, хто зробив пожертвування на благодійність за останній місяць) маємо таку картину для України (див. табл. 5).

Таблиця 5

Рік	2020	2021	2022	2023	2024
Місце	76	58	38	19	8

Зауважимо, що динаміка зростання показника рівня щедрості виявилася для України дуже нехарактерною у порівнянні з попередніми чинниками. У цьому рейтингу за даними останнього опитування ми увійшли до топ-10 країн світу, обійшовши такі країни, як, наприклад, США, Канада, Франція, Німеччина, Швеція тощо. Очевидно, таке нетипове зростання рівня щедрості пов'язане із масовою підтримкою (донатами) українцями ЗСУ, волонтерів, внутрішньо переміщених осіб тощо під час війни, що теж вважається благодійними внесками.

Останнім показником є рівень сприйняття корупції і за ним наша країна займає такі позиції (див. табл. 6).

Таблиця 6

Рік	2020	2021	2022	2023	2024
Місце	6	6	5	7	8

Бачимо, зважаючи на високі показники за цим чинником, що проблема корупції є дуже важливою та чутливою для наших співвітчизників.

Зауважимо, що в останньому WHR була здійснена вікова градація респондентів – визначені чотири вікових групи, для кожної з яких був вирахований свій рейтинг щастя. Так, у наймолодшій віковій групі (до 30 років) Україна посіла 82-е місце. У нижній середньовіковій групі (30-44 роки) – 90-е місце. У вищій середньовіковій групі (45-60 років) – 110-е місце. У старшій групі (60 і більше років) – 115-е місце [6]. Отже, українська молодь в цілому відчуває себе більш щасливою, ніж представники старших поколінь. В цьому Україна має схожі тенденції із деякими країнами Східної Європи (Литва, Сербія, Румунія, Чехія).

ЛІТЕРАТУРА

1. Сакало О. Є., Степаненко С. В. Національне щастя та державна політика щодо його формування. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 10–17.

2. Helliwell, John F., Richard Layard, Jeffrey Sachs, and Jan-Emmanuel De Neve, eds. 2020. *World Happiness Report 2020*. New York : Sustainable Development Solutions Network.
3. Helliwell, John F., Richard Layard, Jeffrey Sachs, and Jan-Emmanuel De Neve, eds. 2021. *World Happiness Report 2021*. New York : Sustainable Development Solutions Network.
4. Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., De Neve, J.-E., Aknin, L. B., & Wang, S. (Eds.). (2022). *World Happiness Report 2022*. New York : Sustainable Development Solutions Network.
5. Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., Aknin, L. B., De Neve, J.-E., & Wang, S. (Eds.). (2023). *World Happiness Report 2023* (11th ed.). Sustainable Development Solutions Network.
6. Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., De Neve, J.-E., Aknin, L. B., & Wang, S. (Eds.). (2024). *World Happiness Report 2024*. University of Oxford : Wellbeing Research Centre.
7. World Happiness Report – FAQ. URL : <https://worldhappiness.report/faq/>

ДРОБОТЯ Я. А., кандидат економічних наук, доцент

ДОРОШЕНКО О. О., кандидат економічних наук, доцент

БЕЗУС О. Ю., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський державний аграрний університет

ФІНАНСОВИЙ РИЗИК: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Фінансовий ризик пронизує всі економічні процеси в межах держави, окремого суб'єкта господарювання, банківської установи, домашнього господарства. Фінансовий ризик наявний повсякчас, знаємо ми про нього чи ні. Даний вид ризику присутній не лише в реаліях сьогодення, він існував ще за часів первісно-общинного ладу, проте в ті часи не знали про таку категорію як ризик. Проте навіть не маючи уявлення про цю категорію общини інтуїтивно усвідомлювали небезпеку ризику і намагалися захиститися від нього [1, 2, 3].

Тож проведемо дослідження щодо того, коли саме виник ризик, і що він собою являє. Так, за часів античності (800 р. до н. е. – 476 р. н. е.) ризик інтерпретували як волевиявлення Богів, сприймаючи його як небажану, негативну подію, що потребує захисту [1, 2, 3].

У середньовіччі (476–1492 рр.) ризик розглядали як об'єктивну категорію спричинену фатумом, долею та суб'єктивними факторами – рішенням людини, її розумовими здібностями. Ризик ототожнювали з ремісниками і торгівлею. Саме в даний період вперше з'являється усвідомлення відносно різної ймовірності настання втрат та власне різної ймовірності обсягів втрат. Окрім того ремісники починають розуміти, що сформована ціна на товари і послуги повинна залежати від чиннику ризику [1, 2, 3].

В епоху відродження (1492–1789 рр.) формується прикладний прояв ризику, відбувається перша спроба розрахунку ймовірності настання ризику на базі азартних ігор. Ризик трактують як рішення конкретної людини, її розумові здібності. В межах цієї епохи закладаються основи теорії ризику, формується

математичний апарат. Так, зокрема Б. Паскаль та П. Ферм (1654 р.) формують математичне підґрунтя теорії ризику на основі азартних ігор – теорії ймовірності. А. Муавр (1730 р.) формує поняття структури нормального розподілу, міри ризику. Д. Бернуллі досліджує очікувану корисність (є базисом для сучасної теорії відносно портфельних інвестицій) [1, 2, 3].

У добу просвітництва (1789–1914 рр.) відбувається чітке окреслення математичного апарату відносно обчислення ризику і вперше формуються ґрунтовні наукові дослідження відносно ризику. Р. Кантільйон обґрунтовує взаємозв'язок ризику та підприємництва [1, 2, 3].

Новітній час (1914 р. – по теперішній час) переорієнтація ризику з об'єктивних чинників лише на суб'єктивні на початку нового часу та освідомлення того, що ризик є об'єктивно-суб'єктивною категорією в реаліях сьогодення. Осмислення ризику як рішення окремої людини, як стан, що виникає внаслідок техногенних катастроф, війни, криз у фінансах та політиці. Ризик починають досліджувати не лише як об'єкт фінансових втрат [1, 2, 3, 5].

Отже, уявлення про ризик змінювалось разом із розвитком суспільства, суспільних процесів і надалі воно не є константою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорогань-Писаренко Л., Дробота Я., Дорошенко О. Управління фінансовими ризиками : навчальний посібник. Полтава : ПДАУ. 2023. 153 с.
2. Калініченко З. Д. Ризик-менеджмент : навчальний посібник для здобувачів спец. 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент». Дніпро : ДДУВС, 2021. 224 с.
3. Лактіонова О. А. Управління фінансовими ризиками : навчальний посібник. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 256 с.
4. Томілін О., Краснікова О., Гечбаія Б., Зоря С., Дробота Я., Синиця Ю. Управління ризиками в аграрному секторі: фінансовий аспект. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 4 (51). С. 147–162. URL : <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.51.2023.4096> (дата звернення: 15.03.2024).

ШКОЛЯР С. П., кандидат технічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

*БЕЗНОСЮК О. О., кандидат педагогічних наук, професор,
суддя міжнародної категорії*

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Т. Шевченко

РЕЙТИНГ ЯК МОТИВАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ

Теперішній олімпійський рік характеризується тим, що він історично передбачає проведення олімпійських ігор як значних всесвітніх спортивних змагань. Процеси управління проєктами проведення таких змагань завжди пов'язані із процесами мирного регулювання різного виду конфліктів, виходу із форс-мажорних обставин, які торкаються значної кількості втягнутих в них мас народонаселення та територій.

Важливість цих історичних аспектів на відповідному рівні враховуються спортсменами та менеджерами при проведенні спортивних змагань як олімпійських, так і не олімпійських видів спорту, зокрема спортивних ігор, в тому числі, більярдного спорту, який має потужну новітню історію в нашій країні [1–3]. На сьогодні більярдний спорт розглядається не тільки з точки зору естетичної красивої інтелектуальної гри, а й як засіб профілактики, лікування здоров'я [4, 5] та підтриманні працездатності [6], об'єкт застосування здоров'язбережувальних технологій [7, 8], а також як мотиваційний складник розвитку особистості.

Однак, в цій роботі торкнемося деяких аспектів проведення спортивних змагань та пов'язаних з ними процесами управління проєктами, зокрема із статистичними показниками спортивної боротьби науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України за результатами змагань з більярдного спорту «Наукова еліта України», рейтингу як мотиваційному

складнику розвитку особистості. Таким чином, зазначимо, що процеси управління проведення змагань передбачають виявлення переможців та рейтингу учасників у таких першостях: командна, особиста, а також білія. Важливо відмітити велику популярність цього виду спорту серед науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України упродовж багатьох років. Так, за результатами змагань з більярдного спорту з 2016 по 2023 рр. у командній першості взяло участь більше 40 команд ЗВО України. За даними головного судді змагань, судді міжнародної категорії, Безносюка О.О. серед них за рейтингом необхідно зазначити такі: Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка; Національний авіаційний університет; Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»; Київський національний університет будівництва і архітектури; Київський медичний університет УАНМ; Харківський національний університет внутрішніх справ; Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка; Національна академія державного управління при Президентові України; Кіровоградський медичний коледж (м. Кропивницький); Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука; Волинський національний університет ім. Лесі Українки; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; Ужгородський національний університет; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; Львівська медична академія ім. Андрія Крупинського; Національна академія внутрішніх справ; Національна академія Служби безпеки України; Кременчуцький національний університет Остроградського; Інститут економіки і права КРОК (м. Київ); Харківська державна академія фізичної культури; Інститут економіки нових технологій (м. Кременчук); Національна металургійна академія України

(м. Дніпро); ДННУ «Академія фінансового управління»; Хмельницький університет управління та права; Хмельницький торговельно-економічний коледж; Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана; Українська військово-медична академія (1); Національний університет біоресурсів і природокористування України; Національний університет «Одеська морська академія»; Київський національний торговельно-економічний університет; Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця; Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут всесвітньої історії; Київський національний університет культури і мистецтв; Чернівецький Національний університет імені Юрія Федьковича; Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка; Державна екологічна академія; Волинський інститут економіки і менеджменту; Національний університет фізичного виховання і спорту України.

Упродовж багатьох років лідерство впевнено тримає команда Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в трійці лідерів знаходяться команди Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка та Національного авіаційного університету. У цих закладах освіти на теперішній час процес організації та управління командною діяльністю є найбільш збалансованим як з точки зору спортивної форми самих спортсменів, так і з точки зору активності та підтримки керівництва закладу освіти.

Слід зазначити, що процеси управління проектами проведення спортивних змагань з більярду обумовлюють участь у безкомпромісній конкурентній боротьбі науково-педагогічних працівників відповідних рівнів спортивної та інтелектуальної підготовки. Серед них є кандидати, доктори наук, доценти, професори, завідувачі кафедр, декани, проректори, гаранті освітніх програм, ректори, дипломат, керівник рахункової палати України, Народний депутат України, Заслужений майстер спорту України, патентний повірений України, відомі діячі освіти і науки України.

Одним з найважливіших аспектів процесу управління проектами проведення спортивних змагань з більярду є те, що завжди в змаганнях дотримується правило чесної гри, немає проявів ейджизму та сексизму, а спортивні результати учасників визначаються та аналізуються відповідно рейтингу на певному етапові лідерської гонки. Визначення рейтингу в конкретному змаганні серед науково-педагогічних працівників з більярду ЗВО України в особистій першості нараховується після закінчення турніру автоматично системою `tournamentservice.net` - g_{c_i} .

$$r_{c_i} = (g_{c_i} + \Delta g_{c_i}) \times 100 + b_{c_i},$$

де r_{c_i} – рейтинг спортсмена і-го змагання; g_{c_i} – результат спортсмена і-го змагання за підрахунком `tournamentservice.net`; Δg_{c_i} – додаток до результату спортсмена і-го змагання за підрахунком (для 3-4, 5-8, 7-12, 13-16 та ін.); b_{c_i} – результат спортсмена в білії і-го змагання (КУ та ЧУ – вільна піраміда).

На сьогодні офіційно в змаганнях мають можливість взяти участь більше 200 спортсменів, серед яких 123 мають рейтингові залікові одиниці. В табл. 1 наведений рейтинг в залікових одиницях за 2023-24 рік станом на 7.04.2024 р. ЗВО України серед науково-педагогічних працівників з більярду – особистий для першої двадцятки учасників.

Таблиця 1

РЕЙТИНГ

ЗВО України серед науково-педагогічних працівників з більярду – особистий станом на 7.04.2024 р.

Місце	Прізвище, ім'я	Рейтинг в залікових од. за 2023 /24 рік/
1(1)	Пісарєв Олександр	3528
2(2)	Пасічник Павло	3475
3(3)	Майснер Андрій	3069
4(4)	Копистира Арсеній	2796
5(5)	Ворона Віталій	2775

Місце	Прізвище, ім'я	Рейтинг в залікових од. за 2023 /24 рік/
6(6)	Шульга Володимир	2539
7(7)	Чорномиз Віталій	2138
8(8)	Крейдун Олександр	1953
9(13)	Єрьомін Андрій	1918
10(10)	Гавриленко Роман	1917
11(12)	Міхно Олексій	1873
12(11)	Добровольський Петро	1823
13(14)	Котелянець Віталій	1805
14(15)	Кропивницький Сергій	1663
15(17)	Оленев Дмитро	1526
16(18)	Курилко Олександр	1474
17(16)	Гудзь Андрій	1434
18(19)	Мочков Олександр	1416
19(20)	Байцим Анатолій	1206
20(21)	Вишенський Володимир	1184

Таблиця складена за даними головного судді змагань, судді міжнародної категорії, Безносюка О. О.

Як можна побачити з таблиці, в двадцятці лідерів є і ректор закладу вищої освіти, і керівник рахункової палати України. Зрозуміло, що більярд є одним із досить дорогих видів спорту, процес організації та управління проведення спортивних змагань з нього передбачає використання відповідного обладнання та приміщень, потужної матеріально-технічної бази, проте цей спорт безумовно сприяє розвитку потенціалу людини, учасника освітнього процесу, тому повинен бути налаштований розвиток сучасного закладу вищої освіти [9]. Щодо науковців Полтави, то, як зазначалося вище, в змаганнях беруть участь спортсмени двох ЗВО міста. На сьогодні рейтингові залікові одиниці (з. о.) мають й спортсмени Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: Школяр Сергій – 64 (63) місце, 364 з. о. та Серов Микола 114 (111) місце, 23 з. о.

Таким чином, нами аспектами процесів управління проектами проведенням спортивних змагань наведені деякі статистичні показники спортивної боротьби за результатами особистих змагань з більярдного спорту серед науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України, наданий їх аналіз як з точки зору складу самих спортсменів-учасників, так і з точки зору активності та підтримки менеджменту закладу освіти, акцентовано увагу на значенні рейтингу як мотиваційному складнику розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безносюк О. О., Нагорна В. О., Сінякевич О. Є. Історія більярдного спорту освітян України Історія фізичної культури і спорту народів Європи. Збірник тез доповідей III Міжнародного наукового конгресу істориків фізичної культури (Луцьк-Світязь, 10–12 вересня 2019 р.), 2019. С. 55.
2. Безносюк О. О. Історія більярдного спорту в закладах вищої освіти України. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2020. № 1(49). С. 3–8.
3. Безносюк О. О. Історія більярдного спорту освітян України. Тези 72-ої наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету, присвяченої 90-річчю Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Том 2. (Полтава, 21 квітня – 15 травня 2020 р.). Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. С. 384–385.
4. Безносюк О. О., Сінякевич О. Є. Профілактика та лікування зору засобами більярдного спорту Тези Міжнародної конференції «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми та перспективи» (м. Київ, 26-27 листопада 2020 року) Київ: НУФВСУ, 2020. С. 245–253.
5. Безносюк О. О., Тодавчич Н. В. Вплив фізичного виховання на розумову працездатність студентів та викладачів. Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: тези наук. доп. Всеукр. наук.- пр. конф. молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів, м. Київ, 23 квіт. 2021 р./за заг. редакцією І.В. Толока. Київ: ВІКНУ, 2021. С. 43–44.

6. Безносюк О. О., Тодавчич Н. В. Обдарованість в психолого-педагогічних дослідженнях. Інновації у вищій школі: перспективи розвитку. Збірник матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. «Інновації у вищій школі: проблеми та перспективи в освіті і науці» / за ред. д. пед. н., проф. Бенери В. Є., д. пед. н., проф. Дем'яненко Н. М., д. пед. н., проф. Дороніної Т. О. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2021. Вип. 5. С. 97–99.
7. Beznosyuk O. O. Nowoczesne technologie edukacyjne. Bezpieczeństwo człowieka a tajemnica [Zbiór prac pod redakcją naukową Edward Jarmoch , Izabela aldona Trzpił, Sławomir Bylina]. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, 2021. С. 185–193.
8. Безносюк О. О., Сінякевич О. Є. Здоров'язбережувальні технології в освіті. Актуальні проблеми гуманітарної освіти : збірник наукових праць. Випуск 18 / за заг. ред. А. М. Ломаковича, В. Є. Бенери. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2021. С. 45–56.
9. Школяр С. П. Про можливості використання потенціалу закладу освіти в програмах різного рівня / Слово і справа Антона Макаренка: український та європейський контексти, присвяченій 135-річчю з дня народження А. С. Макаренка: XXII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 16–17 березня 2023 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві»: Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 16–17 березня 2023 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 306–310.

ДМИТРИЄНКО О. О., кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОЦІНКА ТІСНОТИ ТА ЗНАЧИМОСТІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЗМІННИМИ У МНОЖИННІЙ РЕГРЕСІЇ: ПОГЛИБЛЕНЕ РОЗУМІННЯ АНАЛІЗУ ДАНИХ

Множинна регресія є потужним інструментом у вивченні зв'язків між змінними у великих наборах даних. Цей метод аналізу дозволяє врахувати вплив кількох незалежних змінних на залежну змінну, враховуючи їх взаємодію та контролюючи вплив інших факторів. Під час використання множинної регресії важливо не лише побудувати модель, а й правильно оцінити тісноту та значимість зв'язку між змінними.

Розуміння коефіцієнтів регресії є ключовим аспектом в множинній регресії, оскільки вони вказують на величину та напрям впливу, який мають незалежні змінні на залежну змінну в моделі.

У множинній регресії ми прагнемо визначити, як зміна значень однієї або декількох незалежних змінних впливає на зміну значення залежної змінної, враховуючи вплив інших факторів. Коефіцієнти регресії, які ми отримуємо, є числовими значеннями, які вказують, наскільки зміниться значення залежної змінної при зміні одиниці незалежної змінної, при умові, що всі інші змінні залишаються незмінними.

Отже, якщо ми розглядаємо модель залежної змінної Y та двох незалежних змінних X_1 та X_2 , коефіцієнт перед X_1 показує, наскільки зміниться Y , якщо X_1 збільшиться на одиницю, за умови, що X_2 залишається незмінним.

Інтерпретація коефіцієнтів регресії може бути різною в залежності від типу даних та контексту задачі. Наприклад, якщо змінна Y вимірює прибуток компанії, а X_1 – кількість витрат на рекламу, то коефіцієнт перед X_1 покаже, як

зміниться прибуток компанії при збільшенні витрат на рекламу на одиницю. Якщо коефіцієнт виявиться позитивним, це означатиме, що збільшення витрат на рекламу сприяє зростанню прибутку компанії, тоді як негативний коефіцієнт вказуватиме на зворотний зв'язок.

Важливо також враховувати статистичну значимість коефіцієнтів. Це дозволяє визначити, чи є знайдені впливи статистично значущими. Такі оцінки важливі для того, щоб уникнути надмірної інтерпретації результатів та забезпечити, що ми дійсно враховуємо лише ті змінні, які мають суттєвий вплив на залежну змінну.

Тіснота зв'язку, або кореляція, в множинній регресії вказує на ступінь лінійного відношення між двома змінними. У множинній регресії, коли ми аналізуємо вплив кількох незалежних змінних на залежну змінну, кореляція дозволяє нам з'ясувати, наскільки сильно змінюється залежна змінна при зміні незалежної змінної.

Визначимо типи кореляцій:

1. Позитивна кореляція: якщо значення однієї змінної зростає, то значення іншої змінної також зростає. Наприклад, якщо ми спостерігаємо позитивну кореляцію між витратами на рекламу і продажами, це означає, що збільшення витрат на рекламу призводить до збільшення продажів.

2. Негативна кореляція: зменшення значення однієї змінної супроводжує збільшення значення іншої змінної. Наприклад, негативна кореляція між температурою повітря та продажами курток може означати, що зі збільшенням температури продажі курток зменшуються.

3. Відсутність кореляції (кореляція близька до нуля): у цьому випадку зміни однієї змінної не впливають на зміни іншої змінної.

Кореляція може бути виміряна за допомогою коефіцієнта кореляції, який може бути розрахований за допомогою різних методів, таких як коефіцієнт кореляції Пірсона, Спірмена, Кендалла тощо. Коефіцієнт кореляції Пірсона, наприклад, вимірює ступінь лінійної залежності між двома змінними. Він

приймає значення від -1 до 1 , де 1 вказує на досконалу позитивну кореляцію, -1 – на досконалу негативну кореляцію, а 0 - на відсутність кореляції.

У множинній регресії, де ми аналізуємо вплив кількох незалежних змінних на залежну змінну, кореляція може допомогти нам визначити, які змінні мають найсильніший вплив. Наприклад, якщо змінна X_1 має високий коефіцієнт кореляції зі змінною Y , це може свідчити про те, що X_1 має суттєвий вплив на Y і може бути важливою змінною у моделі регресії. Однак важливо пам'ятати, що кореляція не означає причинно-наслідкового зв'язку, і передбачення впливу змінних потребує додаткового аналізу та перевірки.

Під час оцінки тісноти та значимості зв'язку в множинній регресії важливо також враховувати можливі взаємодії між змінними та контролювати вплив інших факторів, щоб уникнути спотворення результатів.

Отже, множинна регресія – це потужний інструмент аналізу даних, який дозволяє вивчати складні зв'язки між змінними. Оцінка тісноти та значимості зв'язків у множинній регресії допомагає не лише побудувати ефективну модель, але й краще зрозуміти взаємозв'язки між факторами, що впливають на досліджуваний явища. Використання правильних методів оцінки дозволить отримати більш точні та надійні результати аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економетрика з R : навчальний посібник / А. В. Скрипник, Д. М. Жерліцин, Ю. О. Нам'ясенко. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2020. 248 с.
2. Жерліцин Д. М. Економетрика : методичні вказівки для виконання лабораторних та самостійних робіт студентами спеціальності 051 «Економіка», освітньої програми «Економічна кібернетика». Київ : НУБіП, 2019. 110 с.

ЛУБКОВСЬКИЙ С. А., кандидат економічних наук, доцент

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ВПЛИВ ОПОДАТКУВАННЯ ПРАЦІ НА БІЗНЕС: ПОРІВНЯННЯ КРАЇН ОЕСР ТА УКРАЇНИ

Оподаткування оплати праці за сучасних умов господарювання виступає одним із ключових факторів соціально-економічного розвитку, багатогранність впливу якого важко переоцінити, оскільки його прояви та наслідки характерні усім рівням фінансово-економічних відносин. У глобальному вимірі міра й структура податкового навантаження на працю визначає вектори та обсяги переміщення трудових ресурсів і капіталу, формуючи міжнародну податкову конкуренцію за фактори виробництва. У макровимірі таке навантаження обумовлює глибину участі суб'єктів трудових відносин у фінансуванні суспільних благ в цілому та забезпеченні соціальних гарантій зокрема. У мікровимірі параметри оподаткування трудових доходів формують обсяг чистої винагороди працівників, що залишається у них «на руках», та вартість робочої сили для роботодавців.

Такий вплив зумовлюється специфікою структури оподаткування оплати праці, яка включає два блоки податкових платежів – працівника і роботодавця. До першого можуть належати податок на доходи фізичних осіб (personal income tax) і внески працівника на соціальне страхування (employees' social security contributions). До другого – внески роботодавця на соціальне страхування (employer's social security contributions) та податок на фонд заробітної плати (payroll tax). І хоча об'єктом оподаткування для обох блоків виступає одна й та ж величина – валова заробітна плата, вони по-різному впливають на загальну вартість робочої сили для роботодавця.

Платежі працівника здійснюються в рахунок зменшення винагороди, що отримується ним «на руки», фактично не впливаючи, за інших рівних умов, на

вартість праці. Платежі роботодавця відбуваються додатково поверх нарахованих валових трудових доходів за рахунок його «власних» коштів, прямо збільшуючи вартість утримання працівника на суму відповідних платежів.

Відтак, питання податкового навантаження на оплату праці є вкрай чутливим для бізнесу – роботодавця і платника податків. Значний його рівень, особливо якщо таке навантаження сприймається суб'єктами трудових відносин як необґрунтоване та/або зтяжке з позиції здатності його витримувати, може негативно вплинути на їх поведінку в напрямку пошуку шляхів відносно законного чи незаконного зменшення податкового тягаря з метою зниження вартості робочої сили. Як наслідок, виникають такі явища, як тінізація трудових відносин та оплати праці, через маніпулювання з офіційним рівнем зайнятості і структурою винагороди, зокрема зарплати «в конвертах», підміну трудових відносин цивільно-правовими, співпрацю в неформальній площині тощо.

З метою оцінки відповідності вітчизняного рівня оподаткування оплати праці зарубіжній практиці, проаналізуємо показники України порівняно з країнами-членами Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) з акцентом на загальне ефективне (в середньому) податкове навантаження та роль роботодавця у його структурі (табл. 1). Такий акцент обумовлюється тим, що саме роботодавець приймає остаточне рішення щодо розміру заробітних плат, створення нових робочих місць та можливої тінізації трудових відносин і оплати праці.

Показники таблиці свідчать, що в цілому по ОЕСР загальне ефективне (в середньому) податкове навантаження на оплату праці у 2022 році перебувало на рівні 35,4 %, що на 6,2 в.п. нижче, ніж у середньому для 22 країн Європейського Союзу, що є членами такої організації. Україна має дещо нижчий рівень – 34 %, що є втішною ознакою.

Таблиця 1

Податкове навантаження на оплату праці в країнах ОЕСР та Україні
у 2022 році¹

№ з/п	Країни	Середня ставка податку на доходи фізичних осіб, % від валової заробітної плати	Середня ставка внесків працівників на соціальне страхування, % від валової заробітної плати	Середня ставка внесків роботодавця на соціальне страхування ² , % від валової заробітної плати	Роль роботодавця у загальному податковому навантаженні на оплату праці, %	Загальне ефективне (в середньому) податкове навантаження на оплату праці ³ , % від загальної вартості праці
1	Австралія	23,2	0,0	5,3	18,7	27,0
2	Австрія	15,3	18,0	28,0	45,6	47,9
3	Бельгія	26,3	14,0	27,0	40,2	53,0
4	Велика Британія	14,4	9,4	11,6	32,8	31,7
5	Греція	10,2	14,0	22,4	48,1	38,0
6	Данія	36,0	0,0	0,6	1,7	36,4
7	Естонія	16,9	1,6	33,8	64,6	39,1
8	Ізраїль	10,8	8,2	5,8	23,4	23,4
9	Ірландія	24,5	4,0	11,1	27,9	35,6
10	Ісландія	27,7	0,1	6,4	18,6	32,1
11	Іспанія	15,2	6,4	29,9	58,1	39,6
12	Італія	19,0	8,7	31,6	53,3	45,0
13	Канада	19,4	6,3	9,1	26,1	31,9
14	Колумбія	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
15	Корея	6,9	9,3	11,0	40,5	24,5
16	Коста-Ріка	0,0	10,5	26,5	71,6	29,2
17	Латвія	15,9	10,5	23,6	47,2	40,4
18	Литва	17,8	19,5	1,8	4,6	38,4
19	Люксембург	19,3	12,3	13,8	30,4	39,9
20	Мексика	10,8	1,4	11,0	47,4	21,0
21	Нідерланди	16,5	11,6	12,0	29,9	35,8
22	Німеччина	18,2	20,3	20,0	34,1	48,8
23	Нова Зеландія	20,1	0,0	0,0	0,0	20,1
24	Норвегія	19,9	8,0	13,0	31,8	36,2
25	Польща	5,1	17,8	16,4	41,6	33,8
26	Португалія	17,4	11,0	23,8	45,6	42,1
27	Словаччина	10,8	13,4	29,7	55,1	41,5
28	Словенія	11,6	22,1	16,1	32,3	42,9
29	Сполучені Штати Америки	17,1	7,7	8,1	24,7	30,5
30	Туреччина	12,3	15,0	17,5	39,0	38,2
31	Угорщина	15,0	18,5	13,0	28,0	41,2
32	Фінляндія	20,8	10,3	21,1	40,4	43,1
33	Франція	16,2	11,4	36,5	56,9	47,0
34	Чехія	8,6	11,0	33,8	63,3	39,9
35	Чилі	0,0	7,0	0,0	0,0	7,0
36	Швейцарія	12,1	6,4	6,4	25,7	23,4

37	Швеція	17,2	7,0	31,4	56,4	42,4
38	Японія	7,9	14,5	15,4	40,8	32,7
39	У середньому по Європейському Союзі (22 країни-члени ОЕСР)	17,0	12,0	21,7	42,8	41,6
40	У середньому по ОЕСР	15,2	9,7	16,4	39,8	35,4
41	Україна ⁴	19,5 ⁵	0,0	22,0	53,0	34,0

Примітки: ¹Показники наведені для середньої заробітної плати самотнього працівника без дітей.

²Враховуючи податок на фонд заробітної плати, який застосовується в окремих країнах та визначається як частка від фонду заробітної плати або як фіксована сума на особу, не дає права на соціальні виплати.

³Визначається як відношення нарахованих податків і внесків працівника та роботодавця, об'єктом оподаткування яких є валова заробітна плата, в чисельнику до загальної вартості праці (валова заробітна плата плюс податкові платежі роботодавця за «власний» рахунок поверх такої заробітної плати) в знаменнику.

⁴Використовуються основні законодавчо визначені ставки.

⁵Податок на доходи фізичних осіб плюс військовий збір.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

У той же час, якщо провести порівняння такого навантаження з окремими країнами-членами ОЕСР, то можна помітити, що вони мають як значно вищі (від 35,6 % в Ірландії до 53 % в Бельгії), так і значно нижчі (від 33,8 % в Польщі до 7 % в Чилі та 0% в Колумбії) його рівні. Причому, до країн з меншим, ніж вітчизняне, оподаткуванням увійшла більша половина країн Великої сімки: Сполучені Штати Америки (30,5 %), Велика Британія (31,7 %), Канада (31,9 %) та Японія (32,7 %).

У цілому, варто відзначити, що за аналізованим показником все ж більше країн мають вищу загальну ефективну ставку оподаткування праці, ніж Україна, а саме 23 країни-члени ОЕСР, тоді як нижчу – 15. Крім вказаних вище, це Нова Зеландія (20,1 %), Мексика (21 %), Швейцарія (23,4 %), Ізраїль (23,4 %), Корея (24,5 %), Австралія (27 %), Коста-Ріка (29,2 %) та Ісландія (32,1 %).

Проте з точки зору бізнесу важливим є не лише загальний рівень, а й структура такого оподаткування, оскільки саме величина, так би мовити, «додаткового» блоку платежів роботодавця і міра його участі у загальному навантаженні є чи не найбільш вагомим фактором, що призводить до тінізації трудових відносин та оплати праці. Тому варто глибше дослідити номінальну (законодавчо визначену) ставку внесків роботодавця на соціальне страхування,

з урахуванням податку на фонд заробітної плати, який застосовується в окремих країнах, і їх роль у загальному податковому навантаженні на оплату праці.

У середньому по ОЕСР номінальна ставка внесків роботодавця у 2022 році перебувала на рівні 16,4 %, що є значно нижче за основну ставку єдиного соціального внеску в Україні (22 %). У країнах Європейського Союзу – членах ОЕСР – середній рівень такої ставки також був дещо нижчим за вітчизняний – 21,7 %.

При порівнянні зі ставками в окремих країнах, можна помітити, що лише в 13-ти з них у відповідному періоді середня номінальна ставка внесків роботодавця на соціальне страхування була вищою, ніж основна ставка єдиного соціального внеску в Україні, а саме від 22,4 % у Греції до 36,5 % у Франції. У решти 25 країн-членів ОЕСР рівень такої ставки був нижчим за вітчизняний – від 21,1 % у Фінляндії до 0% у Колумбії, Чилі, Новій Зеландії. Причому, у 22 країнах вона була нижчою більш ніж на 5 в.п., у 16 країнах – більш ніж на 10 в.п., у 9 країнах – більш ніж на 15 в.п. та у 5 країнах – більш ніж на 20 в.п. (серед них, крім 3 зазначених вище з нульовим рівнем, ще Данія зі ставкою 0,6 % і Литва з показником 1,8 %).

Загалом же, майже половина з відповідних 25 країн, а саме 11, має середню номінальну ставку внесків роботодавця на соціальне страхування менше 10 %. Це також Австралія (5,3 %), Ізраїль (5,8 %), Ісландія (6,4 %), Швейцарія (6,4 %) і 2 країни, що входять до Великої сімки – Сполучені Штати Америки (8,1 %) та Канада (9,1 %).

Питома вага участі роботодавця в загальному податковому навантаженні на оплату праці у середньому по ОЕСР у 2022 році перебувала на рівні 39,8 %, тоді як у середньому по Європейському Союзі (22 країни-члени ОЕСР) – на рівні 42,8 %, що відповідно на 13,2 в.п. і 10,2 в.п. нижче, ніж в Україні (53 %). До того ж, роль роботодавця у різних країнах визначена по-різному – від 0 % у Колумбії, Чилі, Новій Зеландії до 71,6 % у Коста-Ріці, – лише у 8-ми країнах

вона вища за вітчизняний рівень, а саме в Італії (53,3%), Словаччині (55,1 %), Швеції (56,4 %), Франції (56,9 %), Іспанії (58,1 %), Чехії (63,3 %), Естонії (64,6 %) та, уже зазначений, Коста-Ріці. В інших 30 країнах, зокрема в 5-ти з Великої сімки – Японія (40,8 %), Німеччина (34,1 %), Велика Британія (32,8 %), Канада (26,1 %), Сполучені Штати Америки (24,7 %), – така роль є нижчою, ніж в Україні, причому в 11-ти з них – більш ніж в два рази.

Отже, проведений аналіз показує, що вітчизняний рівень оподаткування оплати праці є досить високим порівняно з країнами-членами ОЕСР. Загальне ефективне (в середньому) податкове навантаження було нижчим у 15 країнах, середня номінальна ставка внесків роботодавця на соціальне страхування, з урахуванням податку на фонд заробітної плати, – у 25 країнах, питома вага участі роботодавця у такому навантаженні – у 30 країнах-членах ОЕСР. Тому варто розглянути можливість зменшення вітчизняного рівня оподаткування трудових доходів як загалом, так і в частині внеску роботодавця з метою мінімізації процесів тінізації трудових відносин та оплати праці на основі гармонізації інтересів платників податків, держави та суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. OECD (2024). Labour taxation – OECD comparative indicators. URL : [https://data-explorer.oecd.org/vis?tm=Labour%20taxation&pg=0&snb=4&df\[ds\]=dsDisseminateFinalIDMZ&df\[id\]=DSD_TAX_WAGES_COMP%40DF_TW_COMP&df\[ag\]=OECD.CTP.TPS&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?tm=Labour%20taxation&pg=0&snb=4&df[ds]=dsDisseminateFinalIDMZ&df[id]=DSD_TAX_WAGES_COMP%40DF_TW_COMP&df[ag]=OECD.CTP.TPS&df[vs]=1.1) (Accessed on 12 April 2024).

СТЕПАНЕНКО С. В., кандидат економічних наук, доцент

ЦЮ МЕНЦЗЕ, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Інтелектуальна власність є сучасним механізмом вирішення завдань щодо використання новітніх знань на користь суспільства через упровадження в економічний оборот результатів наукових досліджень та прикладних розробок й одночасно їх застосування для розвитку науки й освіти. Формування ефективного механізму використання створених у суспільстві знань з-поміж іншого передбачає реалізацію трансферу затребуваних ринком технологій із університетів та наукових установ до зовнішнього світу для подальшого їх використання різними споживачами. Найчастіше такий трансфер супроводжується переходом людей, авторів і співавторів ідей у нову продуктивну сферу – сферу інноваційного бізнесу.

Таким чином, ефективне функціонування системи інтелектуальної власності сприяє покращенню конкурентоспроможного підприємницького середовища у національній економіці, яке базується на результатах інтелектуальної діяльності, та формує необхідні умови для реалізації інноваційної моделі економічного розвитку країни. У цьому зв'язку унікальною є роль університетів як драйверів інноваційного розвитку країни, як важливої ланки, що забезпечує генерування нових знань та технологій, здійснює підготовку висококваліфікованих кадрів для різних галузей економіки та є платформою співпраці бізнесу, науки, освіти та держави. Відповідно, створення ефективного механізму управління інтелектуальною власністю в університетах є необхідною умовою для комерціалізації наукових розробок та сприяння

економічному зростанню країни.

Розглянемо детальніше окремі аспекти формування системи управління інтелектуальною власністю в українських університетах. У сучасних умовах необхідність створення систем управління інтелектуальною власністю в університетах не викликає сумніву. Якщо заклад вищої освіти демонструє затребувані ринком і суспільством результати інтелектуальної діяльності, це свідчить, що він залучений до інноваційного розвитку економіки на національному та міжнародному рівнях, а його інноваційна діяльність є ефективною. Наявність охоронних і правовстановлюючих документів на об'єкти інтелектуальної власності підтверджує конкурентоспроможність наукових розробок, свідчить про рівень культури щодо представлення творчих наукових і технічних досягнень.

Оформлення прав на перспективні науково-дослідні результати та їхнє просування (трансфер) для подальшого застосування є важливим фактором створення позитивного іміджу університету, підвищення його місця у міжнародних рейтингах, є важливою конкурентною перевагою в ринкових умовах. Тому керівництву та відповідальним особам у сфері інтелектуальної власності не тільки доцільно, а й вкрай необхідно приділяти особливу увагу питанням створення, виявлення, обліку результатів інтелектуальної діяльності, а також управління (розпорядження) правами на них.

Своєчасне виявлення конкурентоспроможних результатів інтелектуальної діяльності і оформлення прав на них є важливою передумовою комерціалізації відповідних наукових розробок. У свою чергу виведення об'єктів інтелектуальної власності на ринок дозволяє університету отримувати прибуток, що може використовуватися для додаткового матеріального стимулювання вчених, а також для фінансування нових дослідницьких проєктів.

Основною метою наукової діяльності закладів вищої освіти є розвиток науки і використання її досягнень на благо суспільства, відповідно створення

охороноздатних інтелектуальних продуктів, що мають перспективи практичного використання, є важливою функцією університету як науково-дослідницької установи. Розпорядження правами на такі об'єкти та їх впровадження у господарську практику забезпечує ефективний зв'язок між наукою і бізнесом, тому виявлення, облік, правова охорона і трансфер технологій є не просто завданням університету, а й найважливішим суспільним запитом.

У цьому контексті варто зазначити, що виявлення та оформлення прав на інтелектуальні продукти, по-перше, дає змогу донести до суспільства факт отримання наукового результату, по-друге, закріплює права на відповідний об'єкт за університетом та/або авторами, по-третє, є необхідною умовою дотримання інтелектуальних прав учених та закладу вищої освіти, набуття ними іміджевого статусу прогресивних суб'єктів наукової діяльності.

Так само здобувачі освіти, на наш погляд, повинні не лише мати можливість здійснювати дослідницьку діяльність в університеті, а й отримувати теоретичні знання та практичні навички у сфері трансферу технологій, взаємодії з партнерами – господарськими суб'єктами, а також брати участь у проєктах впровадження у виробництво власних результатів інтелектуальної діяльності. Університети, що формують фахівців – від перших курсів бакалаврату до аспірантури і докторантури включно – є найкращим «інкубатором» для «створення» молодого вченого, підприємця, фахівця, зацікавленого в самореалізації у галузі науки й технологій. Умови роботи у кожній із цих сфер вимагають високого рівня підготовки з питань охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Практичній реалізації результатів наукової діяльності здобувачів освіти та професорсько-викладацький склад університету можна навчити шляхом організації курсів лекцій, тренінгів, практичних занять із проблематики набуття та захисту прав інтелектуальної власності.

Облік та аналіз інтелектуальних продуктів, що створюються у процесі

виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), дає змогу використовувати їх як індикатор під час оцінювання якості відповідних робіт, результативності праці науковців, а також для визначення кваліфікації та рейтингу університету.

Серед основних критеріїв ефективної діяльності університету у сфері управління інтелектуальною власністю варто назвати такі: показники патентної активності (кількість заявок на реєстрацію прав на об'єкти інтелектуальної власності, поданих до органів реєстрації; кількість проведених патентних пошуків; кількість отриманих охоронних документів, зокрема в інших країнах); показники щодо інноваційної активності (кількість укладених договорів про трансфер технологій; кількість переданих технологій; доходи від комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності; обсяг фінансових надходжень за проектами міжнародного співробітництва; кількість створених стартапів; обсяг залучених інвестицій); інші параметри, визначені університетом [1].

Отже, професійно організована система управління інтелектуальною діяльністю в університетах, налагоджений механізм правової охорони інтелектуальної власності є цінною інвестицією як для творців нових знань, так і для закладу, забезпечуючи йому конкурентну перевагу на ринку. Закріплення інтелектуальних прав на наукові та науково-технічні результати дає змогу організаціям та інвесторам знизити ризики, пов'язані з їх подальшою розробкою, масштабуванням і комерціалізацією. Водночас, залишається актуальною проблема перетворення результатів досліджень і розробок у добробут авторів, вишів і наукових організацій. Важливим, на наш погляд, є нормативне, організаційне та економічне забезпечення цього процесу, який завжди визначається національними особливостями, зумовленими нормативною базою і практикою підприємництва в конкретній країні. Тому вивчення і запровадження передового зарубіжного й вітчизняного досвіду з питань організаційно-економічного механізму ефективного управління

інтелектуальною власністю в університетах та забезпечення результативності такої діяльності має бути пріоритетним завданням для науково-педагогічної спільноти сьогодні й на перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методичні рекомендації щодо політики у сфері інтелектуальної власності для закладів вищої освіти та наукових установ України. URL : https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Metodychni_rekomendatsii_polityka_IV_ZVO_NU_Ukrainy-web.pdf.

БАБЕНКО І. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОЦІНКА ВПЛИВУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЛІДЕРА НА УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Г. Сельє (1907–1982 рр.), беззаперечний основоположник вчення про стрес [1], довів: «...існують такі основні чинники, котрі впливають на силу переживань: життєвий досвід, емоційна стійкість конкретної особистості й навіть спадковість (тобто те, як предки людини поводитися у складних ситуаціях)» [1]. Отож, оцінювати вплив стресостійкості лідера (формального чи неформального) на управління конфліктними ситуаціями у будь-якій організації уповні реально: адже варто вивчити його психологічно-фізіологічні потенційні та реальні на даному етапі життя й діяльності можливості, зокрема, самонавчання, вміння адаптуватися у різноманітних кейсах, самовпливати на розформування чи переформатування окремих психологічних чинників.

Психологічними з них є, зокрема, такі: окремі конкретні фобії (страх перед колективом, перед його формальним або неформальним лідером, зовнішньою публікою, окремим аудиторіями, виступами перед ними тощо), страх як такий, загалом; депресії, смуток за фактичним не лідерством – у формального лідера, заздрість до неформального, певні роздратування-розчарування; усезростаючі проблеми: із мисленневою концентрацією на управлінській проблемі, зосередженістю на предметі діяльності загалом, тобто широким спектром уважності, а згодом – і з пам'яттю. Нерідко це «пояснюють» настанням так званого «склерозу» – банальною вадою певного віку. Насправді ж це вплив фізіологічних чинників – підвалин численних стресів управлінців, лідерів формальних (а також неформальних): понаднормове посилення діяльності нервової системи і, як наслідок, – виділення «штурмових доз» гормонів надниркових залоз (адреналіну, норадреналіну тощо), котрі підвищують

частоти серцебиття, артеріального тиску, викликають спазми м'язів шлунку, найрізноманітніші соматичні вади, відтак – болі психологічний дискомфорт, стрес, що переходить у дистрес тощо [3]. Г. Сельє постійно наголошував на тому, що життя загалом, у природі й соціумі, без стресу неможливе у принципі. Обраний ним термін «stress» (англ.) у перекладі українською – «напруга» [3]. Недарма поняття стресу запозичено з галузей техніки (означає здатність різних видів матерії, матеріалів, тіл, конструкцій упевнено (деякий конкретний час) протистояти робочому навантаженню. Перевищення меж такої напруженості призводить до руйнування.

Щонайскладніші стресові ситуації у лідера виникають за необхідності управління стресогенними кейсами в організації. Особливо це стосується таких колективів як педагогічні, котрі, як правило, нині складаються мало не 90-відсотково, а то й більше, з осіб жіночої статі, що привносить у життя організації загалом та управлінця, зокрема, багато додаткових серйозних проблем [2]. Лідеру обов'язково необхідно при тому стратегічно враховувати, що «...у найближчі десятиліття жіночі підколективи явно не змінюватимуть свій гендерний склад у бік зменшення у них жіночої статі, тим більш – саме у нашій країні, котра ще дуже довго, практично – десятиліття, буде відчувати на собі трагічні, коли не цілком катастрофічні, демографічні наслідки широкомасштабної україно-російської війни» [4, с. 1, 3]. Тож у щоденній комунікації, практичній роботі з персоналом, приміром, такої освітньої організації, а ще – з управлінськими ж її кадрами лідеру необхідно виробити в собі так звану асертивність: «золоту середину» поміж агресивністю та пасивністю у керуванні. Вивчення такої психологічної якості вже стало одним з основних напрямків наукових розвідок зарубіжних психологів. Вони підкреслюють: розвою у собі асертивності освіченій людині (котрою, безперечно, є лідер організації, особливо – освітньої) можливо досягти й без спецзанять. Доволі налаштувати самого себе на кардинальні зміни старої лінії поведінки (чисто агресивної або чисто пасивної), не боячись за потреби казати

й тверде «Ні!», навчитися аргументовано, а не просто авторитарно заперечувати, навчитися прохати інших про поступки чи послуги, не відчуваючи і не подаючи видимих знаків про власну зніяковілість чи надмірну занепокоєність стосовно результату прохання. Лідер, котрий навчився поводитися саме асертивно й здатен створювати навколо себе найбільш сприятливу для спільної діяльності колективу ауру, тобто комфортне психологічне середовище, яке і є гостро необхідним задля попередження та «розрулення» сучасних конфліктів в організації, що вимушені нині працювати в умовах «жорсткої невизначеності» [5], котрі самі по собі – колосальний дратівливий чинник навіть для глибоких флегматиків.

Для асертивного лідера характерні такі критерії: вдало-показний (бо непоказний насправді) спокій, урівноваженість, виваженість у мові, а особливо – в конкретних діях, загальному і перманентному стилі керівництва. Мова – виразна, чітка, грамотна, її темп – практично завжди рівномірно-приятний, але ж – без будь-якої запопадливості або елементів гонористості, щира. Погляд – також щирий, відкритий, без «бігаючи» очей або таких, що чітко-періодично «ховаються». Така людина формує в оточуючих, підлеглих враження, що їй практично ніколи невластиві психологічна напруженість, натягнутість у міжособистісних стосунках та з колективом загалом. Поруч із таким управлінцем і працюється набагато легше представникам усіх психотипів, адже він не створює нервозної обстановки, а це – запорука довіри та щире бажання колективу працювати не лишень творчо, а й креативно, тобто активно намагатися втілювати творчі плани, здобутки в реалії життя. Так само (з другого боку) неважко «вирахувати» психологічний портрет лідера організації за станом її конфліктності а чи не конфліктності у стосунку до свого внутрішнього і зовнішнього – соціумного – середовища. І такий двосторонній підхід (наче біфокальний зір) в оцінюванні лідерських якостей щодо профілактики або гасіння пожеж конфліктів щонайкраще продемонструє нам реальний стан справ щодо проблеми.

Нині існують – і у великій кількості – різноманітні науково-методичні розробки щодо способів оцінювання стресостійкості лідера, у тому числі й стосовно впливу цього на управління конфліктами в організації. Ці методи діляться на такі групи: опитувальники, котрі у більшості своїй заґрунтовуються на самооцінюванні респондентів, їхній власній думці про свої особливості, нюанси поведінки у минулому чи теоретично можливих конфліктних ситуаціях у підпорядкованих ним організаціях.

Серед найбільш характерних методик виділяють «Minnesota Multidimensional Personal questionnaire» («Міннесотський багатовимірний особистісний опитувальник» [6]. Є і його подальші модифікації типу стандартизованого методу дослідження особистості, вже похідні методики оцінювання нервово-психічної нестійкості тощо. Заслуговує на увагу розвідників вирішення проблеми й спільні роботи І. Бріггс-Маєрс – К. Маєрс [7], що визначають суто індивідуальні моменти й особливості формування стресостійкості, адаптації лідера до стресогенних умов, у тому рахунку й поміж конфліктуючими групами у колективі. Окрім того, існують й інші способи анкетування, зокрема, «Оцінка професійного стресу», що підходять до теми (опитувальник Р. Вайсмана) [8, 9] та інші, які дозволяють оцінювати стан респондента стосовно стресових факторів, зокрема, од конфліктуючих сторін.

Але, з огляду на все вище сказане, можна підбити і такий підсумок: як писав геніальний Г. Сельє, «Щирість, врівноваженість, розуміння самого себе та інших – ось запорука щасті та успіху в будь-якій галузі діяльності» [3]. І тут ми підходимо до необхідності формування лідером у собі та постійності вдосконалення свого емоційного інтелекту (EI) [10, 11], формування його у членів колективу. Те, як лідер вміє це робити, також є оцінкою його стресостійкості у впливі на конфлікти, адже безпосередня участь у конфліктах, зазвичай, супроводжується колосальними втратами сил, частими перемінами емоційних станів, а це призводить до хронічного стресу (дистресу). Уникнути лідерові усіх стресів та конфліктів у підпорядкованій йому організації апріорі

неможливо. Адже стреси у соціумі загалом, як правило, зумовлюються прагненнями особистостей реалізувати дуже значущі для них потреби, виробничі плани, мрії. Та свідомо оцінюючи свій вплив на конфліктні кейси як лідера, завдяки своїм знанням та умінням бути й психологом, лідер організації може послаблювати негативні дії стресів од конфліктів, направляти активізацію сил у конструктивні русла, використовуючи способи управління стресами й конфліктами.

Перший комплект методів – це відповідна діяльність на рівні організації. Конфлікту можна уникнути внаслідок перемін в політиці організації, структури її, вимог до колективу та окремих членів його, оцінювання їхньої трудової діяльності. Другий комплект – лишень на рівні особистості: вироблення індивідуальних методів протидії стресу; розробляються спецпрограми з його нейтралізації, коригування деяких рис характеру та вироблення навичок поведінки у кризових ситуаціях, а також щодо використання механізмів психологічного захисту та впливу на конфліктні кейси в організації.

Наш соціум за багато десятиліть партократичної тиранії, авторитаризму, волюнтаризму стомився від таких видів лідерства, тож із радістю сприймає демократію, зокрема, асертивну поведінку лідерів своїх трудових організацій і скрупульозне аналізування психологічного стану лідера. Бо головне – «Стрес – це не те, що з вами сталося, але те, як Ви це сприймаєте» [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Анненкова І. А. Ганс Сельє – творець вчення про стрес. URL : <https://www.slideshare.net/slideshow/ss251052221/251052221> (дата звертання: 11.03.2024).
2. Боярчук О. Д. Біохімія стресу. URL : <http://dSPACE.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1103/9.%20Biokhimia%20stressa.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.10.2023).
3. Сельє Г. Стрес без дистресу. Рига : «Вієда», 1992. 109 с.

4. Бабенко І., Большая О., Пивовар Н. Майстерність менеджменту освітнього закладу у взаємодії з жіночим педагогічним колективом. Витоки педагогічної майстерності: журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2023. Випуск 31. С. 10-17. (Серія «Педагогічні науки»).
5. Кардаш Н. Г., Пивовар Н. М. Сучасний менеджмент як продовження макаренківських традицій в умовах жорсткої невизначеності. *Витоки педагогічної майстерності: журнал* / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2023. Випуск 31. С. 86-91. (Серія «Педагогічні науки»).
6. Minnesota Multidimensional Personal questionnaire. URL : [https://en.wikipedia.org/wiki/Multidimensional_Personality_Questionnaire#:~:text=The%20Multidimensional%20Personality%20Questionnaire%20\(MPQ,and%20198%20true-false%20items](https://en.wikipedia.org/wiki/Multidimensional_Personality_Questionnaire#:~:text=The%20Multidimensional%20Personality%20Questionnaire%20(MPQ,and%20198%20true-false%20items). (дата звернення: 01.04.2024).
7. Beyond Briggs Myers' 16 Types, Find Your True Strengths THE TYPEFINDER PERSONALITY TEST. URL : <https://www.truity.com/test/type-finder-personality-test-new> (дата звернення: 18.03.2024).
8. Weisman questionnaire. Development of stress resistance. URL : https://www.researchgate.net/figure/Average-estimates-of-test-subjects-and-control-group-on-the-Weisman-questionnaire_tbl1_374681932 (дата звернення: 17.03.2024).
9. Weisman questionnaire Methodology „ssment of professional stress”. URL : <https://studfile.net/preview5570943/page:36/> (дата звернення: 17.03.2024).
10. Що таке емоційний інтелект, ненасильницьке спілкування та як мирно розв'язувати конфлікти. URL : <https://nus.org.ua/articles/shho-take-emotsijnyj-intelekt-nenasylnytske-spilkuvannya-ta-yak-myрно-rozv-yazuv-aty-konflikty/> (дата звернення: 19.11.2023).
11. Peter Salovey Yale University, John D. Mayer University of New Hampshire Emotional intelligence. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG> (дата звернення: 12.09.23).

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

ЧЖАН ІСЮАНЬ, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПОПОВА Ю. М., кандидат економічних наук

*Комунальна установа «Агенція місцевого розвитку територіальних громад
Полтавського району»*

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНО-ПРОЄКТНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРОЮ У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Соціальна сфера посідає важливе місце у національній економіці у цілому та економіках територіальних громад зокрема, адже вона охоплює широкий спектр галузей, які включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, культуру, спорт, сфери, пов'язані з добробутом та якістю життя людей. До соціальної сфери належать галузі і сфери економіки, які, «продукуючи суспільні блага, у той чи той спосіб задовольняють потреби населення, забезпечують життєдіяльність людини і суспільства, впливають на рівень і якість життя, сприяють появі позитивних екстерналій» [1, с. 49]. У соціальній сфері формуються норми та цінності, що є важливими для функціонування соціуму як цілісної структури, такої, що має високий рівень культури, етики, права та інших атрибутів цивілізованості. У соціальній сфері здійснюється надання різноманітних соціальних послуг і підтримки. Соціальна сфера охоплює багатогранність людської взаємодії, соціальних відносин, впливає на суспільний добробут. Подеколи соціальну сферу термінологічно ототожнюють із соціальним сектором, котрий «складається з трьох базових компонентів...: тривалість життя і здоров'я; знання; гідний рівень життя» та ґрунтується на концепції людського розвитку [2].

Війна впливає на соціальну сферу, на різні соціальні групи. Ми маємо на увазі руйнівний вплив, той, який завдає шкоди, збитків, призводить до деформацій матеріальної і нематеріальної сторін життя людей. Так, військові найчастіше беруть безпосередню участь у бойових діях і наражаються на ризик загибелі, травм з почасти подальшою інвалідизацією. Військові можуть зіткнутися з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), іншими психологічними наслідками війни (наприклад, важка депресія). Після війни – зіткнутися із труднощами реінтеграції у суспільство, з проблемами відновлення нормального життя.

Цивільне населення може стати жертвами прямих бойових дій, зіткнутися з руйнуванням власного житла, з втратою доступу до послуг охорони здоров'я та освіти, до інших елементів соціальної інфраструктури. Вони можуть опинитися у статусі біженців, внутрішньо переміщених осіб, що потягне за собою низку проблем, наприклад, інтеграції та адаптації до нових умов життя. Цивільне населення може зіткнутися зі зростанням злочинності та насильства в умовах воєнного конфлікту. Під час війни найбільш уразливими стають діти та жінки: діти можуть втратити батьків і родину, доступ до освіти та медичного обслуговування, стати жертвами насильства та експлуатації; жінки ризикують стати об'єктом насильства та експлуатації, можуть зіткнутися зі зростанням навантаження по утриманню сім'ї, із пошуком засобів для існування в умовах військового конфлікту.

Руйнування звичного способу життя на рівні індивідів, зникнення з побуту щоденно споживаних економічних благ людьми відбувається на фоні нищення інфраструктури соціальної сфери, обмеження доступу до її елементів. Насамперед, це медичні установи, заклади освіти і культури, соціальні служби, транспорт та ін.

Війна для країни – жертви агресії може спричинити і поглибити економічну кризу: знищення виробничих потужностей, закриття підприємств, втрату робочих місць, доходів, прискорення інфляції, дефіцит продуктів

харчування, зuboжіння працездатного і непрацездатного населення, недоїдання тощо. Війна може відобразитись на політичній ситуації в країні аж до переходу від демократії до диктатури чи авторитаризму, може зміцнити чи, навпаки, ослабити політичну владу правлячих груп, політичних лідерів.

Очевидно, що післявоєнне відновлення України потребуватиме, окрім іншого, уваги до соціальної сфери шляхом використання програмно-проектного підходу до управління галузями соціальної сфери. Програми – це широкі стратегічні ініціативи, зазвичай державні, спрямовані на вирішення важливих соціальних проблем. Хоча ініціаторами, розробниками та виконавцями програм можуть бути і крупні вітчизняні підприємства. Програми зазвичай мають довгострокові цілі, торкаються широкого кола питань, спрямованих на відновлення та підтримку соціальної інфраструктури, на розширення доступу до освіти і медичних послуг, на посилення соціального забезпечення, на підвищення рівня і якості життя населення та стимулювання їхніх можливостей щодо споживання, навчання, спілкування, взаємодії, на підтримку соціальної справедливості тощо.

Програми можуть включати різні проекти, спрямовані на досягнення цих цілей. Це стосується як усієї країни, так і територіальних громад. Проекти – це завжди конкретні заходи, які плануються та здійснюються в рамках програми і піддаються вимірюванню. Проекти менш тривалі у часі, але конкретніші щодо предмету, цілей, ресурсів. Проекти розробляються як безпосередньо територіальними органами влади, так і окремими підприємствами, установами, організаціями та індивідами. Останні можуть брати участь у програмі партиципаторного бюджетування (бюджет участі).

Таким чином, програмно-проектний підхід в управлінні соціальною сферою передбачає організацію та реалізацію ініціатив у соціальному секторі з використанням комплексних програм і окремих проектів відновлення і розвитку соціальної сфери. Застосування програмно-проектного підходу на рівні країни і територіальних громад сприятиме управлінню відновленням

соціальної інфраструктури, вирішенню складних повоєнних соціальних проблем, спрямуванню соціальних процесів у післявоєнне мирне русло. Такий підхід дозволить покращити координацію, розподіл ресурсів і моніторинг прогресу в досягненні загальних соціальних цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Непокупна Т. Суспільні блага як продукт соціальної сфери: трансформація тлумачень категорій і понять. Сучасні трансформації національного та місцевого розвитку : колективна монографія / за заг. ред. Л. І. Яковенко. Полтава : Видавництво «Сімон», 2021. 210 с. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17896>
2. Відбувся круглий стіл «Соціальний сектор як інструмент людського розвитку». URL : <https://gurt.org.ua/news/informator/33617/>

ШАРАВАРА Р. І., кандидат економічних наук, доцент, професор

ЗАДОРОВНИЙ А. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

*Полтавський інститут економіки і права ЗВО
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

ПРОМИСЛОВИЙ СЕРВІС (OUTSOURCING) ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ДОПОМІЖНИМ ВИРОБНИЦТВАМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У сучасному світі компанії постійно відчують посилення конкурентного тиску з боку ринку. Виживають і домагаються успіху ті, хто веде свій бізнес найбільш ефективним способом, домагаючись зниження витрат при збереженні високої якості товарів і послуг.

Однією з форм організації бізнесу в сучасних умовах став промисловий сервіс або аутсорсинг (outsourcing) – практика, що допомагає компаніям мінімізувати витрати на функціонування і розвиток в умовах ринкової економіки шляхом скорочення витрат, поліпшення якості продукції і послуг [1].

Аутсорсинг – це передача сторонньому підрядчикові деяких бізнес-функцій підприємства. Сутність аутсорсинга полягає в розподілі функцій, що складають діяльність підприємства, відповідно до принципу «залишаю собі тільки те, що можу робити краще інших, передаю зовнішньому виконавцеві те, що він робить краще інших».

Концепція аутсорсинга заснована на теорії віртуальної організації. У 1980-х роках теоретики менеджменту довели, що найважливішим фактором збереження конкурентоздатності компанії є розподіл її функцій на основну і другорядні та подальша передача цих другорядних функцій зовнішньому фахівцеві в цій області. Згодом ця теорія розширилася до передачі спеціалізованим компаніям усіх, у тому числі й основних, функцій фірми.

Концепція аутсорсинга зводиться до трьох основних принципів [2]:

– кожний повинен займатися своєю роботою і мати можливість сконцентруватися тільки на ній;

– рішення супутніх задач потрібно доручити тому, хто справиться з ними краще;

– такий розподіл роботи заощаджує кошти замовника і приносить дохід виконавцеві.

Стрімкий розвиток аутсорсинга почався з ХХ ст. зі сфери інформаційних технологій: функції програмування, адміністрування мереж і підтримки інформаційних систем передавалися великим інформаційним фірмам, для яких цей вид діяльності був основним.

Передача деяких функцій виробництва фахівцями з боку вже багато років успішно практикується компаніями усього світу під різними назвами: виробництво за контрактом, керування потужностями, аутсорсинг або інсорсинг.

Друга хвиля інтересу до аутсорсингу виникла кілька років назад і зв'язана з активізацією галузевої кооперації. Аутсорсинг став широко застосовуватися в рамках схеми В2В або ВtoВ (business to business): бізнес взаємодіє з бізнесом прямо, без посередників і великих управлінських структур, виникає могутня рухливість бізнесу.

На противагу схемам групового керування, конкретним утіленням яких є холдинги, концерни, або синдикати, схема В2В припускає незалежність партнерів, що створюють стійкий операційно-виробничий ланцюжок. Кожний з учасників ланцюжка має дуже вузьку спеціалізацію, при цьому між ними немає ніяких відносин, крім договірних. Такі ланцюжки стійкі, але в той же час значно залежать від якості: як тільки якість виконання функцій стає неприйнятним, ланцюжки В2В починають автоматично оптимізуватися, виникає рухлива кооперація.

Аутсорсинг традиційно зводиться до передачі функцій, що забезпечують основний бізнес (бухгалтерський облік, інформаційно-технічне обслуговування, вантажні перевезення, допоміжне виробництво й ін.)

зовнішньому виконавцеві. У зв'язку з поширенням мережних схем організації бізнесу усе ширше застосовується аутсорсинг по технологічних переділах, коли компанії-партнерові передаються вже не тільки допоміжні (забезпечуючі), а й основні бізнес-функції.

Розрізняють три основних види аутсорсинга: функціональний (передача функцій керування), операційний (передача виробничих функцій) і ресурсний (придбання зовнішніх ресурсів замість використання внутрішніх). Залежно від обсягу переданих сторонньому виконавцеві функцій кожний з перерахованих видів аутсорсинга може мати визначену класифікацію.

Максимальний або повний аутсорсинг використовується для позначення договору, по якому штат співробітників, а можливо й активи, що відносяться до основної діяльності компанії, передаються постачальникові послуг на час дії контракту. Частковий або вибірковий аутсорсинг припускає, що значна частина підрозділів залишається у веденні клієнта.

При спільному аутсорсингу сторони угоди залишаються партнерами. Останнім часом термін «спільний аутсоринг» часто використовується у випадку, якщо організація, що володіє високим рівнем кваліфікації своїх фахівців, передає керування своїми підрозділами третій стороні.

При трансформаційному аутсорсингу організація запрошує постачальника послуг, що цілком реалізує роботу підрозділу, розробляючи і створюючи новий кінцевий продукт, потім передаючи його клієнтові. Він відрізняється від повного тому, що перехід співробітників і активів не остаточний – після завершення проекту клієнт знову знаходить повний контроль і вступає у свої обов'язки. Такі послуги ідентичні послугам звичайних консультантів. Розходження в тім, що при трансформаційному аутсорсингу постачальник діє досить незалежно від персоналу клієнта.

Аутсорсинг спільного підприємства має на увазі створення нової компанії для розвитку майбутніх ділових можливостей. Надалі персонал і активи клієнта будуть переведені цьому спільному підприємству, а не постачальникові послуг.

Ціль цієї схеми – не тільки підвищення якості роботи переведеного підрозділу, але і розробка товарів і послуг, що будуть продані третій стороні. Потім замовник і постачальник послуг можуть цілком використовувати свої можливості по створенню нового продукту, а клієнт розділить з ним витрати на його розробку. Спільне підприємство одержує переваги, користуючись спеціалізованими знаннями клієнта про свій ринок.

Деякі взаємозв'язки, що виникають у результаті аутсорсинга, підсилюються тим, що клієнт або постачальник одержує частку в акціонерному капіталі партнера. Якщо постачальник одержує частку в акціонерному капіталі партнера. Якщо постачальник йде на це, значить він має намір діяти в інтересах свого клієнта. Якщо клієнт одержує частку в акціонерному капіталі постачальника, це часто служить додатковим засобом забезпечення безпеки спільного бізнесу.

Основні причини звертання усе більшої кількості як закордонних, так і вітчизняних компаній до аутсорсингу – ускладнення комунікаційного середовища і бізнес-процесів, що створює неприйнятні для компаній навантаження, прагнення одержати максимальну якість виконання бізнес-функцій і скоротити власні витрати, а також можливість визволити ресурси і зосередитися на основній діяльності.

На сьогодні спостерігається тенденція широкого використання аутсорсинга у всіх галузях і секторах економіки. Основні напрямки застосування цього виду послуг – виробничий аутсорсинг, аутсорсинг бізнес-процесів (BPO – Business Process Outsorsing) і інформаційно-технологічний ІТ – аутсорсинг (ІТО – IT Outsorsing).

Виробничий аутсорсинг звичайно застосовується в тих випадках, коли компанія-виробник вирішує передати окремий процес по виготовленню проміжного продукту зовнішньому виробникові. Крім того, можливий варіант продажу частини своїх підрозділів іншим компаніям і подальша взаємодія з ними вже в рамках аутсорсинга. Водночас найчастіше використовують кілька

варіантів співробітництва. Перший – партнери надають сировину і технології, а фірма – устаткування і робітників. У цьому випадку партнери замовляють фірмі продукцію і вона, використовуючи свої технології, сировину, людей, робить свій продукт під чужою торговельною маркою.

Як приклад використання виробничого аутсорсинга можна привести японську компанію Тойота (Toyota), що займається фактично тільки проектуванням, збиранням і реалізацією продукції, а велика частина деталей і комплектуючих виробляється сторонніми, найчастіше невеликими підприємствами. Дякуючи гнучкості і мобільності свого бізнесу японські автомобільні компанії стрімко завойовують ринок.

Ключові тенденції, що будуть визначати розвиток промислових компаній у найближчі кілька років в області аутсорсингу є такими: 1. Буде активно розвиватися ринок промислового сервісу за рахунок виділення цехів зі складу підприємств, створення на їхній базі спеціалізованих компаній і приходу закордонних гравців.

Розвиток ринку промислового сервісу – це, з одного боку, можливість для компаній відмовлятися від власних непрофільних виробництв за рахунок переходу на альтернативних постачальників, а з іншого боку – це поява нових ринків збуту для тих, хто вирішить зробити ставку на стратегію субпостачальника.

Крім внутрішнього ринку, існує потенціал для виходу на міжнародний ринок компонентів.

Перевагами, які одержує підприємство при передачі непрофільних функцій стороннім організаціям, вважаємо такі:

– по-перше, фокусування власних ресурсів на основних видах діяльності. Функції бізнесу делегуються стороннім компаніям, що надають послуги аутсорсинга в конкретній області. Аналогічно при використанні аутсорсинга може відбутися перерозподіл ресурсів, раніше задіяних на другорядних напрямках;

– по-друге, зниження собівартості функцій, переданих аутсорсеру. Це може відбуватися за рахунок вузької спеціалізації фірми-аутсорсера, що, з одного боку, знижує вартість за рахунок «оптового» продажу знань і умінь, а з іншого, забезпечує якість функцій за ту ж ціну через конкуренцію;

– по-третє, доступ до новітніх технологій. Фірма аутсорсер завдяки ефектові «оптових» продажів своїх послуг має більше стимулів і можливостей для придбання й освоєння нових технологій роботи, що в рамках окремого підприємства може бути нерентабельно;

– по-четверте, надійність. Аутсорсинг припускає виконання фірмою-аутсорсером численних однотипних задач клієнтів, що забезпечує нагромадження практичного досвіду;

– по-п'яте, передача відповідальності за виконання конкретної функції – це стратегія диверсифікованості ризику між компанією й аутсорсером.

І нарешті, підвищення частки інвестицій в основну інфраструктуру підприємства, оскільки аутсорсинг знижує необхідність інвестування в підтримку другорядних функцій і в розвиток діяльності, що не забезпечує основну частку прибутку компанії.

В умовах конкуренції, що підсилюється, поступальний розвиток бізнесу стає можливим багато в чому завдяки ефективному керуванню активами, зокрема шляхом концентрації ресурсів на профільній діяльності. Тому фахівці на сучасному етапі закликають підприємства активніше переходити до аутсорсингу як до діючого способу досягнення економічних переваг перед конкурентами.

Аутсорсинг виробництва – це напрям у сучасній світовій економіці, що найбільш динамічно розвивається і представляє собою елемент стратегії підприємства, при якому воно на тривалий термін передає сторонній організації цілком функцію виробництва окремих складових своєї продукції або операції по забезпеченню виробництва, тобто окремий бізнес-процес.

Незважаючи на те, що аутсорсинг завоював широке визнання в тій частині світової економіки, що побудована на ринковій основі, у нашій країні прикладів

подібної практики до останнього часу було небагато. Пояснення тому можна знайти в широко розповсюдженій думці, що розвиткові аутсорсинга в Україні заважають такі об'єктивні обставини:

– по-перше, бізнес українських підприємств не завжди утворювався виходячи з економічних розумінь, і часто організація виробництва не відповідає ринковим економічним принципам;

– по-друге, правове середовище не дозволяє з перших контактів установлювати довірчі стосунки зі сторонніми організаціями;

– по-третє, рівень розвитку постачальників послуг аутсорсинга недостатній, щоб забезпечити необхідне підприємствам-замовникам якість.

Дійсно, слід визнати, що зазначені обставини властиві нашій економіці, але, незважаючи на це, за останні 3–4 роки ситуація з поширенням аутсорсинга почала змінюватися в кращу сторону. Це спричинено тим, що за цей час відбулися значні якісні зрушення в економічному і громадському житті країни; інші шляхи оптимізації виробництва, альтернативні аутсорсингу, багатьма підприємствами уже випробувані, у той час як конкуренція в бізнесі не тільки не слабшає, але і підсилюється.

Крім того, необхідно прийняти до уваги, що критерій цінового виграшу від використання аутсорсингових послуг порівняно з виконанням робіт самотужки, не обов'язково є визначальним. У більшості випадків початкової економії на аутсорсингу не відбувається, перехід на аутсорсинг – це стратегія на зростання прибутковості і конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голов С. Ф. Управлінський облік. К. : Лібра, 2018. 384 с.
2. Мейтленд И. Бюджетирование для нефинансовых менеджеров. Днепропетровск: БалансКлуб, 2014. 204 с.

УСАНОВА Л. А., кандидат філософських наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УСАНОВ А. І., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський університет економіки і торгівлі

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ

Динаміка соціальних змін та кризових процесів формують нові вимоги до системи менеджменту підприємства, особливо в умовах воєнного стану та постійного ризику втрати його функціональних можливостей. Уточнимо, що підприємство – це не лише господарюючий суб'єкт, який забезпечує планомірне виробництво більшості товарів і послуг, але й соціальне утворення, що здійснює науково-дослідницьку, комерційну діяльність, яка підпорядкована певній меті (має приносити певний результат).

Системні зміни сьогодні відбуваються в усіх сферах діяльності та на різних її рівнях, але можна виділити ряд загальних тенденцій, які уможливають їх аналіз і вироблення адекватних механізмів менеджменту в кризових умовах. Запровадження воєнного стану в Україні стало, з одного боку, найбільшим викликом для вітчизняних підприємств, з іншого, – спонукало до розробки механізмів для стабілізації діяльності в новому середовищі, де ключовим інструментом став менеджмент та пошук нестандартних підходів і рішень.

Зокрема, врахування темпів соціальних процесів, їх мережевого характеру і децентралізації (на відміну від жорсткої ієрархічності) обумовлює необхідність прискорення прийняття управлінських рішень, часто не стандартних за своїм змістом і ситуативних за своїм характером. Реалізація цих завдань потребує гнучкого стилю управління, удосконалення процесів комунікації, підтримка працівників, їх безпеки і ментального здоров'я, тощо. Використання гнучкого менеджменту підприємства, як уже зазначалось,

включає зниження надмірної бюрократизованості бізнес-процесів та зміщення акценту на мотивацію працівників. Такий підхід дозволяє швидко та адекватно реагувати на зовнішні виклики та внутрішній клімат підприємства.

Ще однією загальною тенденцією є необхідність широкого використання в діяльності підприємств принципів антикризового управління, що цілком очевидно в ситуації, яка склалась сьогодні в Україні. Більшість науковців вважають, що предметом антикризового менеджменту є передбачувані та реальні причини кризи, фактори, що її викликають, симптоми й наслідки, до яких вона призводить, тобто всі прояви порушення рівноваги, що спричиняють загрозу настання та розвитку кризи. За визначенням Т. Лункіної та А. Зубрик, «до ключових принципів такого управління відноситься: рання діагностика кризових явищ діяльності підприємства; терміновість реагування на різні кризові явища; реагування підприємства на ступінь реальної загрози його діяльності; повноцінна реалізація резервного потенціалу для забезпечення виходу підприємства з кризи» [1].

На сучасному світовому ринку важливим елементом менеджменту є стратегічне управління. (управління цілями). Світові компанії активізують принципи децентралізованої відповідальності за управління стратегією і вибудовують організаційні структури, зменшуючи кількість рівнів управління. Стратегічне управління забезпечує досягнення цілей і акцентує увагу на важливості мотивації працівників, врахуванні їх інтересів і зацікавленості у реалізації стратегії компанії.

Стратегічне управління – це відносно новий напрямок менеджменту, який був введений та розвинений американськими економістами на межі 1960–70 рр. і був обумовлений значним прискоренням темпів суспільного і економічного розвитку, науково – технічного прогресу та дослідженнями в інших галузях, зокрема, психології, антропології, математиці, соціології, економіці, правознавстві, логістиці тощо. І. Ансофф визначив стратегічне управління як «діяльність, що пов'язана з постановкою мети, місії компанії та взаємодією із

зовнішнім оточенням, завдяки чому підприємство досягає цілей і стає адаптивним до мінливого середовища» [2, с. 160]. На думку І. Ансоффа, важливо розрізняти «стратегічне планування» як управління за планами і «стратегічний менеджмент» як управління за результатами», підкреслюючи таким чином, що в стратегічному менеджменті акцент робиться на постійне спостереження за зовнішнім середовищем і одержуваними результатами в умовах посилення невизначеності зовнішнього середовища.

Очевидними є переваги стратегічного менеджменту, які проявляються у визначеності пріоритетів та можливостей; координації та організованості діяльності; ефективному розподілу часу і ресурсів для прийняття рішень; зведенні до мінімуму несприятливих умов і змін, тощо. Водночас Річард Д. Льюїс («Ділові культури в міжнародному бізнесі. Від зіткнення до взаєморозуміння») акцентує увагу на тому, що розуміння стратегії компанії розширює обізнаність про зовнішні загрози, але при цьому «зміни і виклики розглядаються співробітниками і менеджерами не як загроза, а як можливість для них. Зниження опору змінам, посилення взаємодії підвищують можливості запобігання проблем та ефективність діяльності компанії» [3].

Стратегічне управління спрямоване на підвищення ефективності діяльності компанії (корпорації, організації) у сучасному світі, а саме на вдосконалення систем планування, конкурентоспроможності, людських відносин, тощо. Безсумнівно, що сьогодні стратегічне управління є важливим фактором успішного виживання у складних ринкових умовах. Проте, постійно можна спостерігати в діях вітчизняних організацій відсутність «стратегічності». Як приклад, організації планують свою діяльність виходячи з того, що оточення (економічне середовище) або взагалі не буде змінюватися, або ж у ньому не буде відбуватися якісних змін. Продовжується практика складати довгострокові плани, де вказано, що і коли робити в досить тривалій перспективі, де закладаються рішення на далеку перспективу, без врахування соціально – економічної динаміки і ризиків, які вона обумовлює. Звичайно, бачення

довгострокової перспективи – дуже важлива складова стратегічного управління, але це зовсім не означає екстраполяції існуючої практики та існуючого стану оточення на багато років уперед.

Теоретики визначають ряд принципів сучасного менеджменту. Серед них виділимо наступні: децентралізація управління компанією (підприємством, фірмою) з метою забезпечення тісного співробітництва органічно взаємодіючих структурних елементів, наділених широкою самостійністю; зростання чисельності працівників, що залучаються до розробки управлінських рішень; постійне навчання персоналу в процесі діяльності підприємства, постійний пошук альтернативних варіантів діяльності фірми; використання нестандартних режимів роботи персоналу з гнучкими параметрами; застосування нових способів стимулювання праці й новаторства, орієнтованих на індивідуальні, групові, соціальні потреби; активне формування нового мислення співробітників з орієнтацією на динамічні, швидкі зміни в характері й масштабах діяльності компанії; опора на систему гнучкого лідерства серед персоналу й особисті контакти працівників з навколишнім середовищем підприємства; відхід від команд, директив, розпоряджень і перехід до корпоративної організаційної культури менеджменту, що базується на єдності інтересів, загальнолюдських цінностях і цілях діяльності фірм, партнерстві, співробітництві, взаємній вигоді, взаємодії, а не на владі та підпорядкуванні.

Узагальнюючи зазначимо, що трансформаційні процеси в сучасній Україні значною мірою змінюють не тільки соціально – економічний простір, але й внутрішні механізми організації роботи підприємства (фірми), яка потребує ефективних менеджерських інструментів і рішень. Сучасний менеджмент обертається навколо людини. Його завдання полягає в тому, щоб організувати людей до ефективної спільної діяльності, згуртувати їх навколо загальних цілей. Оскільки менеджмент пов'язаний з інтеграцією людей у їх спільну компанію, він глибоко вкорінений в культурі. Тому менеджери у Німеччині, Британії, США, Японії чи Бразилії роблять одне й те ж, але роблять вони це по-

різному. Тому одним із основних завдань, які стоять перед менеджером в країнах, що розвиваються, є пошук і виявлення тих елементів їх власної традиції, історії та культури, які можна використати як складові модернізованої системи управління. Не випадково Річард Д. Льюїс говорить про «мультикультурного менеджера», ресурсами якого є розуміння, співпереживання, тактичність, позитивний настрій, що сприяють зближенню різних культурних «горизонтів» і є частиною ділової культури (бізнес-культури) як системи вірувань, цінностей і типових форм поведінки, що мають відношення до економічної, виробничої діяльності, комерції, бізнесу.

Як уже зазначалось, оскільки будь-яке підприємство складається із людей з різними навичками і знаннями, які виконують різні види робіт, то воно повинно будуватися на комунікації між співробітниками, їх індивідуальній зацікавленості і відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лункіна Т., Зубрик А. Антикризовий менеджмент підприємство в Україні в умовах воєнного стану. *Інституційний депозитарій Миколаївського НАУ*. 2022. URL : <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11999/1/36-38.pdf>.
2. Перерва І. О., Єдинак В. Ю. Стратегічне управління підприємством як основний інструмент в руках сучасного керівник. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С. 159–164.
3. Річард Д. Льюїс. Стратегічний менеджмент. Переваги стратегічного управління. 2021. URL : <https://www.businessstudynotes.com/finance/strategic-management/benefits-of-strategic-management/>
4. Томілін О. О., Тютюнник Ю. М., Бражник Л. В., Дроботя Я. А. Фінансово-економічний словник – довідник / за наук. ред. проф. О. О. Томіліна. Полтава : ПДАУ. 2023. 108 с.

ПУЛЕНКО І. І, викладач

*Відокремлений структурний підрозділ «Полтавський політехнічний фаховий
коледж Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

ФІЛОСОФІЯ ЯК КОНСТРУКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ УСВІДОМЛЕННЯ ЛЮДИНОЮ ІДЕНТИЧНОСТІ

Відчуття власної ідентичності є тим світоглядним орієнтиром, що супроводжує людину протягом всього життя. Проходячи шлях від природного до суспільного життя людина активно формує в собі певні цінності і норми поведінки. Вічні філософські питання: «Хто я є?», «Що є найголовнішою цінністю мого життя?» спонукають особистість до осмислення своєї сутності, включаючи відповідні знання та емоції. Самоідентифікація виступає необхідною умовою соціалізації та розвитку особистості, сприяє формуванню відповідних якостей.

Аналіз періодів розвитку філософської думки дає цілісне уявлення про ідентичність, що поєднує онтологічну, когнітивну, гносеологічну й аксіологічну складові самоідентифікації. В античній філософії відчувалась діалектика процесу ідентифікації. Заслуговує на увагу філософія Сократа, який учив, що поведінка людини повинна визначатися не зовнішньою причиною, а внутрішньою метою і тому філософія повинна допомогти людям розібратися з мотивами власної поведінки. Філософ підштовхує людей стати на шлях самопізнання для того, щоб навчитися розрізняти Добро і Зло та взяти, що таке добродійна поведінка. Сократ пропонує пізнати самого себе та оволодіти добродійною поведінкою шляхом прояснення душею своїх власних засад. Знання добродійності у вченого ототожнюється з самою добродійністю: на його переконання, тільки людина, яка навчилася розрізняти Добро і Зло, набуває істинного знання, будує своє життя на істинних ідеалах і несе відповідальність за свої вчинки. [1, с. 229]. Сократ виводить людину зі світу

природних залежностей і переконує, що ідеальні мотиви поведінки людини визначають її реальні справи. Вплив цього філософа на розвиток європейської класичної філософії важко переоцінити. Саме він знайшов справжню «міру» людини, вказав на спрямування розвитку особистості на шляху розвитку її універсальної мислинневої здібності, задіяв метод філософської рефлексії, за допомогою якого першим почав досліджувати всезагальні засади людського буття. Ідеї Сократа в античній філософії були розвинуті Платоном та Аристотелем. Платон у специфічній формі філософського ідеалізму висвітлив питання про природу загальних понять. Він довів, що до сфери розуму належать специфічні змісти – загально значимі поняття, що відрізняються від чуттєвих образів, долучення до яких закладає основу розумової діяльності індивіда. Аристотель, велику увагу приділяв дослідженню душі. В своїй праці «Про душу» він писав: «Думається, що пізнання душі значно сприяє пізнанню будь-якої істини, особливо ж пізнанню природи. Адже душа є якби початок живих істот» [2, с. 291]. Таким чином, Аристотель тлумачить душу як організуючий початок живих тіл або форму реалізації здатного до життя тіла. Він доходить висновку, що душа і тіло – нероздільні, крім того душа є доцільно працюючою органічною системою. Концепція, в якій був реалізований новий підхід до трактування душі і тіла, а головне – про їх співвідношення, була запропонована в XVII ст. і тривалий час називалася декартівською. Душа, за Декартом, – це непротяжна субстанція, яка складається з таких явищ як «думки». «Під словом мислення (cogitatio), – пише Декарт, – я розумію все те, що відбувається в нас таким чином, що ми сприймаємо його безпосередньо самі собою; і тому не тільки розуміти, бажати, уявляти, а також почувати означає тут те ж саме, що й мислити» [3, с. 142]. Далі ця проблематика активно розроблялася німецькою класичною філософією, починаючи з І. Канта. В своїй філософії він прагнув зрозуміти активну роль людини в процесі пізнання, адже саме людина, на його думку, організовує та спрямовує свій досвід. Г. В. Ф. Гегель уперше в світовій філософії дає історичне трактування

свідомості. Справді прогресивною, революційною можна вважати його працю «Феноменологія духу». «Людина присвоює здатність мислити в практичній формі, активно взаємодіючи спочатку з побутовими предметами, а потім ознайомлюючись з моральними та правовими нормами, правилами суспільного життя та державою. І тільки на засадах «практичного розуму» у людини формується здатність до дій у внутрішньому плані свідомості» [4, с. 62].

Процес ідентичності, закладений розвитком філософської думки, набуває все більшого значення за умов глобалізації, розширення економічного, політичного та культурного співробітництва. Інтенсифікація різноманітних контактів, обмінів та співпраці в цілому є взаємовигідними, особливо для потужних держав світу, які використовують наявні можливості не тільки для експорту своєї продукції, але й для поширення своїх цінностей, культури. Проте теорія ідентичності виходить з того, що люди, як правило, прагнуть мати позитивну самооцінку, що зумовлює застосування різних стратегій. Це почуття може виникати на основі спостережень за власною поведінкою та емоціями, а також за оцінюванням фізіологічного стану, відповідної соціальної інформації або процесів порівнювання. Конструювання ідентичностей передбачає використання матеріалів з історії, географії, філософії, політики, культури тощо. Для формування ідентичності особистість зобов'язана уміти: розв'язати проблему реальності, досягти успіху, розглядаючи предметом відносини внутрішньої і зовнішньої перспективи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазур Л. Дух і плоть. Філософія життя та проблема людської тілесності : монографія. Львів : 2003. 377 с.
2. Філософія. Світ людини. Курс лекцій : навч. посіб. / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов [та ін.]. Київ : Либідь, 2003. 429 с.
3. Поцюрко М. Філософія : навч.-метод. посіб. Львів : Сполом, 2014. 276 с.
4. Синиця А. Аналітична філософія : монографія. Львів : ЛДУФК, 2013. 303 с.

ЛЮЛЬКА Г. А., магістр економіки

*Начальник відділу стратегічного планування, моніторингу та промоції
Полтавської міськради*

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙ

Поняття інвестиції на макро- та мікрорівні за своїм змістом не є ідентичним. Е. Дж. Долан та Д.Є. Ліндсей визначають інвестиції на макрорівні як «збільшення капіталу, функціонуючого в економіці, тобто. збільшення пропозиції продуктивних ресурсів, що здійснюється людьми» [1].

Найважливішим компонентом запланованих сукупних витрат є інвестиції (I). Рівень інвестицій суттєво впливає на обсяг національного доходу суспільства. Кейнсіанська теорія особливо підкреслює той факт, що рівень інвестицій та рівень заощаджень значною мірою визначається і залежить від особливостей перебігу значної кількості явищ і процесів у національній економіці.

Інвестиції (капіталовкладення) у масштабах країни впливають на економічне зростання. Будівництво нових підприємств, житлових будинків, прокладання доріг, а отже, і створення нових робочих місць залежать від процесу інвестування, або реального капіталоутворення [2].

Джерелом інвестицій є заощадження. Заощадження – це наявний дохід за вирахуванням витрат на особисте споживання: $(Y - T) - C$. Роль заощаджень домашніх господарств, що не є одночасно і підприємницькими фірмами, дуже значна, і розбіжність процесів заощадження та інвестування може приводити економіку в стан, що відхиляється від рівноваги.

Факторами, що визначають особливості інвестиційних процесів на макрорівні є такі:

1) Інвестор при виробленні рішень завжди враховує альтернативні можливості капіталовкладень та визначальним фактором тут буде рівень

процентної ставки. Інвестор може вкласти гроші у будівництво нового заводу чи фабрики, а може розмістити свої грошові ресурси у банку. Якщо ставка відсотка виявляється вищою за очікувану норму доходу від інвестицій, то останні не будуть здійснені, і навпаки, якщо ставка відсотка нижче за очікувану прибутковість, підприємці реалізовуватимуть інвестиційні проєкти.

2) Інвестиції залежать від змін у технології виробництва та інновацій.

3) Інвестиції залежать від рівня оподаткування та загалом від податкового клімату в країні чи регіоні. Занадто високі податки стримують інвестування.

4) Інвестиційний процес залежить від темпу інфляції. В умовах галопуючої інфляції, коли калькулювати величину витрат досить складно, процеси реального капіталоутворення стають непривабливими і швидше перевага буде віддана спекулятивним операціям.

Фундаментом макроекономічної рівноваги є рівність між заощадженнями споживачів та інвестиціями, які бізнес вважає за необхідне здійснювати. Механізмом, що врівноважує ці величини, згідно з класичною теорією, виступає норма відсотка, яка автоматично встановлюється на рівні, коли інвестиції та заощадження рівні. Кейнсіанське трактування механізму інвестиційного процесу спростовує автоматизм саморегулювання ринку. Регулювання інвестиційного процесу за допомогою управління величиною ставки відсотка, бюджетної та податкової політики держави є засобом запобігання кризовим ситуаціям та приведення у відповідність планів і очікувань споживачів та виробників суспільних благ. Такі основи механізму інвестиційного процесу, розглянутого в теорії Дж. Кейнса, яка згодом отримала характеристику теорії, що пояснює функціонування економіки яка перебуває в кризовій ситуації [3].

За історію розвитку сучасної економічної думки теорія інвестицій зазнавала різні модифікації. По суті, всі ці гіпотези прагнули дати відповідь на такі питання: як і за яких умов інвестиції сприяють економічному зростанню і якими факторами визначаються кон'юнктурні коливання інвестицій?

Серед значної кількості існуючих теорій інвестування можна виокремити кілька груп, що ґрунтуються на різних гіпотезах щодо поведінки інвесторів. Основними з них є такі:

- акселераційна теорія інвестування;
- теорії, засновані на мотивах прибутку;
- гіпотеза про визначальну роль ліквідності після ухвалення інвестиційних рішень;
- теорія, що розглядає взаємозв'язок обсягів інвестицій та величини норми відсотка; неокласична теорія інвестицій.

Метою виробництва в рамках акселераційної теорії є зростання обсягу виробництва. Тим часом зростання випуску продукції розглядається підприємцем лише як інструмент отримання прибутку. Саме собою збільшення виробництва неможливо в ринковій економіці, якщо воно не зумовлює певних економічних переваг і вигод для інвестора. У цілому акселераційне трактування інвестиційного процесу враховує виключно односторонню залежність між аналізованими величинами і тому не спроможне дати всеохоплюючу характеристику інвестиційного процесу [4].

З інших позицій підходять до вивчення динаміки інвестиційного процесу теорії, що розглядають мотив прибутку як провідну мету інвестора. З погляду теорії максимізації прибутку інвестиції у приватному секторі реалізуються лише тоді, коли поряд з очікуваннями підвищення збуту виправдовуються очікування достатньої величини прибутку. Отже, прибуток сприймається як вихідний пункт прийняття інвестиційних рішень.

Подальшим розвитком гіпотез, заснованих на мотивах прибутку як визначального показника інвестиційної діяльності, стала гіпотеза ліквідності. У межах цієї гіпотези наявність власних коштів для самофінансування капіталовкладень сприймається як передумова інвестиційних витрат. Гіпотеза ліквідності дозволяє врахувати відмінності у використанні власних коштів та позикового капіталу. Вона виходить із того, що перш за все знаходить

можливість для самостійного фінансування. Рішення вдатися до зовнішніх джерел ухвалюються після вичерпання всіх внутрішніх джерел. Ліквідна гіпотеза може дати хороші результати, коли спостерігається кон'юнктурна ситуація сприятливого розвитку попиту та відчувається необхідність коштів для інвестиційних вкладень у зв'язку з очікуванням розширеного попиту [5].

Найстарішою гіпотезою, що пояснює взаємозв'язок обсягу виробництва та інвестиційної активності, є теорія, що визначає агреговані інвестиційні витрати через ринкову норму відсотка.

Процес глобалізації, що розпочався у другій половині 80-х років ХХ століття, призвів до розвитку нових економічних теорій: теорії конкурентних переваг, теорія інтернаціоналізації та теорії інтеграції. Розвиток цих теорій, перш за все, пов'язаний зі зростанням кількості транснаціональних компаній та обсягом ПП, які є основною рушійною силою розвитку нових інформаційних технологій та НДДКР.

Отже, сутність інвестицій полягає в тому, що вони діють як сукупність виробничих відносин, охоплюючи процес матеріального відтворення, а також відтворення капіталу та ринкових зв'язків

Інвестиційна діяльність виступає як практична діяльність для отримання прибутку або для досягнення інших вигод. Складність інвестування полягає в тому, що інвестування та отримання прибутку не пов'язані у часі і дохід може змінюватись в залежності від різних факторів. На макрорівні інвестиції є фундаментом для здійснення політики розширеного відтворення, прискорення науково-технічного прогресу, покращення якості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, структурної перебудови економіки та збалансованого розвитку всіх її галузей.

Значення інвестицій не можна переоцінити, оскільки вони безпосередньо визначають зростання економіки. Для економіки України інвестиції необхідні, насамперед, для стабілізації та розвитку її військово-промислового комплексу та повоєнного відновлення країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dolan, Edwin G; Lindsey, David Earl. Microeconomics. Chicago : Dryden Press. 1991. 608 p.
2. Keynes J. M. The general theory of employment, interest and money. 1936. P. 190. URL : https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_KeynesTheoryofEmployment.pdf
3. Самюельсон П. А. Макроекономіка / пер. з англ.; П. А. Семюельсон, В. Д. Нордгауз. К. : Основи, 1995. 558 с.
4. Кнох А. D. The Acceleration Principle and the Theory of Investment: A Survey. URL : <https://www.jstor.org/stable/2550657?origin=crossref>
5. Парасій-Вергуненко І. М. Статистичний і динамічний підход до аналізу ліквідності та платоспроможності суб'єктів господарювання. *Фінанси України*. 2022. № 2. С. 81–95.

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

СТЕПАНЕНКО В. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АТ «УКРГАЗВИДОБУВАННЯ»

Соціальна відповідальність підприємства здебільшого розглядається на рівні великих підприємств. Вважаємо, що особливої уваги заслуговують підприємства-монополісти у контексті їх соціальної відповідальності – впливу на суспільство та довкілля у поточному періоді своєї діяльності та з урахуванням наслідків впливу на життєдіяльність наступних поколінь. Це означає, що підприємства повинні не тільки прагнути отримати прибуток, але й брати до уваги інтереси своїх співробітників, спільноти, в якій вони працюють, та навколишнього середовища. Тобто мова йде про зв'язок соціальної відповідальності підприємств і сталого розвитку територіальної громади, регіону, країни і планети у цілому.

Відомо, що поведінка підприємств-монополістів відрізняється від поведінки підприємств на конкурентних ринках їхнім унікальним становищем на ринку. Вчені виділяють особливості поведінки монополістів, які зводяться до можливості встановлення цін на свої товари або послуги без значного впливу конкуренції; обмеження виробництва задля підтримання високих цін, а, отже, високого прибутку; інвестування значних коштів у дослідження та розробки нових продуктів чи технологій задля зміцнення своєї монопольної позиції та забезпечення довгострокового домінування на ринку; активного втручання у політичний процес, лобювання законів та політики, які підтримують їх монопольне становище чи послаблюють потенційних конкурентів та ін. Водночас до їх діяльності з виробництва унікального продукту може бути прикута значна увага суспільства, особливо це стосується

їх соціальної відповідальності. Тому підприємства-монополісти змушені враховувати суспільні очікування та реагувати на суспільні запити більше, ніж це відбувається на конкурентних ринках. Ці особливості формують унікальну поведінку підприємств-монополістів. До того ж, монополісти можуть мати складні відносини з державою, особливо у сфері регулювання, адже держава може вживати заходів (антимонопольне законодавство, регулювання цін тощо) щодо контролю монопольних практик.

Компанія АТ «Укргазвидобування» (до грудня 2012 року ДК «Укргазвидобування», до травня 2018 року ПАТ «Укргазвидобування» [1]) зареєстрована у серпні 1998 р. з розміром статутного капіталу 4 285 068 868,35 грн. [2] внаслідок реорганізації Дочірньої компанії «Укргазвидобування» Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» шляхом перетворення в акціонерне товариство [3]. АТ «Укргазвидобування» вважається найбільшою газовидобувною компанією у Центральній і Східній Європі, а в Україні – великим гравцем ринку, на яку припадає видобуток 70 % природного газу та яка спеціалізується на виробництві газового конденсату [4]. Ця компанія є однією з найбільших державних монополій галузі паливної промисловості України. До складу компанії АТ «Укргазвидобування» входить 11 філій, серед яких – газопромислове управління Полтавагазвидобування, що займається розвідкою та видобутком газу у Полтавській, Харківській, Дніпропетровській та Сумській областях [1]. Газопромислове управління Полтавагазвидобування складається із 49 виробничих об'єктів (ДКС, ДПГГК, УКПГ, УППГ, ТДПУ, УКПНГ, УППНГ), серед яких Машівський, Солохівський, Гадяцький, Яблунівський, Краснокутський цехи з видобутку газу, газового конденсату та нафти. Загальна протяжність міжпромислових трубопроводів та шлейфів складає близько 4 тис. км [5].

На офіційному сайті АТ «Укргазвидобування» повідомляється, що видобуваючи газ у ресурсних місцевостях, підприємство «турбується про розвиток регіонів своєї виробничої діяльності» задля підтримки громад та

допомоги «їм знаходити ідеї та ресурси для їхнього сталого розвитку задля майбутніх поколінь» [6]. Оскільки через воєнну агресію РФ щодо України чимало інформації після 2022 не оприлюднюється, дані на сайті подано за 2021 рік: компанія профінансувала 180 соціально-інфраструктурних регіональних проєктів на понад 34,13 млн грн, з них 50 проєктів – у межах започаткованого компанією освітнього конкурсу грантів «Енергія розвитку» [6]. Також Укргазвидобування з 2020 р. є членом Мережі Глобального договору ООН та дотримується пріоритетних Цілей сталого розвитку у сфері корпоративної соціальної відповідальності (рис. 1) [6].

Рис. 1. Пріоритетні Цілі сталого розвитку у сфері корпоративної соціальної відповідальності АТ «Укргазвидобування»

Для співпраці з громадами, благодійними та громадськими організаціями АТ «Укргазвидобування» у своїй діяльності керується Стандартом корпоративної соціальної відповідальності. Цей документ визначає єдині принципи та підходи підприємства у «реалізації проєктів у сфері КСВ, сприяє упорядкуванню й систематизації цієї діяльності», а його пріоритетними напрямками реалізації у сфері корпоративної соціальної відповідальності компанії є підтримка освітніх ініціатив і проєктів, охорона здоров'я, розвиток громад, на територіях яких компанія веде свою виробничу діяльність [7]. З

усіма уже реалізованими соціальними проєктами можна ознайомитись на офіційному сайті. У територіальних громадах Полтавської області зреалізовано кілька проєктів. Так, було оновлено місцеву амбулаторію і обладнання для закладів освіти у с. Грякове Чутівської ТГ, закуплено медичне обладнання для Новосанжарської лікарні, побудовано дитячі майданчики для Великобудищанської ТГ, облаштовано водоочисну станцію у с. Милорадове Великорублівської ТГ та багато інших. Також упродовж 2021–2023 рр. до бюджетів громад було перераховано 3 417 043 153,1 грн податків [8].

У цілому соціальна відповідальність підприємства включає соціальні питання (захист прав працівників, створення безпечних та здорових умов праці, боротьба з дискримінацією, соціальні програми для співробітників: медичне страхування, пенсійні виплати, підтримка у розвитку навичок та освіти), екологічну складову (врахування впливу своєї діяльності на навколишнє середовище, вжиття заходів щодо скорочення забруднення, впровадження енергоефективності та сталого підходу до використання природних ресурсів), економічну складову (створення робочих місць, підтримку місцевих економік, розвиток інфраструктури), комунікаційну складову (відкритість звітності перед громадськістю, активна взаємодія з громадськими організаціями та місцевими органами влади), етичне управління (впровадження етичних стандартів у діяльність компанії, відмова від корупції та недопущення порушень прав людини) та ін.

Загалом, соціальна відповідальність підприємства спрямована на те, щоб компанії вели свій бізнес з урахуванням широкого спектру соціально-економічних та екологічних факторів, не обмежувались лише прагненням отримати прибуток від своєї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Укргазвидобування. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Укргазвидобування#Соціальні_проекти
2. Акціонерне товариство Укргазвидобування. URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/30019775/
3. Статут Акціонерного товариства «Укргазвидобування». URL : <https://ugv.com.ua/uploads/СТАТУТ%20АТ%20“Укргазвидобування”%2021.03.2023.pdf>
4. Нафтогаз. Укргазвидобування. Офіційний сайт. URL : <https://ugv.com.ua/uk/page/pro-kompaniu>
5. Полтавагазвидобування. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Полтавагазвидобування>
6. Сталий розвиток. Нафтогаз. Укргазвидобування. Офіційний сайт. URL : <https://ugv.com.ua/uk/page/stalij-rozvitok>
7. Стандарт корпоративної соціальної відповідальності АТ «Укргазвидобування» у відносинах із громадами, благодійними і громадськими організаціями. Нафтогаз. Укргазвидобування. Офіційний сайт. URL : https://ugv.com.ua/uploads/20221223_СТАНДАРТ_КСВ.pdf
8. Проекти розвитку громад. Нафтогаз. Укргазвидобування. Офіційний сайт. URL : <https://csr.ugv.com.ua/#projects>

ШАРАВАРА Р. І., кандидат економічних наук, доцент, професор

ЛИТВИНЕНКО С. С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

*Полтавський інститут економіки і права ЗВО
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

ЗАГАЛЬНА МОДЕЛЬ І СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ПІДПРИЄМСТВА

Економічний розвиток підприємства характеризується покращенням фінансово-економічних результатів. Це покращення зумовлюється дією внутрішньовиробничих і зовнішньоекономічних чинників. В умовах ринкової економіки ці фактори взаємозалежні і зумовлюють фінансовий стан підприємства. Визначальним фактором фінансового стану є прибутковість його господарської діяльності.

Традиційна практика фінансового аналізу підприємства напрацювала певні прийоми й методи його здійснення. Можна назвати шість основних прийомів аналізу [1]:

- горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;
- вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат;
- трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогнозний аналіз фінансового стану);
- аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників;

– порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньо-галузевими та середніми показниками;

– факторний аналіз – визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. За таких обставин факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Предметом фінансового аналізу підприємства є фінансові ресурси підприємства, їх формування та використання. Для досягнення основної мети фінансового аналізу підприємства – об'єктивної його оцінки та виявлення на цій основі потенційних можливостей підвищення ефективності формування й використання фінансових ресурсів, можуть застосовуватися різні методи аналізу.

Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства [2]. В економічній теорії та практиці існують різні класифікації методів економічного аналізу взагалі та фінансового аналізу зокрема. Перший рівень класифікації виокремлює неформалізовані та формалізовані методи аналізу.

Неформалізовані методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках та залежностях. До неформалізованих належать такі методи: експертних оцінок і сценаріїв; психологічні; морфологічні; порівняльні; побудови системи показників; побудови системи аналітичних таблиць.

Ці методи характеризуються певним суб'єктивізмом, оскільки в них велике значення мають інтуїція, досвід та знання аналітика.

До формалізованих методів фінансового аналізу належать ті, в основу яких покладено жорстко формалізовані аналітичні залежності, тобто методи: ланцюгових підстановок; арифметичних різниць; балансовий; виокремлення ізольованого впливу факторів; відсоткових чисел; диференційний; логарифмічний; інтегральний; простих і складних відсотків; дисконтування.

У процесі фінансового аналізу широко застосовуються і традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки), а також математико-статистичні методи (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів).

Для отримання необхідної аналітичної інформації розв'язують групу аналітичних задач, яку можна зобразити як загальну модель. В економіці існує чимало таких моделей.

Вихідним етапом фінансового аналізу підприємств є аналіз майна підприємства [3]. Він передбачає загальну оцінку майна з виділенням оборотних мобільних коштів і поза оборотних (імобілізованих). Відомості про розміщення наявного в розпорядженні підприємства майна містяться в активі балансу.

У структурі балансу особлива роль належить найбільшим засобам, до складу яких входять: наявні гроші, цінні папери, дебіторська заборгованість, матеріально-виробничі запаси. До позаоборотних активів належать: реальні основні засоби, довготермінові інвестиції і нематеріальні активи. Завданням аналітика є оцінка структури найбільших та імобілізованих засобів, а також зміни їх наявності за аналізований період.

В ході аналізу майна підприємства визначають також джерела його утворення, дається оцінка структури власних і позичених засобів. До власних коштів, за рахунок яких відбувається придбання, надходження і створення майна, належать статутний фонд і прибуток. У склад власних джерел можуть

ввійти також засоби, отримані від держави, орендодавців, інших підприємств, окремих осіб, зацікавлених у розвитку підприємства.

Основним джерелом фінансування мобільних активів є власні оборотні кошти, якими підприємство розпоряджається в момент його заснування. Спрямовуючи фінансові результати в основні й оборотні кошти, виходять з економічної доцільності: розмір власних оборотних коштів повинен забезпечувати мінімальну потребу протягом одного виробничого циклу у виробничих запасах, заділах незавершеного виробництва, залишках готової продукції. Єдиним джерелом збільшення власних оборотних коштів є прибуток підприємства.

До позичених засобів належать отримані в кредит від державних, комерційних і кооперативних банків та інших підприємств. Позичені кошти поділяються на кошти тривалого використання і кошти короткотермінового використання. В процесі аналізу позичених коштів оцінюється ефективність їх використання та можливість своєчасного повернення.

Важливими показниками, які характеризують ефективність використання своїх коштів, є показники оборотності оборотних коштів. Оборотність оборотних коштів характеризується такими показниками, як оборотність у днях, кількість обертів, коефіцієнт закріплення оборотних коштів. Аналіз оборотності оборотних коштів передбачає виявлення ступеня прискорення (або сповільнення) оборотності і суми коштів, додатково залучених в оборот (вилучених з обороту).

Аналіз фінансової сталості підприємства передбачає визначення ступеня фінансової незалежності від зовнішніх позичених джерел. Одним з важливих показників, які характеризують фінансову сталість підприємства, є показник питомої ваги всієї суми зобов'язань по залучених (позичених) коштах у вкладеннях в активи власних коштів. Цей показник отримав назву «коефіцієнт автономії». Він показує, наскільки підприємство є незалежним від позичених коштів.

На основі коефіцієнта довгострокового залучення позичених коштів судять про стабільність тієї частини коштів, яка утворюється за рахунок довготермінових кредитів.

Важливим показником фінансової сталості підприємства є коефіцієнт маневрування. Цей показник дає змогу оцінити структуру розподілу власних засобів шляхом визначення питомої ваги власних оборотних коштів у загальній сумі джерел власних коштів. Коефіцієнт маневрування дає відповідь на питання, яка частина власних коштів підприємства не закріплена в цінностях іммобілізованого характеру і перебуває в стані, який дає змогу більш або менш вільно маневрувати цими коштами.

Аналіз платоспроможності дає змогу визначити здатність підприємства до швидкого погашення своїх короткотермінових зобов'язань. При цьому прискіплива увага приділяється такому показнику платоспроможності, як загальний коефіцієнт покриття, що характеризує відношення мобільних засобів до короткотермінової заборгованості. Коефіцієнт покриття дає змогу з'ясувати, чи достатньо у підприємства коштів, які можуть бути використані ним для погашення своїх короткотермінових зобов'язань.

Частковим показником загального коефіцієнта покриття є коефіцієнт абсолютної ліквідності, який характеризує відношення найбільш ліквідної частини оборотних засобів (грошових коштів та цінних паперів) до поточних зобов'язань. Цей коефіцієнт дає відповідь на запитання, яка сума короткотермінових зобов'язань підприємства на звітну дату може бути погашена негайно.

Певну аналітичну цінність має проміжний коефіцієнт покриття. Він визначається як відношення суми грошових засобів, цінних паперів і дебіторської заборгованості разом взятих до короткотермінових зобов'язань підприємства. Таке співвідношення показує, чи достатньо цієї суми для погашення короткотермінових боргів. Оцінюючи цей показник, слід врахувати

тривалість короткотермінового кредиту при закупівлі товарно-матеріальних цінностей і продажу продукції підприємства.

Для оцінки загальної ефективності господарської діяльності підприємства визначені показники рентабельності. Вони показують, наскільки прибутковою є діяльність підприємства.

Аналіз показників рентабельності передбачає оцінку рівнів рентабельності, визначення динаміки рентабельності, причин і факторів, які впливають на її зміну, і ступеня їх впливу на цю зміну. Заключним етапом аналізу рентабельності є розробка заходів щодо мобілізації резервів підвищення рентабельності. Виділяють такі основні показники рентабельності: рентабельність капіталу (майна), рентабельність фондів (рентабельність виробництва), рентабельність продукції.

Завершальним етапом фінансового аналізу підприємства є розробка заходів щодо зміцнення фінансового стану. У кожного підприємства завжди є резерви поліпшення фінансового стану. З'ясувавши в ході аналізу причини фінансових труднощів, їх слід згрупувати за основними напрямками.

Головними з них є виробничі фактори: обсяги виробництва, якість та асортимент продукції, що випускається, відповідність термінів її поставки термінам, передбаченим договорами. Важливу роль відіграють також фактори, пов'язані зі стабільністю матеріально-технічного постачання, наявністю ринків збуту і загальногосподарські.

Можна говорити і про власні фінансові фактори. Це насамперед рівень рентабельності, який багато в чому визначається рівнем цін на продукцію підприємства. Якщо рівень цін не забезпечує підприємству необхідного для його нормального розвитку рівня рентабельності, то слід подумати про перехід на випуск більш вигідної продукції, а також про пошук таких покупців (в тому числі на нових ринках збуту), які можуть придбати продукцію за вищою ціною.

Другою важливою об'єктивною причиною фінансових труднощів може бути погана забезпеченість виробничого процесу фінансовими ресурсами. У

цьому випадку слід потурбуватися про реалізацію понаднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, ліквідацію надлишкових і мало використовуваних основних фондів, реалізацію наявних у підприємства цінних паперів. Серед інших засобів збільшення фінансових результатів мобілізація наявних у підприємства засобів спеціальних фондів, в тому числі резервного, створюваного спеціально з такою метою. Необхідно вивчити можливість отримання кредитів у банках, постачальників, покупців.

Вирішальним способом підвищення ефективності може стати зміна форми господарювання або форми власності. Фінансовий аналіз підприємства завершується складанням конкретного плану зміцнення його фінансового стану, який містить виробничі, технологічні та організаційні заходи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириленко О. П. Фінанси. Тернопіль, 2018. 165 с.
2. Холод З. М., Чорняк О. З. Методика фінансового аналізу діяльності підприємств різних організаційно-правових структур ВПК України. Львів : Фенікс, 2017. 395 с.
3. Криворучко М. І., Петровський В. В. Облік та аналіз фінансових активів. К : «Фенікс», 2019. 269 с.

БОЛЬШАЯ О. В., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

На сучасному етапі соціально-економічний розвиток України неможливий без врахування територіальних особливостей, зокрема, сильних та слабких сторін функціонування регіональних економічних систем, що дає можливість виявити позитивні та негативні тенденції розвитку регіонів. Це пов'язано із наявністю значної диференціації у забезпеченні необхідними економічними та соціальними ресурсами. Саме на рівні регіонів вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, задовольняються ключові соціальні потреби населення, а показники розвитку регіональної економіки є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому. Тому обґрунтування теоретико-методологічних аспектів управління розвитком регіонів України та дослідження особливостей їх розвитку стають надзвичайно важливими науково-практичними завданнями. Питання, що пов'язані із визначенням проблем та вивченням перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України є досить актуальними [1].

Соціально-економічний розвиток регіонів України значно варіюється залежно від наявності природних ресурсів, промислової бази, інфраструктури, рівня зайнятості та інших факторів. Одна з ключових проблем соціально-економічного розвитку регіонів України – значна територіальна диференціація у забезпеченні економічними та соціальними ресурсами. Ця диференціація впливає на рівень життя населення, можливості для розвитку бізнесу, а також на здатність регіонів залучати інвестиції.

Протягом останнього десятиліття розвиток України характеризувався зростанням ролі регіонів у загальній економічній політиці держави. Проблеми

соціально-економічного розвитку регіонів та визначення їхніх перспектив і потенційних можливостей відповідно до європейських принципів розміщення продуктивних сил вимагають ґрунтовного дослідження умов і методів вирішення цих питань, спираючись на теоретико-методичні надбання минулого та сучасні теорії розвитку регіональної економіки [2].

Актуалізація питань державної регіональної політики в Україні стала закономірною відповіддю на значні соціально-економічні трансформації, що відбулися в регіонах останніми роками, а також на низку суттєвих протиріч у взаємовідносинах центральних і регіональних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на всіх рівнях управління щодо вирішення проблем регіонального та місцевого розвитку [3].

Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів є ключовим аспектом досягнення конкретних результатів у підвищенні рівня економічного зростання територій. Це базується на координації всієї системи фінансових відносин, що стосується розподілу та використання фінансових ресурсів [2].

Економічна безпека регіону – це комплекс взаємодії економічних інтересів і загроз, що забезпечують його стійке функціонування, конкурентоспроможність і самодостатність, а також сприяють підвищенню рівня та якості життя населення в контексті забезпечення національної економічної безпеки. Здатність регіональної економіки функціонувати в умовах розширеного відтворення, тобто сталого економічного зростання, забезпечуючи більшості населення максимально прийнятні умови життя та можливості для особистісного розвитку. Вона також включає здатність економіки протистояти дестабілізуючим впливам внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних факторів, не створюючи загроз для інших елементів регіону та зовнішнього середовища. Економічна безпека регіону є комплексом економічних та соціальних показників, у межах яких регіон стабільно розвивається протягом тривалого періоду часу [4].

Одним із ключових напрямів стратегічного розвитку регіонів і об'єднаних територіальних громад є цифрова трансформація економіки та інноваційне управління. Це спрямовано на створення єдиного, прозорого, безпечного та функціонального цифрового середовища, яке стане основною платформою для взаємодії між владою, бізнесом і населенням, спрямованою на підвищення ефективності розвитку всіх аспектів регіональних систем. Ця трансформація також має на меті зменшення рівня корупції, підвищення єдності в регіонах, забезпечення балансу інтересів, підвищення конкурентоспроможності територій та створення умов для якісного людського розвитку. Була розроблена спрощена модель цифрової екосистеми на рівні об'єднаних територіальних громад, яка є основною ланкою публічного управління та важливим елементом регіональної цифрової системи [5].

Соціально-економічний розвиток регіонів України є складним і багатограним процесом, який вимагає системного підходу та врахування регіональних особливостей. Створення та впровадження в управлінні ефективної стратегії розвитку, яка заснована на проведеному аналізі сильних та слабких сторін кожного регіону, необхідно враховувати наявні тенденції та перспективи, сприяти збалансованому та стійкому розвитку. Лише за таких умов можна досягти високого рівня життя населення, економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавкалова Н. Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми та перспективи. URL : <http://surl.li/ukvnb>
2. Кондратенко Н. Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку регіонів України. URL : <http://surl.li/ukvvx>
3. Гончаров Ю. В., Дворецький А. О. Проблеми регіональної політики в Україні. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/2_2017/7.pdf
4. Гарькава В. Економічна безпека регіонів України. URL : <https://www.researchgate.net/profile/Pidorycheva-Iryna/publication>
5. Добрянська Н. Рекомендації щодо розроблення стратегій соціально-економічного розвитку регіонів в умовах цифрової трансформації. URL : https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2022/tezy.pdf#page=72

ЧАБАН В. М.,

начальник Центру інноваційної та грантової діяльності

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне*

РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКИХ СТАРТАПІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

У сучасному світі інновації є рушієм та основою конкурентоспроможної економіки кожної країни. Однією з форм інноваційного бізнесу є стартап компанія.

Поняття стартап вперше запропоноване С. Бланком: стартап (від англ. Start-up – стартувати, запускати) – це компанія чи тимчасова організація, створена для пошуку повторюваної і масштабованої бізнес-моделі. Іншим визначенням поняття є таке: стартап – це тільки що створена компанія (іноді навіть ще не юридична особа), яка знаходиться на стадії розвитку і будує свій бізнес або на основі нових інноваційних ідей, або на основі тільки що винайдених технологій [1]. Ми розглядаємо стартап як маленькі інноваційні проекти, які зростають у великі інноваційні бізнес компанії.

В університеті молоді люди генерують нові ідеї, що мають перспективу трансформації в інноваційний бізнес. Саме тому важливим питанням сьогодення є підтримка студентських стартапів як в академічному середовищі, так і на регіональному та державному рівнях.

Розглянемо як трактується поняття стартап на законодавчому рівні в Україні. У Розпорядженні КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» № 526-р від 10 липня 2019 р. в частині «Структурні елементи національної інноваційної екосистеми» зазначено, що до таких елементів належать «юридичні особи, які займаються впровадженням новацій, що створені самим підприємством або передані

іншими суб'єктами господарювання, – *стартапи*, малі, середні та великі компанії як вітчизняні, так і іноземні». У переліку «Проблем функціонування національної інноваційної екосистеми» вказано, що *стартап* – це спеціалізоване мале інноваційне підприємство [2]. Указом Президента №722/2019 від 30.09.2019 р. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» дев'ятою ціллю є створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям [3].

Дослідженням проблем розвитку стартап-руху в Україні займаються українські вчені Баб'ячок Р. І. та Кульчицький І. І., Подолян Д. В., Котяй Т. В., Євтушенко В. А., Кудінова М. М., Сіладі К. Б., Лопатинський Ю. М., Водянка Л. Д, Хіль Р. В., Іванченко Н. О., Подскребко О. С., Сідлецька А. О. та ін. Проте більшість дослідників висвітлюють лише загальні проблеми на державному рівні, не акцентують увагу на проблематиці в академічному інноваційному середовищі, не пропонують шляхів вирішення тих проблем, з якими стикаються університети на шляху підтримки студентських стартапів.

Перше місце у світі за інвестиціями у стартапи посідають Сполучені Штати Америки (77 621 стартап), друге – Індія (16 225 стартапів), а третє – Велика Британія (7 051 стартап) [4]. Як бачимо України серед лідерів немає.

Розглянемо стан розвитку стартап середовища в Україні. Startup Ranking Service щорічно складає рейтинг кількості стартапів у кожній країні; станом на грудень 2023 р. до рейтингу увійшли 137 країн, серед яких Україна посіла 39-те місце із 371 стартапом. За останні п'ять років венчурні інвестиції в українські стартапи значно зросли і перевищили 300 млн дол. США, що свідчить про активний інтерес інвесторів до місцевих інноваційних проєктів [5].

З 2017 р. загальна вартість українських стартапів виросла у більш ніж 9 разів – з 2,5 млрд євро до 23,3 млрд євро. В Україні налічується 1500 активних стартапів. Ще понад 600 стартапів було засновано в Україні або українськими командами засновників та/або випускниками українських університетів. Така позитивна динаміка зберігалася не довго. Негативним чинником спаду стала

війна. Після 24 лютого 2022 р. закрито щонайменше 83 угоди з українськими проектами [6].

Варто зауважити, що війна не є основним чинником, що впливає на сповільнення виходу нових стартап-компаній на ринок. Національна інноваційна екосистема включає в себе чимало інститутів, що забезпечують розвиток інноваційної економіки. До таких інститутів належать наукові парки, акселератори, стартап-школи, бізнес-інкубатори, венчурні фонди та інші інвестиційні організації, а також заклади освіти та наукові установи. Незлагоджена робота цих інститутів впливає на ефективність функціонування національної інноваційної екосистеми.

Розглянемо яким чином розвиваються стартапи в закладах вищої освіти як одному з головних елементів національної інноваційної екосистеми. У Реєстрі суб'єктів освітньої діяльності «Заклади вищої освіти» Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) станом на 1 січня 2023 р. було представлено 736 закладів вищої освіти. За формами власності заклади вищої освіти розподіляються таким чином: 439 – державної форми власності, 49 – комунальної і 248 – приватної [7]. Важливо окреслити ті проблеми, з якими ЗВО стикаються в процесі генерації ідей та їх розвитку в успішні інноваційні проекти. Наразі такими факторами можна вважати:

1. Застаріле лабораторне обладнання в ЗВО, що дісталось у спадок ще від Радянського Союзу. У Заключному звіті незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України, проведеного у 2016 р., зазначено, що «у спадщину від СРСР Україна отримала близько 20% експериментальних центрів Радянського Союзу проте значну частину цієї інфраструктури було втрачено у добу незалежності». Ще одним чинником є недостатнє фінансування поновлення лабораторного фонду ЗВО. Так, за конкурсом, проведеним МОН України у 2022 р., було відібрано 40 проектів (зі 195 поданих пропозицій, із яких 156 відповідали формальним вимогам конкурсу).

Проте інфраструктурних проєктів, визнаних переможцями відбору, було лише шість із 36 заявок, загальна сума видатків склала 48,42 млн грн. Водночас єдиний університет, який, за твердженням у ході інтерв'ю учасника міжнародного проєкту програми «Горизонт-2020» на напрямом INFRA, мав змогу увійти до складу пан'європейської дослідницької інфраструктури за умови придбання спеціального обладнання коштом національного фінансування, підтримки від МОН України не здобув [8].

2. Відсутність навиків підприємництва у студентів технічних спеціальностей. В Україні реалізовується пілотний проєкт «Підприємницький університет» з впровадження в навчальний процес вибіркової дисципліни «Інноваційне підприємництво та управління стартапами». З 2020 р. дисципліна є вибірковою, тому не всі здобувачі обирають цей курс і як наслідок не отримують знань у сфері інноваційного менеджменту.
3. Відсутність сучасних лабораторій прототипування та моделювання при ЗВО і, як наслідок, неможливість створити перший MVP. Лише одна сучасна лабораторія прототипування Tech LabInno в НУ «Львівська політехніка» створена при університеті.
4. Невмотивованість викладачів розвивати творчий потенціал студентів. Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності, а саме розділом «Кадрові вимоги щодо започаткування та провадження освітньої діяльності за рівнем вищої освіти та освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання» не передбачено показник «керівництво студентською стартап командою та перемога у конкурсах стартапів» [9].
5. Відсутність фахівців з розвитку інноваційного потенціалу студентів та науковців (менеджерів з управління стартапами, фахівців з інтелектуальної власності тощо). За 4 роки реалізації пілотного проєкту YEP «Підприємницький університет» лише 220 викладачів пройшли навчання

та сертифікацію для викладання вибіркового курсу з управління стартапами [10].

6. Недостатня кількість програм та конкурсів на державному та регіональному рівні, які б підтримували студентські стартапи. Український фонд стартапів – це державний фонд підтримки стартапів створений у 2019 р. надає фінансування стартапам на pre-seed етапі. Проте фінансуються лише ті стартапи які оформлені як ФОП чи юридична особа. Стартапи, що створюються в університеті не можуть отримати фінансування на конкурсних засадах.

Інший елемент національної інноваційної екосистеми, що впливає на розвиток інновацій – це інститути, що надають інфраструктурну, навчальну та фінансову базу для розвитку стартапів. В Україні такими найбільшими організаціями є: мережа академічних бізнес-інкубаторів YEP; інноваційний парк UNIT.City; фабрика програмування UNIT Factory; Фонд розвитку інновацій (USF).

Щодо державного регулювання розвитку стартапів в ЗВО, то такими ініціативами є:

- співпраця МОН України, Мінцифри та YEP з реалізації пілотного проекту «Підприємницький університет» [10];
- проведення МОН України Всеукраїнського фестивалю інновацій 2024 на базі НТУ «Харківський політехнічний інститут».

Як бачимо, заходів ініційованих державою недостатньо для підтримки стартап-руху в ЗВО.

Міжнародні грантові програми теж активно підтримують розвиток інноваційного підприємництва в Україні. До таких програм належать:

1. Creative Spark від Британської Ради (на базі НУ «Львівська політехніка»);
2. Проєкт «Глобальна інноваційна програма екологічно чистих технологій для малих та середніх підприємств України» (GCIP);

3. Конкурси Європейської комісії програми Європейського інституту інновацій та технологій EIT;
4. Конкурси Horizon Europe та ін.

Ознайомчі заходи щодо відкритих конкурсів часто проводяться такими організаціями, як ГО «Агенція європейських інновацій», «Офіс Горизонт Європа в Україні», НКП Європейський інститут інновацій і технологій. Проте молодь не активно долучається до семінарів та тренінгів з питання написання заявок.

Врахувавши всі елементи національної інноваційної екосистеми, що впливають на розвиток молодіжних стартапів в ЗВО, розглянемо які заклади вже створили власну інноваційну екосистему.

Успішними інноваційними університетськими екосистемами в Україні можна вважати:

- 1) «Tech StartUp School». Національний університет «Львівська політехніка»;
- 2) Sikorsky Challenge (IE Sikorsky Challenge). НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» та Науковий парк «Київська політехніка»;
- 3) Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка»;
- 4) Стартап центр Spark НТУ «ХП»;
- 5) INNOVATION HUB Державного університету «Житомирська політехніка».

Враховуючи важливу роль та вплив всіх стейкхолдерів національної інноваційної екосистеми на розвиток академічних стартапів можна запропонувати дієву модель їх взаємодії (рис. 1).

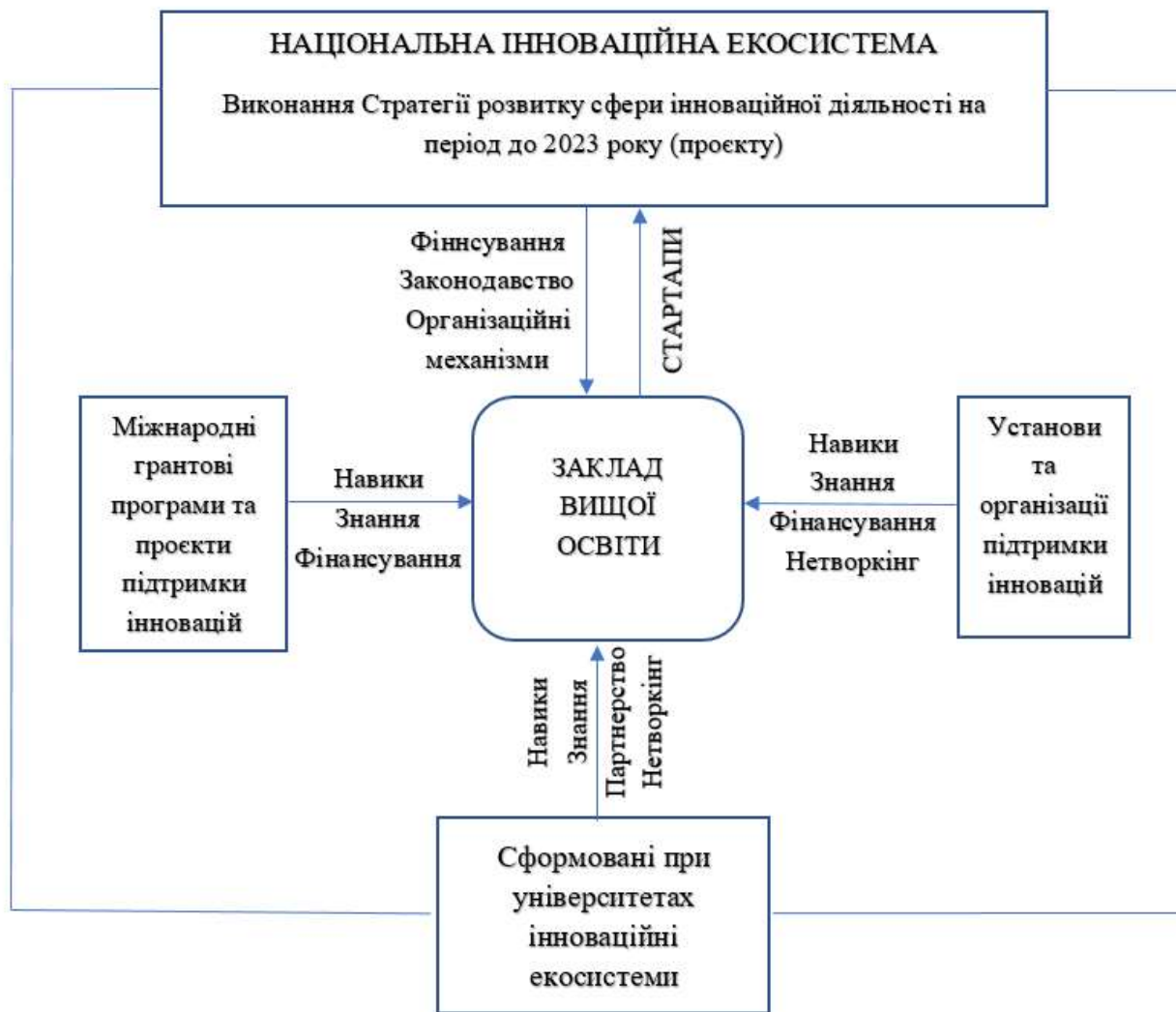

Рис. 1. Модель взаємодії закладів вищої освіти з елементами національної інноваційної екосистеми

Отже, розвиток стартапів в ЗВО залежить від наявності та злагодженої взаємодії всіх елементів національної інноваційної екосистеми: установ та організацій підтримки інновацій (фонди, інкубатори, технопарки і ін.); діючих університетських об'єктів інфраструктури (стартап-школи, технопарки, центри прототипування тощо); міжнародні грантові програми та проекти (конкурси, акселерація, інкубація) та самих ЗВО. Взаємодія має відбуватися шляхом реалізації державного механізму розвитку національної інноваційної екосистеми та регулюватися відповідними законодавчими актами.

Таким чином, розвиток молодіжних інновацій через стартап проекти в Україні набирає обертів не зважаючи на виклики, обумовлені військовими

діями та обмеженість технічних, кадрових, інфраструктурних та інтелектуальних ресурсів. Найвагомішими чинниками, що впливають на повільний розвиток стартапів в академічному середовищі є відсутність фінансування ідей на посівному етапі та недостатній рівень знань, навиків студентів та викладачів у сфері інноваційного менеджменту. Проблему слід вирішувати шляхом впровадження в закладах освіти практичних курсів з управління стартапами, що формуватиме культуру інноваційного підприємництва серед молоді. Знання та навички сприятимуть активному пошуку командами донорських грантових коштів для реалізації стартапів. Важливо налагодити та на законодавчому рівні затвердити постійно діючий механізм взаємодії головних стейкхолдерів національної інноваційної екосистеми: закладів вищої освіти, приватних інноваційних інститутів, міжнародних програм підтримки інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пікуль В.С. Що таке стартап? URL : https://3222.ua/ru/article/scho_take_startap.htm
2. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» № 526-р від 10 липня 2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text>
3. Указ Президента №722/2019 від 30.09.2019 р. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
4. Рейтинг Startup Ranking. URL : Startup Ranking:Find the top and new startups worldwide
5. Лопатинський Ю. М., Водянка Л.Д, Хіль Р.В., Розвиток екосистеми стартапів в Україні на прикладі Чернівецької області. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 3. С. 37–42. URL : <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2928/2964>
6. Мельник Т., Несенюк А. Сукупна вартість усіх українських стартапів – €23,3 млрд. Це на €4 млрд менше, ніж у 2021 році. Журнал Forbes Ukraine. 14 грудня 2023. URL : <https://forbes.ua/news/sukupna-vartist-usikh-ukrainskikh-startapiv-233-mlrd-tse-na-4-mlrd-menshe-nizh-u-2021-rotsi-14122023-17912>

7. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році / за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 59 с. URL : <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Доповідь-про-якість-вищої-освіти-в-Україні.pdf>.
8. Дослідницька інфраструктура в умовах повоєнного відновлення: від порятунку до зростання / Автори: В. Омеляненко, М. Гороховатська, С. Радіо, Н. Васильєва, О. Правдива. Проєкт «Наука в небезпеці». Біла книга, січень 2024. 53 с. URL : <https://scienceatrisk.org/storage/lp/123/81995af7b0f916d324508907fe2c71096ae320a7.pdf>
9. Постанова КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1187 Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#top>
10. YEP інкубатор. URL : <https://www.yepworld.org/university>

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВАСИЛЕЦЬ В. Л., голова громадської організації

«Інститут прикладної креатології»

КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТОВНОГО НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ

У сучасному світі інформація, технології та людські ресурси стали найціннішими активами, причому ця висока цінність забезпечується необмеженим творчим потенціалом людини. Цей безмежний потенціал ґрунтується на творчості, процесі генерації нових ідей і, отже, нових продуктів та послуг. Навіть якщо творчість завжди була пов'язана з якістю людського капіталу, у цій новій економічній тенденції вона стала окремим фактором виробництва в тих сферах, де сила творчості є обов'язковою. Таким чином, виникла необхідність відокремлення креативних (творчих) індустрій від решти напрямів і галузей економіки.

Офіційна статистика показує, що творчі індустрії довели свій потенціал створення багатства у формах генерованих доходів, експортних надходжень та створення робочих місць. Сьогодні креативна економіка постає як новий спосіб представлення економічної реальності, в якій інформація, знання та оригінальні вироби – продукти індивідуальної праці – є рушійною силою економічного розвитку [1].

Творча (креативна) складова нині стає головною вимогою у забезпеченні конкурентоспроможності будь-якого підприємства. Глобалізація підвищує масштаби та вимоги до бізнесу, оскільки маркетинг, закупівлі, виробництво, НДДКР, дистрибуція та логістика націлені на загальносвітові ринки.

Управління творчою та інноваційною діяльністю стає найважливішою складовою діяльності будь-якої сучасної організації. Щоб бути конкурентоспроможним на ринку, пропонувати товари краще, ніж у конкурентів, потрібно здійснювати і забезпечувати значні витрати на пошук нових ідей, втілення їх у реальність та постійне створення чогось нового для вимогливих клієнтів.

Ключ до нових ідей – це творчість. Творчість – це розумовий процес, який породжує нові ідеї, нові концепції чи зв'язки між існуючими ідеями, більше того, творчість має на увазі перегрупування відомої інформації, щоб з'ясувати те, що невідомо. Таким чином, поняття «творчість» може бути визначене як здатність виконувати роботу, яка є новою (оригінальною, креативною) щодо завдань або ситуаційних обмежень [1]. Творчість вплинула на розвиток технологій, а отже, і на економічний розвиток. Сьогодні творчість є двигуном нової економіки, заснованої на технологіях, таланті та інтелектуальній власності.

Виникненню концепції креативної економіки передував активний розвиток та дослідження креативних (творчих) індустрій. Так, у 1997 р. уряд Великобританії вирішив спробувати дати визначення та оцінити їх прямиий вплив на британську економіку. На основі дослідження, опублікованого в 1994 р. австралійським урядом (Creative Nation) Департамент культури, ЗМІ та спорту (DCMS) опублікував «Creative Industries – Mapping Document 1998», в якому перераховано 13 сфер діяльності, які об'єднує те, що вони засновані на індивідуальній творчості, таланті та навичках і потенційно здатні створювати багатство за рахунок інтелектуальної власності. Концепція інтелектуальної власності (іншими словами, цінність ідеї, яка може бути захищена авторським правом, патентами, товарними знаками або іншими правовими та нормативними механізмами, щоб зупинити її копіювання або перетворення на комерційну вигоду без дозволу особи, чия ідея ця була) вважалася центральним

елементом будь-якого розуміння креативних індустрій – і залишається такою і сьогодні [2].

Критики стверджували, що дослідження створює хибні відмінності і що індивідуальні творчі здібності та талант лежать в основі багатьох інших галузей діяльності. Звичайно, це правда, але в дослідженні свідомо зроблено такий крок – не включати творчу діяльність вчених та інженерів, що базується на систематичному аналізі та дослідженнях. Натомість дослідники зосередилися на випадкових стимулах творчості у соціальній та культурній сферах.

Інша критика полягала в тому, що дослідження не визнавало різницю між підприємствами, які фактично створювали цінність інтелектуальної власності завдяки творчому таланту окремих осіб (як правило, малими чи мікропідприємствами) та підприємствами, які отримували вигоду з володіння та використання цієї інтелектуальної власності, які, як правило, були великими чи транснаціональними компаніями.

Незважаючи на ці та інші критичні зауваження, дослідження викликало значний інтерес, особливо коли наступний аналіз у 2001 р. показав, що цей творчий сектор генерував робочі місця вдвічі швидше, ніж вся економіка Великобританії загалом.

Через двадцять років активний розвиток «творчих індустрій» призвів до виділення їх в окремий сектор – креативна економіка. Термін «креативна економіка» використав у 2001 р. Джон Хоукінс, консультант у індустрії ЗМІ та розваг. Хоукінс запропонував визначення творчих індустрій з урахуванням чотирьох елементів права інтелектуальної власності: патент, товарний знак, промисловий зразок та авторське право. Згідно із Хоукінсом, творчі індустрії – це всі галузі економіки, продукція яких захищена правом інтелектуальної власності. Кожен з елементів захищає різні творчі продукти певної галузі. Цей підхід відповідав початковому визначенню, запропонованому DCMS, хоча потенційно був набагато відкритішим: на відміну від DCMS, Хоукінс не складав список індустрій, які б мали належати до креативних [3].

Інший економіст, Річард Флорида, вважає, що вся сучасна економіка в своїй основі є творчою, а найрозвиненіші економіки світу ґрунтуються на знаннях, причому творчість є головним фактором. Він стверджує, що креативність тепер виступає як найважливіший ресурс економіки, оскільки дає можливість поєднати бізнес, культуру та інновації. Саме креативність, а не інформація або знання, відіграє ключову роль у сучасному соціально-економічному розвитку [4].

Р. Флорида також виділив працівників творчого сектора та назвав їх творчим класом. Люди з високим рівнем творчості у багатьох ситуаціях діють інакше, ніж інші; вони легко знаходять вирішення складних проблем, а проблеми сприймаються ними скоріше як можливості, ніж загрози; творчі люди – уважні спостерігачі, вони завжди шукають нове, виражають себе через свою працю, і рутинна впливає на них негативно. Творчий клас виділяється характером і способом трудової діяльності, виробництва, та також способом його реалізації, середнім витраченим часом і виділеним йому особистим часом. Ядро творчого класу складають вчені, інженери, архітектори, дизайнери, художники, вчителі та артисти, а їхня економічна функція полягає у створенні нових ідей, нових технологій тощо. Так само, як і Д. Хоукінс, Р. Флорида не намагався визначити точні межі творчих індустрій. Основну увагу він приділяв творчим людям (креативному класу) та умовам економічного розвитку з погляду регіонів та окремих міст [4].

У науковому співтоваристві поки що не вироблено єдиного підходу до визначення креативної економіки, проте найбільш повним, на наш погляд, є визначення, запропоноване в Доповіді «Creative economy» Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (UNCTAD): креативна економіка – це концепція, що розвивається, заснована на творчих активах, потенційно здатних генерувати економічне зростання і розвиток [5]. Серед ключових характеристик креативної економіки було зазначено такі:

– вона може сприяти отриманню доходів, створенню робочих місць та експортним доходам, одночасно просуваючи соціальну інтеграцію, культурну різноманітність та людський розвиток;

– вона охоплює економічні, культурні та соціальні аспекти взаємодії з технологіями, інтелектуальну власність;

– основу креативної економіки утворюють креативні індустрії.

У сучасному світі стратегічна значущість креативної економіки ґрунтується на чотирьох фундаментальних цінностях:

1. Економічна цінність: креативна економіка становить 6,6% світового ВВП та від 2% до 7% ВВП національних економік. Основна частина експорту (понад 80%) припадає на розвинені країни, що зумовлено контролем з їх боку над торгівлею у цих галузях через обмежену здатність децентралізації творчого таланту [6].

2. Інноваційна цінність: поза всяким сумнівом, інновації засновані на творчості, і кожна людина певною мірою творча. Тому ті держави, установи та компанії, яким вдасться стимулювати, зібрати та зберегти свої творчі таланти, а також продемонструвати та монетизувати цей творчий потенціал, отримують у результаті невичерпне джерело розвитку, зростання, конкурентоспроможності та доданої вартості у традиційних видах діяльності, а також у технологічній діяльності.

3. Соціальна цінність: креативна економіка засновує свій розвиток на знаннях та таланті, тому її реалізацію та зростання очолює так званий «креативний клас»; вчені, інженери, професори університетів, письменники, художники, актори, дизайнери, архітектори та інтелектуальні лідери, діячі культури, дослідники аналітичних центрів, аналітики та лідери думок. Отже, соціокультурний профіль творчого класу передбачає створення середовища, заснованого на тому, що Р. Флорида вважає основою процвітаючих суспільств: талант, технологія і толерантність.

4. Цінність сталого розвитку: виробничі сектори креативної економіки, культурні та творчі індустрії виробляють товари та послуги з естетичною та функціональною цінністю, тому вони використовують творчий потенціал та інтелектуальний капітал як «основні ресурси» і, отже, мають необмежений доступ. Отже, креативна економіка пропонує чисті та стійкі економічні моделі розвитку.

Таким чином, у креативних індустріях сьогодні знаходяться необмежені ресурси для розвитку через їх високий потенціал щодо створення значних доходів, робочих місць та експортних доходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Свінцицька О. М., Ткачук В. О. Креативна економіка та креативні індустрії : навч. посібн. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2020. 218 с.
2. DCMS/CITF. (1998). Creative Industries – Mapping Document. Londres: Creative Industries Task Force (CITF), Department of Culture, Media and Sports (DCMS). URL : <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-mapping-documents-1998>
3. Howkins, J. (2001). The Creative Economy: How People Make Money From Ideas. London, UK: Penguin.
4. Florida, R. (2002). The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. USA: Basic Books. URL : https://www.researchgate.net/publication/31745369_THE_Rise_of_the_Creative_Class_And_How_It's_Transforming_Work_Leisure_Community_and_Everyday_Life
5. UNCTAD Creative Economy Report (2008). URL : https://unctad.org/system/files/official-document/ditc20082ceroverview_en.pdf
6. UNCTAD Creative Economy Outlook and Country Profile report (2018). URL : https://unctad.org/system/files/official-document/ditcted2018d3_en.pdf

ПАЩЕНКО О. В., кандидат економічних наук

ПАЩЕНКО Н. Ю., викладач

Полтавський фаховий коледж транспортного будівництва

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Розвиток інформаційних технологій різко змінює суспільство та спосіб життя людини, спричиняючи широкомасштабну цифровізацію у всіх сферах її діяльності. Держава, бізнес та населення активно застосовують цифрові технології, такі як Інтернет, роботизація, кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, 3D-друк, хмарні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометричні, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн і багато іншого. Цифровізація сьогодні виступає одним із ключових факторів зростання світової економіки, оскільки вона не лише підвищує продуктивність праці (пряма перевага), економить час, створює новий попит на товари і послуги, але й забезпечує нову якість та цінність (непряма перевага). Використання цифрових даних як ресурсу для виробництва спонукає до переходу від традиційної ринкової економіки до цифрової економіки, що охоплює всі сектори: державний і приватний, реальний і невиробничий, фінансовий, видобувний, обробний та сектор послуг [1].

Сучасні цифрові технології суттєво перетворюють економічне середовище. Впровадження цифрових інструментів і автоматизація підприємств сприяють підвищенню ефективності та продуктивності праці. Діджиталізація відкриває нові можливості для створення інноваційних бізнес-моделей, таких як платформи, хмарні сервіси та абонентські моделі. Цифрові технології полегшують доступ до світових ринків, дозволяючи підприємствам працювати на глобальному рівні та привертати міжнародний бізнес. Крім того, вони стимулюють інновації та дослідження в різних галузях, сприяючи появі нових

технологічних рішень і підвищенню якості продуктів та послуг. Зростання електронної торгівлі дає компаніям можливість розширювати свої ринки та забезпечує зручність для споживачів. Використання цифрових інструментів допомагає підприємствам знижувати витрати на обробку даних, логістику, управління запасами та інші операції. Аналітика та інші цифрові технології допомагають підприємствам краще розуміти потреби клієнтів і надавати більш персоналізовані послуги. Заохочуючи інновації та розвиток нових галузей, цифрові технології відкривають нові можливості для працевлаштування. Для успішного використання цифрових технологій необхідні нові навички та кваліфікації, що сприяє розвитку освітніх систем і підвищенню кваліфікації працівників [2].

Інновації у галузі послуг сприяють розвитку фінансових технологій (FinTech), медичних технологій (HealthTech) та освітніх технологій (EdTech). Оптимізація міського середовища, транспортної інфраструктури та комунікацій може призвести до виникнення «розумних» міст, що сприяє покращенню якості життя мешканців та зростанню ефективності міського господарювання. Інновації в фінансовому секторі можуть перетворити способи фінансування, переказу коштів та управління фінансами. Збільшення обсягу доступних даних надає компаніям можливість проводити детальний аналіз ринку, прогнозувати попит і вдосконалювати стратегії маркетингу та управління ланцюгом постачання. Зростає кількість цифрових даних, що підвищує значення цифрової безпеки та робить забезпечення надійності і захищеності інформації надзвичайно важливим для підприємств і організацій.

Впровадження технологій у медичній сфері та освіті сприяє покращенню якості медичних послуг, доступу до навчання та розвитку нових методів лікування. Як приклад можна навести HELSI.ME – це сучасна, зручна та надійна електронна медична система, створена для пацієнтів, лікарів, державних та приватних медичних закладів [3].

Цифрові технології можуть допомагати малим підприємствам легше конкурувати на ринку, надаючи їм доступ до інструментів для маркетингу, електронної торгівлі та управління бізнес-процесами. Це показує, що діджиталізація не лише трансформує економіку, але й має широкий соціокультурний вплив, створюючи нові можливості для розвитку суспільства в цілому. Однак важливо враховувати етичні та безпекові аспекти цього процесу для забезпечення сталого та ефективного розвитку.

Ці тенденції демонструють, як діджиталізація трансформує різні аспекти економічного життя, створюючи нові можливості та виклики для суспільства.

Слід відзначити, що Україна активно розвиває цифрові технології, сприяючи переходу до цифрової економіки та інформаційного суспільства.

Так, Україна досягла деяких успіхів в цифровізації економічних процесів. Портал і мобільний додаток «Дія» стали центральним елементом цифрової трансформації в Україні, надаючи громадянам доступ до електронних державних послуг. Через «Дію» можна отримати електронні документи, подати заяви та сплатити податки.

Український уряд розробив Національну стратегію розвитку цифрової економіки до 2030 року, яка передбачає розвиток інфраструктури, кібербезпеки та цифрових компетенцій громадян.

Розширення широкопугового інтернету в сільській місцевості та малих містах є пріоритетом держави. Програми державного фінансування підтримують цей процес.

Впровадження 5G технологій розглядається як наступний крок у розвитку телекомунікаційної інфраструктури. Так, компанії Vodafone та Nokia під час фестивалю гейм-культури WeGame 5.0, що відбувся в Києві, протестували можливості технологій 5G. На стенді Vodafone вперше в Україні представлена можливість на практиці порівняти швидкості 4G та 5G. П'яте покоління мобільного зв'язку дозволяє завантажувати великі файли та грати у ігри в 4 рази швидше, ніж 4G [4].

Україна має потужну стартап-екосистему з численними інкубаторами та акселераторами. Наприклад, такі компанії, як Grammarly та Petchube, відомі на міжнародному рівні.

Зростає кількість венчурних інвестицій у технологічні стартапи та ІТ-компанії.

Університети та приватні освітні установи розширюють програми підготовки спеціалістів у галузі інформаційних технологій, що відповідає потребам ринку.

Ініціативи з підвищення цифрових навичок серед населення, зокрема серед молоді та людей старшого віку, сприяють формуванню цифрової грамотності.

Зростає кількість електронних послуг, які надаються державними органами, що підвищує ефективність та прозорість урядування.

Розвиток платформ відкритих даних сприяє підвищенню прозорості та доступу до інформації.

Зростання обсягів електронної комерції стимулюється розвитком цифрових платформ та сервісів онлайн-платежів.

Розширення безготівкових розрахунків та впровадження інноваційних фінансових технологій (FinTech) зміцнюють фінансову систему країни.

Прийняття законів про захист персональних даних та впровадження стандартів кібербезпеки є важливими кроками для забезпечення безпеки цифрової інфраструктури.

Проведення тренінгів та навчальних програм для підвищення обізнаності щодо кібербезпеки серед державних службовців та населення.

Україна продовжує робити значні кроки в напрямку цифровізації, що сприяє економічному зростанню, підвищенню ефективності уряду та покращенню якості життя громадян. Проте, ще залишається чимало викликів, таких як розширення інтернет-покриття в сільських районах, підвищення рівня цифрової грамотності та забезпечення кібербезпеки. Подальший успіх

цифровізації залежатиме від ефективної реалізації стратегічних ініціатив та співпраці між державою, бізнесом та суспільством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевчук І. Б., Депутат Б. Я., Тарасенко О. Є. Цифровізація та її вплив на економіку України: переваги, виклики, загрози й ризики. *Причорноморські економічні студії: економічний науково-практичний журнал*. Випуск 47-2. 2019. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-66>.
2. Череп А., Воронкова В, Череп О Вплив глобальних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток: нові можливості та виклики // *Humanities Studies : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Випуск 17 (94). 224 с. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/58236/1/HUMANITIES%20STUDIES%202023_17_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%2B%2B.pdf*.
3. Електронна медична система. URL : <https://helsi.me/>
4. Офіційний сайт оператора мобільного зв'язку Vodafone. URL : <https://www.vodafone.ua/news/vodafone-5g>

ЩЕНКО І. С., кандидат економічних наук

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОЦІНКА РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ПРОЦЕСУ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Господарська діяльність підприємства завжди супроводжується необхідністю прийняття ризикованих управлінських рішень, які можуть призвести до відхилень від запланованих цілей. Через різноманітність проявів ризику у науковій літературі немає єдиного та загальноприйнятого підходу до визначення сутності ризику, класифікації його видів та методів оцінки. Водночас практика функціонування вітчизняних підприємств свідчить про необхідність розробки нових науково-методичних підходів до формування та розвитку існуючої системи управління ризиками.

Оцінка ризиків є важливим етапом процесу ризик-менеджменту. Метою цього етапу є ідентифікація ризиків та визначення їхнього масштабу. Більшість українських науковців дотримуються думки, що оцінка ризиків може проводитися кількісними або якісними методами. Завдання якісної оцінки включають ідентифікацію ризиків, виявлення факторів, джерел та причин їх виникнення, оцінку їх впливу та визначення потенційних зон ризику.

Модель визначення факторів ризику, запропонована А. Старостіною та В. Кравченко, заслуговує на увагу. Вона використовує трирівневу систему визначення й аналізу ризиків, що включає макрорівневі, мікрорівневі та внутрішньоорганізаційні ризики [1, с. 44–45].

- Макрорівневі ризики: політичні, правові, економічні ризики, на які організація практично не може впливати.

- Мікрорівневі ризики: ризики, пов'язані з конкурентами, ринком постачальників, споживачів, посередниками, контактними аудиторіями, на які організація може впливати, але не контролювати.

• Внутрішньоорганізаційні ризики: фінансові, виробничі, технологічні ризики, ризики персоналу, на які організація має вплив та може контролювати.

Для якісної оцінки ризику доцільно використовувати діаграму у формі «риб'ячого скелета» (метод Ішікави). Ця діаграма є діагностичним інструментом, що допомагає знайти причини і джерела проблем чи ризиків. Вона дозволяє бачити ширшу панораму факторів, які спричинили виникнення проблеми чи ризику, забезпечуючи комплексний та системний підхід до управління ризиками.

Достовірна та ефективна якісна оцінка ризику потребує достатнього інформаційного забезпечення. Інформацію можна отримати з внутрішніх та зовнішніх джерел шляхом опитування та спостереження. Основні методи отримання інформації включають:

- стандартизовані опитувальні листки;
- аналіз первинних документів управлінської та фінансової звітності;
- аналіз даних квартальних і річних фінансових звітів;
- діаграми організаційної структури підприємства;
- карти технологічних потоків виробничих ліній тощо.

Оцінка ризиків дозволяє виявити потенційні загрози та розробити заходи для їхнього уникнення або мінімізації, що забезпечує стабільність діяльності підприємства. Ефективна оцінка ризиків є основою для розробки та впровадження стратегій управління, що включають уникнення, зменшення, передання або прийняття ризиків.

Існують такі методи оцінки ризиків:

Кількісні методи: використання статистичних та математичних моделей для вимірювання ймовірності та впливу ризиків.

Статистичний метод: збирання та аналіз історичних даних для прогнозування майбутніх ризиків.

Метод експертних оцінок: використання знань та досвіду фахівців для оцінки ймовірності та впливу ризиків.

Аналітичний метод: аналіз фінансової звітності та інших показників для оцінки потенційних ризиків.

Метод аналогій: порівняння з аналогічними ситуаціями або підприємствами для оцінки ризиків.

Аналіз доцільності витрат: оцінка співвідношення між витратами на запобігання ризикам та потенційними збитками.

Аналіз фінансової звітності: оцінка фінансового стану підприємства для виявлення потенційних ризиків.

Побудова «дерева рішень»: візуалізація можливих рішень та їх наслідків для оцінки ризиків.

Якісні методи: використання експертних оцінок, інтерв'ю та анкет для ідентифікації ризиків та оцінки їхнього потенційного впливу.

SWOT-аналіз: визначення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз.

PEST-аналіз: оцінка політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів, що впливають на ризики.

Сценарний аналіз: розробка можливих сценаріїв розвитку подій та оцінка їх впливу на підприємство.

Аналіз дерева рішень: визначення можливих рішень та їх наслідків для оцінки ризиків.

Вищезгадані методи не є універсальними, кожен з них має чимало переваг та недоліків і потребує аналізу значного обсягу інформації.

Отже, вибір методу оцінки, який доцільно використовувати, залежить від виду ризику, його характеру, причин та джерел виникнення, інформаційного забезпечення дослідження та важливості точної оцінки вірогідності виникнення ризикової події.

В. П. Страхарчук зазначає, що «оцінка ризику не може бути ідеальною, оскільки ризик за своєю природою передбачає невизначеність. Отже, будь-який метод оцінки ризику може забезпечити певне наближення до реального

результату, але не дозволяє досягти ідеальної оцінки, тобто певні похибки мають завжди місце» [4, с. 293].

Таким чином, для отримання об'єктивної оцінки ризиків слід поєднувати декілька методів або ж їх елементів, тобто використовувати комбінований метод.

ЛІТЕРАТУРА

1. Старостіна А. О., Кравченко В. А. Ризик-менеджмент: теорія та практика : Навчальний посібник. К. : ІВЦ «Видавництво „Політехніка”», 2004. 200 с.
2. Ріщук Л. І. Використання методу Ішікави для проведення якісної оцінки ризиків. *Розвиток наукових досліджень 2008* : міжнар. наук.-прак. конф., 24–26 лист. 2008 р. : тези доповідей. Полтава. 2008. Т. 14. С. 120–122.
3. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення: Технологія прийняття рішень / Дерлоу Дес ; пер. з англ. Р. А. Семків, Р. Л. Ткачук. К. : Наукова думка, 2011. 242 с.
4. Страхарчук В. П. Концептуальні засади управління ризиками. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми ринкової трансформації України*. Львів. 2003. Випуск 1 (XXXIX). С. 290–299.

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

ЛЮБИМСЬКА Ю. С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Термін «екосистема» – порівняно нове поняття, якому присвячується дедалі більше досліджень, як у наукових публікаціях, і у практичній діяльності. Цей термін був запозичений із біології. Вперше використати його запропонував англійський ботанік А. Тенслі у 1935 році [1]. Під ним розумілася єдина система, куди входять як комплекс організмів, що мешкають будь-якої території, так і умови їх життєдіяльності. Усередині екосистеми відбувається постійна різноманітна взаємодія. Іншими словами, взаємодіють не лише організми, а й усі представники органічного та неорганічного світу.

Зазначимо, що у економічній літературі (зарубіжній і вітчизняній), не склалося єдиного розуміння екосистеми, однозначної детермінації її ролі у організації економічної діяльності. З цієї причини, враховуючи різні підходи до інтерпретації екосистеми, прийнято виділяти два основні напрямки, пов'язані з розумінням її сутності: стратегічне управління і управління технологіями [2]. Вважаємо доцільним розглядати ці напрями спільно, оскільки в сучасній економіці, яка цифровізується, взаємозв'язки партнерів та їх взаємодії з діловим оточенням реалізуються на базі пошуку нових можливих контрагентів на основі єдиних технологічних платформних рішень.

Вкажемо також, що окремі дослідники, ідентифікують екосистему як «територіально локалізоване соціально-економічне утворення, що представлено сукупністю (популяцією) взаємодіючих самостійних економічних, соціальних чи організаційних агентів та їх груп, а також продуктів (результатів) їх діяльності, і яке здатне до самостійного функціонування та розвитку протягом

значного періоду часу за рахунок кругообігу матеріальних, інформаційних, енергетичних та інших ресурсів» [3].

Підкреслимо, що це визначення можна вважати основним, оскільки територіальна локалізація свідчить про належність до певного регіону; сукупність агентів та результатів їх спільних зусиль свідчить про наявність пов'язаності та націленості на пошук партнерських взаємодій; обмін різними ресурсами, які передбачають можливості самостійного функціонування, опосередковується наявністю єдиних технологічних, платформних рішень.

Також вважаємо за необхідне уточнити, що екосистемний підхід в економіці не пов'язаний з біологічною інтерпретацією, а підкреслює взаємозв'язок усіх учасників підприємницької спільноти. Саме постійна взаємодія учасників екосистеми – запорука розвитку підприємництва та його сталого зростання. Це передбачає необхідність усунення перешкод в екосистемі на шляху до спільної діяльності як організацій, так і окремих осіб.

З такого визначення екосистеми випливає, що вона представляє собою ув'язаний комплекс елементів, які невіддільні один від одного, взаємодіють разом усередині екосистеми, забезпечуючи позитивний ефект, який не може бути отриманий без цієї взаємодії, і який буде нівельований, якщо оцінювати якийсь із елементів екосистеми окремо. Тобто кожен елемент, що входить до екосистеми, не можна розглядати окремо без урахування його взаємозв'язку з усією екосистемою. Ця обставина є однією з характерних та важливих рис екосистеми.

Таким чином, основна ідея екосистеми полягає в партнерстві між трьома або більше організаціями, внаслідок чого розробляються товари або послуги, які жодна із сторін не здатна запропонувати сама, організації, що входять до екосистеми, підтримують один одного в конкурентному середовищі, що є основою сталого розвитку як екосистеми загалом, і учасників, які входять у неї.

У 1990 р. американський вчений Дж. Ф. Мур у роботі «Нова екологія конкуренції» вперше порівняв інноваційний бізнес з біологічною екосистемою і

тим самим заклав основи теорії підприємницьких екосистем [4]. Він визначив бізнес-екосистему як мережу, що складається з різних організацій та окремих членів ділового співтовариства, які підтримують одне одного, і спільно розвиваються.

Джеймс Мур розглядав бізнес-екосистему з позиції її життєвого циклу, який за аналогією з життєвим циклом організації поділяється на чотири стадії: народження, розширення, лідерство та самооновлення. Залежно від стадії потрібно виконувати конкретні дії: з одного боку – формувати та підтримувати зв'язки між учасниками існуючої бізнес-екосистеми, з іншого – конкурувати з аналогічними бізнес-екосистемами. Піонерами у використанні прототипу бізнес-екосистеми були виробники автомобілів, які від вертикальної інтеграції перейшли до аутсорсингу і значну частину бізнесу віддавали повністю стороннім фірмам. Це призводило до того, що у виробництві автомобілів брали участь багато партнерів, які виробляли елементи автомобілів, а на власне автопідприємствах їх лише збирали в авто та організовували збут.

Стало очевидним, що бізнес-екосистема надає такі можливості, які часто кожна організація не може реалізувати окремо. Поліпшуючи сервіс, створюючи оригінальні товари, екосистеми розширюють свій ринок, а творці екосистем можуть значно збільшити власний дохід. Проте бізнес-екосистеми – це складна система обміну, інституційна структура, що регулює відносини між кількома суб'єктами, які беруть участь у колективному процесі створення інновацій. Це система, що включає організації, які спільно розвиваються. Тому умовою успішності бізнес-екосистеми є необхідність домінування в ній лідера, хай навіть формального. Має бути хтось, хто ініціює створення такого співтовариства, визначить правила його спільної роботи, регулюватиме процеси взаємодії учасників. Також для успіху бізнес-екосистеми її учасники повинні бути не тільки достатньо освічені та поінформовані, а й креативні, талановиті, комунікабельні та амбітні.

На сьогодні в Україні найбільші результати в частині побудови екосистемного підходу, формування екосистем спостерігаються у фінансовому сегменті та телекомунікаціях. Однак такі позитивні результати можуть бути успішно апробовані в інших напрямках за відповідної методичної підтримки.

Фахівці зазначають, що «підприємницька екосистема – це мережа взаємодії основних зацікавлених сторін різної спеціалізації (організації, університети, наукові установи, венчурні фонди тощо), які беруть участь у створенні, розвитку та підтримці підприємницьких структур та формуються в умовах певних територіальних, господарських, інституційних та інших обмежень. З визначення підприємницької екосистеми видно, що вона є найбільш складною категорією з усіх видів економічних екосистем. До неї входять клієнти, конкуренти, посередники, постачальники, організації реалізують супутні товари та, регулюючі органи. Вона створюється підприємцями на локальному територіальному просторі, зазвичай – у регіоні, з метою розвитку бізнесу. Але учасниками підприємницької екосистеми можуть бути й інші інноваційно-орієнтовані організації, у тому числі відповідні органи державної влади, які підтримують як інноваторів, так і підприємництво в цілому.

Слід зазначити, що застосування екосистемного підходу здатне забезпечити ефект у підтримці малого і середнього підприємництва. Таке можливо, якщо кожен елемент, що входить до підприємницької екосистеми, буде розглядатися не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими. Так, неможливо виділити з підприємницької екосистеми систему підтримки МСП та розглядати її окремо, оскільки ця система створюється для того, щоб забезпечити розвиток підприємництва, а не ізольовано від нього. Зазначені даності припускають необхідність дослідження взаємозв'язку підприємницької екосистеми та екосистеми підтримки підприємництва.

Екосистемний підхід до підприємництва відкриває абсолютно нові еволюційні шляхи та можливості для розвитку в результаті появи інноваційних

рішень за межами старих галузей та організацій, відкриває нові можливості для їх сталого зростання та диференціації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Tansley, A.G. 1935: The use and abuse of vegetational concepts and terms. Ecology 16, 284-307. URL : https://www.researchgate.net/publication/249823757_Tansley_AG_1935_The_use_and_abuse_of_vegetational_concepts_and_terms_Ecology_16_284_307
2. Michael Cusumano, Marco Iansiti, Michael G. Jacobides, Carmelo Cennamo, Daniel Feiler, Annabelle Gawer and Joost Rietveld "Ecosystem, Platform and Industry Architecture Research: Re-focusing the Agenda". URL : https://www.researchgate.net/publication/291372335_Ecosystem_Platform_and_Industry_Architecture_Research_Re-focusing_the_Agenda
3. Ron Adner. Ecosystem as Structure: An Actionable Construct for Strategy. URL : https://www.researchgate.net/publication/310788892_Ecosystem_as_Structure_An_Actionable_Construct_for_Strategy
4. Moore J. F. Predators and Prey: A New Ecology of Competition, Harvard Business Review, 1993, May–June, pp. 75–83. URL : <https://hbr.org/1993/05/predators-andprey-a-new-ecology-of-competition/>

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

ЛЯН ХАО, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Соціальна політика традиційно є складовою економічної політики, головне завдання якої «полягає в розробці та здійсненні необхідних заходів щодо збереження і зміцненні держави»; це політика, «орієнтована на соціальний розвиток і соціальне забезпечення»; це «система проведених суб'єктом господарювання (зазвичай державою) заходів, спрямованих на поліпшення якості та рівня життя певних соціальних груп, а також сфера вивчення питань, що стосуються такої політики, включаючи історичні, економічні, політичні, соціоправові і соціологічні аспекти, а також експертизу причинно-наслідкових зв'язків в області соціальних питань», це «система правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні» [1].

Системне реформування у КНР – Політика реформ і відкритості – розпочалось у кінці 70-х років ХХ ст. Ден Сяопін, діяч комуністичної партії Китаю, призвав населення «боротися із забобонами, не допускати відсталості мислення, звільнити розум і шукати істину на основі фактів». Розпочаті реформи стали фундаментом для переходу від «глибоко централізованої планової економіки до соціалістичної ринкової економіки» [2]. Метою реформ було подолання бідності і виведення країни із глибокої соціально-економічної

кризи, спричиненої диктатурою Мао Цзедуна та реалізовуваних при ньому «Великого стрибка» та Культурної революції [3].

Політика реформи і відкритості як складова генеральної лінії КПК у побудові соціалізму з китайською специфікою вважається єдино правильним для становлення сильного Китаю в соціально-економічному та політичному напрямках. «Стався остаточний відхід від маоїзму і повернення до початкового марксизму як теоретичної основи побудови соціалістичного суспільства, але суспільства китайського, яке ґрунтується на конфуціанських цінностях» [2]. Спостерігаємо унікальний досвід китаїзації марксизму.

На XX з'їзді Комуністичної партії Китаю (16-22 жовтня 2022 р.) було підтверджено стратегічний орієнтир реформ – «всебічне будівництво модернізованої соціалістичної держави» [4]. У розвитку Китаю увага зосереджуватиметься, окрім іншого, на освітньокультурному і соціальному будівництві та базуватиметься на програмах соціального розвитку, метою яких є побудова «середньозаможного суспільства (сяокан), ... поліпшення добробуту населення, підвищення якості життя народу, будівництво справжнього комуністичного суспільства» [4].

За останні роки у Китаї зростали інвестиції у добробут населення. Середній клас на сьогодні складає близько 400 млн чол. Перші три десятки років реформ економічне зростання складало 10 % щороку [2], останні п'ять років – 5,2 %. Кожного року у країні створювалось близько 12,7 млн нових робочих місць. Основними складовими соціальної політики є забезпечення функціонування пенсійної системи, медичного страхування, страхування вагітності та пологів, страхування безробіття і виробничих травм.

Вважається, що незважаючи на швидке економічне зростання за останні 40 років, Китаю все ще не вдалося створити всеохоплюючу систему соціального забезпечення, яка б захищала і підтримувала працівників у старості, при погіршенні їхнього стану здоров'я, при настанні складних економічних умов життя. Систему соціального забезпечення називають

вразливою, адже населення країни старіє, все менше людей виходить на ринок праці. Виказують побоювання, що кошти, необхідні для підтримки системи соціального забезпечення, можуть повністю вичерпатися, якщо не будуть проведені радикальні реформи. Система соціального забезпечення виникла поступово, а у 2011 р. окремі закони були об'єднані у комплексний Закон про соціальне страхування, відповідно до якого усіх працівників, включаючи сільських заробітчан, мали охопити новою системою соціального страхування [5].

Хоча все ж таки Китай на сьогодні має найбільшу у світі систему соціального забезпечення. З жовтня 2023 р. у Китаї заплановано посилення динамічного демографічного моніторингу населення з низькими доходами для кращої багаторівневої та категоризованої системи соціальної допомоги. У системі допомоги будуть докладені зусилля для підвищення як основної допомоги на життя, так і спеціальної соціальної допомоги щодо медичного обслуговування, освіти, житла, працевлаштування та допомоги у разі стихійних лих. Також буде посилена екстрена допомога для людей, які зіткнулися із серйозними, раптовими та катастрофічними труднощами, через які вони тимчасово не можуть дозволити собі задоволення основних життєвих потреб, незалежно від їхнього місця реєстрації чи місця проживання [6].

Відповідно до здійсненого моніторингу політики соціального забезпечення Китаю, соціальна політика КНР орієнтована на здійснення заходів з оцінки рівня інвалідності при страхуванні на випадок тривалого догляду; удосконалення управління та адміністрування послуг соціального страхування; сприяння високоякісному розвитку реабілітації після травм на виробництві для сприяння поверненню травмованих працівників у суспільство, до роботи та гідності життя; оновлення Національних базових стандартів державної служби щодо соціального забезпечення та відповідність місцевого рівня соціального забезпечення – національному; вдосконалення базового медичного страхування для міських і сільських жителів з точки зору механізму фінансування та

розширення покриття (у 2023 р. стандарт фінансування для базового медичного страхування жителів становить 1020 юанів, з яких 640 юанів надходять за рахунок державної субсидії та 380 юанів за рахунок індивідуальних внесків) та інших заходів, запланованих на рівні місцевих громад [7].

Таким чином, незважаючи на недосконалість системи соціального забезпечення Китаю, соціальна політика все ж таки вибудовується як система заходів держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя населення задля покращення умов праці і життя, підвищення добробуту населення, підтримки соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна політика в Україні : навч.-метод. посіб. для організації семінарських занять та самостійної роботи студ. спец. 231 Соціальна робота / уклад. Т. А. Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. 165 с. URL : http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16283/1/НМП_Соц_політика_в_Укр.pdf
2. Кіктенко В. О., Гончарук А. З., Гобова Є. В. 40 років Політики реформ і відкритості Китаю. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/158140/12-China.pdf?sequence=1>
3. Політика реформ і відкритості. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Політика_реформ_і_відкритості#:~:text=Політика%20реформ%20і%20відкритості%20\(спроц,зовнішнього%20економічного%20ринку%20та%20світу](https://uk.wikipedia.org/wiki/Політика_реформ_і_відкритості#:~:text=Політика%20реформ%20і%20відкритості%20(спроц,зовнішнього%20економічного%20ринку%20та%20світу)
4. Гриценко А. Результати XX з'їзду Комуністичної партії Китаю. Центр зовнішньополітичних досліджень, НІСД. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-10/rezultati-zizdukpk_pdf.pdf
5. China's social security system. URL : <https://clb.org.hk/en/content/china's-social-security-system>
6. 国务院办公厅转发民政部等单位《关于加强低收入人口动态监测做好分层分类社会救助工作的意见》的通知.国办发[2023]39号. URL : https://www.gov.cn/zhengce/content/202310/content_6911065.htm
7. Social Security Policy Monitor China. Issue 14, August–October 2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-beijing/documents/publication/wcms_900811.pdf

ЯКОЛЕНКО В. М., заступник директора з персоналу

ПП «Компанія "НАДЕЖДА"»

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ НА РИНОК ПРАЦІ

Від початку воєнної агресії РФ щодо України ринок праці країни у цілому та Полтавської міської територіальної громади зазнав суттєвих змін. У першу чергу відбувся перерозподіл робочої сили з т. зв. невоєнного сектора економіки до воєнно-промислового сектору – ЗСУ, тероборони, промислового виробництва озброєння, будівництва захисних споруд, сфери медицини тощо.

Воєнні дії на території України призвели до масової еміграції населення. Люди у пошуках безпечних місць проживання залишили свої міста і села через загрозу безпеці їхньому здоров'ю і життю. За різними даними за кордон виїхало близько 6,5 млн українців [1]; за результатами дослідження ГО «ОПОРА», у цілому за кордоном у різних країнах світу перебуває майже 8,2 млн українців, які виїхали у зв'язку з війною. До повномасштабного вторгнення за межами України на постійній основі працювало 3,2 млн українців, тобто після початку повномасштабного вторгнення країну залишили орієнтовно 5 млн чол. [2]. Директор Інституту демографії та соціальних досліджень, професор Елла Лібанова озвучує сукупну чисельність українців–зовнішніх мігрантів – близько 9 млн чол. [3]. Скільки повернеться додому українців з вимушеної еміграції – невідомо.

Мобілізаційні заходи задля захисту суверенітету і незалежності України спричинили відтік робочої сили з невоєнного сектора економіки. Чимало галузей національної економіки, підприємств різних видів діяльності і форм власності відчувають сьогодні потребу у працівниках.

Серед основних напрямів діяльності ПП «Компанія "НАДЕЖДА"» є такі, що забезпечують безперебійне функціонування тих підприємств, які відповідно до Закону України «Про критичну інфраструктуру» належать до критичної інфраструктури [4]: продовольче забезпечення, охорона здоров'я, транспортне забезпечення, оборона, державна безпека та ін., оскільки компанія спеціалізується на транзиті зрідженого вуглеводного газу, послугах зі зберігання нафтопродуктів на нафтобазах та газонаповнювальних станціях, встановленні газобалонного обладнання на всі види транспорту, встановленні автомобільних модульних газозаправних пунктів, виробництві альтернативного моторного палива тощо. ПП «Компанія "НАДЕЖДА"» є міжнародною енергетичною компанією у сфері реалізації, зберігання та транспортування нафтопродуктів.

Еміграція та мобілізація вплинули і на стан забезпечення робочою силою ПП «Компанія "НАДЕЖДА"». Станом на сьогодні компанія має потребу в таких фахівцях: економіст планово-економічного відділу, складач поїздів газонаповнюючої станції та нафтобази, інженер з кошторисної роботи, ревізор/аудитор, водій на бензовоз/газовоз, оператор відеоспостереження служби безпеки та багатьох інших.

Така ситуація склалася не лише на підприємстві ПП «Компанія "НАДЕЖДА"». В межах усієї країни уже сьогодні фахівці говорять про критичну нестачу робочої сили, що «може стати бар'єром на шляху відновлення економіки країни після війни» [3]. Учені називають два шляхи для компенсації втрати робочої сили: «зміна моделі економічного розвитку та активне залучення мігрантів з інших країн», озвучується перспективність «ізраїльської моделі економіки, яка фокусується на високоосвіченому населенні та інноваційних видах діяльності» [3].

Воєнні дії на території країни можуть мати довгострокові наслідки не лише для ринку праці, а й для економічного розвитку країни у цілому. Це стосується і сфери освіти, і розвитку інфраструктури, і логістики, і заробітних

плат, і соцвиплат, і обсягів виробництва тощо. Зусилля щодо повоєнного відновлення ринку праці можуть вимагати суттєвих інвестицій у відновлення або створення робочих місць, у підготовку фахівців, у формування і розвиток їхніх навичок, а головне – інвестицій у повернення із-за кордону українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яка кількість українських біженців перебуває за кордоном – дані ООН. URL : <https://news.finance.ua/ua/yaka-kil-kist-ukrains-kyh-bizhenciv-perebuvaye-za-kordonom-dani-oon>
2. 5 млн українців залишили країну через війну: чим загрожує їх неповернення. URL : <https://minfin.com.ua/ua/currency/articles/skilki-bizhenciv-virishili-zalishitis-za-kordonom-i-yak-ce-vpline-na-ukrayinu/>
3. Брак робочої сили може стати бар'єром на шляху повоєнного відродження – експерт. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3838779-brak-robocoi-sili-moze-stati-barerom-na-slahu-povoennogo-vidrodzenna-ekspert.html>
4. Закон України «Про критичну інфраструктуру». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 5, ст. 13). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

ПАВЛИК Н. М., методист

*Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти
Полтавська академія неперервної освіти*

БАЗОВА ДОПОМОГА ПЕДАГОГА ДИТИНИ, ЯКА ЗАЗНАЛА СТРЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах сьогодення наші діти схильні до стресу. Постійна життєва небезпека, міграційні процеси, матеріально-технічні труднощі, тривожні новини, брак підтримки та любові з боку важливих для дитини людей, постійна невизначеність – все це ставить перед педагогами нелегке завдання: організувати якісне навчання за непростих обставин. Оскільки професія педагога у світовому просторі належить до найбільш відповідальних, підтримуючих, то ми маємо бути корисними для наших дітей. Ми ті, на кого рівняються і від кого черпають ресурс. Тому, організовуючи освітній процес, педагоги мають враховувати психічний стан дитини і характер пережитих нею посттравматичних обставин. Це дасть змогу попередити виникнення вторинної психологічної травми під час освітнього процесу. Для цього кожен педагог має володіти базовою інформацією щодо психологічної травми та техніками первинної допомоги дітям, вміти організовувати освітній процес в укритті, спілкуватись з травмованими дітьми. Тобто намагатись будувати навчальні заняття так, щоб не зачіпати болючі травмуючі для дитини теми, навчитися знімати емоційне напруження, стабілізувати психоемоційний стан. А для цього і самому треба бути в ресурсі.

Як же розпізнати стресовий стан? Загалом потрібно звертати увагу на зміни, що відбуваються з дитиною чи фактори, які з'явилися нещодавно. Можна виділити такі рівні симптомів у дітей:

1) на фізіологічному рівні: порушення сну, пробудження вночі внаслідок страшних снів; болі в животі і голові без причини; часте сечовипускання; тремтіння, посмикування та ін.;

2) на емоційному рівні: перепади настрою; поява страхів та фобій у дитини, яких не було до цього; почуття провини, яке дитина відчуває коли думає, що все сталося ніби через неї; діти стають більш дратівливі та відчужені від близької до неї людини; початок депресії; діти стають більш емоційними та плаксивими та ін.;

3) на поведінковому рівні: діти бояться розлучатися з батьками, навіть ненадовго; повернення до поведінки, властивої дітям молодшого за них віку (смоктання пальців, енурез, втрата навичок самогігієни); стають більш ворожі до людей; страх залишитися одному вдома, або бути у закритому просторі [1, с. 7–8].

В стані стресу контроль над ситуацією втрачається, людина не знає як діяти. Коли ж ситуація під контролем – це означає, що його вже немає. Варто пам'ятати, що стрес може бути короткотривалим, а може бути затяжним. Як наслідок може виникати психологічна травма. Коли відбувається небезпечна подія, пов'язана із загрозою життю і здоров'ю людини, виникає велика внутрішня напруга – травма, тобто великий стрес, що відрізняється глибиною та навантаженням. Властивість людського мозку така, що коли ми чогось не знаємо – домальовуємо. І вакуум, який не заповнено – заповнюється страхами. А щоб ці страхи не переростали в фобії, травми – про це треба проговорювати з дитиною. Тож, не кожна травматична ситуація здатна викликати травму, а може пройти як стрес доволі швидко, якщо проговорити з дитиною і якщо дитина стресостійка, тобто має навички поведінки в подібних ситуаціях.

Під час війни ми і наші діти знаходимося в тривалому (хронічному) стресі, який небезпечний для здоров'я. Хоч стрес – це нормальна реакція на ненормальні обставини і говорить про те, що наш мозок працює й допомагає нам себе врятувати.

Чинник, який викликає стан стресу, називається стресором. Розрізняють фізіологічні стресори (надмірне фізіологічне навантаження, фізичні травми,

інфекції, больові відчуття тощо) і психологічні стресори (загроза, небезпека, образа, інформаційне перевантаження негативними новинами і т. п.) [3, с. 1].

Науковцями доведено, що психологічні реакції на травматичні події не лише впливають на подальше життя дитини, але й можуть передаватися наступним поколінням на генетичному рівні [5, с. 1]. Тому допомагати подолати травму потрібно починати вже відразу, адже усі психологічні проблеми дорослих виростають із дитячих травм. Природа нашої психіки надала нам певний час, щоб відновитися. Треба не відхилятися від цих термінів і скористатися часом, бо якщо час затягнеться, то людина залишиться в полоні психічної травми, а травматичні розлади – це вже серйозні медичні речі. Тому щоб не довести до травми потрібно відновитися впродовж 1,5–2-х місяців після того, як відбулося сильне переживання внаслідок страшної події.

Для ефективного розв'язання таких труднощів необхідно бути в постійному контакті з батьками дітей, бо діти переживають стресові обставини очима близьких дорослих, батьків у першу чергу. Те, як ті реагують на складні життєві обставини закладає основу нинішньої та майбутньої реакції особистості на стресові чинники в подальшому житті.

Дуже важливо регулювати сприйняття травмуючого інформаційного потоку, який ллється звідусіль. Натомість слід наповнювати життя приємностями, нехай маленькими, які будуть складатися в певний ресурс. Таку собі подушку безпеки, яка захищатиме від психічних травм. З цього і складається життестійкість людини. Це комплекс особистих якостей, що дозволяють переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я, оточуючих, професійної або навчальної діяльності. Чим вищий рівень життестійкості, тим вищий рівень навантаження ми можемо витримати, адаптувати свій ресурс на ті потреби, які у нас є. Щоб адаптуватися до змін життя, в якому відбуваються екстремальні ситуації – потрібна стресостійкість. Треба навчити дітей яким чином вони мають її підвищувати. Навчати як діяти в

окремій ситуації. А для цього необхідно розвивати в дитини соціальні, адаптаційні, комунікативні вміння і навички, критичне мислення, спілкування щоб допомогти долати стрес та допомогти пристосуватися до нових умов.

Дитячий мозок сприймає травмуючу ситуацію всіма органами чуттів [4, с. 1]. А оскільки вони легше сприймають інформацію в ігровій формі, навіть у моменти стресу, то робота з переживаннями травматичного досвіду також повинна задіювати всі органи чуття.

Звичайно, дії педагога будуть залежати від конкретної ситуації. Але можна окреслити певні кроки, базову допомогу, яку може надати кожен в екстремальній ситуації. Існує багато технік для стабілізації та покращення стану, відновлення ресурсу і часто це незначні речі. Та основними способами є: **природні** способи саморегуляції (достатній сон – 8-10 год, в залежності від віку; здорова їжа вчасно; достатнє пиття води, щоб розідити кров, яка згущується від стресу; спілкування з природою, адже краса навколо лікує).

Способи, пов'язані з управлінням **дихання** (ефективний засіб впливу на тонус м'язів – сприяє розслабленню, релаксації та емоційні центри мозку, що знижує збудливість нервових центрів). Часте (грудне) дихання, навпаки, забезпечує високий рівень активності організму, підтримує нервово-психічну напруженість.

Способи, пов'язані з **рухом**, управлінням тонусом м'язів (будь-яке анаеробне навантаження: присідання, біг і ін., що допоможуть серцевосудинній системі перекачувати кров, яка під час стресу стає гущішою. Допоможуть регенерації клітин та спалюванню «бойових гормонів», які виникають під час стресу).

Способи, пов'язані з впливом **слова** (словесний вплив задіє свідомий механізм самонавіювання, йде безпосередній вплив на психофізіологічні функції організму. Формулювання навіювання будуються у вигляді простих і коротких тверджень, з позитивною спрямованістю (без частки «не»). Допомогти дітям відчувати, на що вони здатні, – це додасть їм сили та впевненості.

Способи, пов'язані з використанням **мислеобразів** (використання образів пов'язано з активним впливом на центральну нервову систему почуттів і уявлень. Безліч наших позитивних відчуттів, спостережень, вражень ми не запам'ятовуємо, але якщо пробудити спогади і образи, з ними пов'язані, то можна пережити їх знову і навіть посилити. І якщо словом ми впливаємо в основному на свідомість, то образи, уява відкривають нам доступ до потужних підсвідомих резервів психіки – візуалізації, медитації) [2, с. 1].

Таким чином, педагоги можуть допомогти дитині заспокоїтись (усунути емоційну напруженість), відновитись (ослабити прояви втоми), активізуватись (підвищити психофізіологічну реактивність). Саме ж відчуття паніки, безпорадності та стресу можна знизити простими чотирма кроками: заспокоїти, розпитати, підказати активність, підсумувати ситуацію. Тож нагадуйте дітям, що школа дбає про їхню безпеку і зосереджуйте увагу дитини на її сильних сторонах. Бережіть себе, будьте добрим прикладом для учнів, і пам'ятайте – вони на вас рівняються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Діяльність психолога в умовах війни: збірник тез Міжнародної студентської конференції, 23–24 березня 2023 р. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2023. 157 с. URL : <https://lpnu.ua/tpp/zbirnykymaterialiv-naukovykh-konferentsii>
2. Поняття саморегуляції. Способи саморегуляції. URL : <https://sumy-gospital.lc.org.ua/novyny-2/poniattia-samorehuliatsii-sposoby-samorehuliatsii/>
3. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події. Навчально-методичний посібник / Автори-упоряд. : Н. Вааранен-Валконен, Н. Заварова, за заг. ред. О. Калашник. К., 2022.
4. Прищак М. Д., Мацко М. А. Психологія : Навчальний посібник. Ч. 1. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/3prishak_psihologiya_ch1/1242.html
5. Діти переживають стресові події легко, якщо отримують правильну підтримку. Поради для батьків і вчителів. URL : <https://nus.org.ua/articles/dity-perezhyvayut-stresovi-podiyi-legko-yakshho-otrymuyut-pravylnu-pidtrymku-porady-dlya-batkiv-i-vchyteliv/>

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

ТАЦІЙ В. С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

РОЛЬ МАЛИХ ВИРОБНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У 1996 р. на Всесвітньому продовольчому саміті було визначено продовольчу безпеку як такий стан, «коли всі люди в будь-який час мають фізичний і економічний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі, яка відповідає їхнім дієтичним потребам і харчовим перевагам для активного та здорового життя» [1]. Основні виміри продовольчої безпеки подано на рис. 1 [2].

Physical AVAILABILITY of food	Food availability addresses the "supply side" of food security and is determined by the level of food production, stock levels and net trade.
Economic and physical ACCESS to food	An adequate supply of food at the national or international level does not in itself guarantee household level food security. Concerns about insufficient food access have resulted in a greater policy focus on incomes, expenditure, markets and prices in achieving food security objectives.
Food UTILIZATION	Utilization is commonly understood as the way the body makes the most of various nutrients in the food. Sufficient energy and nutrient intake by individuals is the result of good care and feeding practices, food preparation, diversity of the diet and intra-household distribution of food. Combined with good biological utilization of food consumed, this determines the <i>nutritional status</i> of individuals.
STABILITY of the other three dimensions over time	Even if your food intake is adequate today, you are still considered to be food insecure if you have inadequate access to food on a periodic basis, risking a deterioration of your nutritional status. Adverse weather conditions, political instability, or economic factors (unemployment, rising food prices) may have an impact on your food security status.

Рис. 1. Основні виміри продовольчої безпеки

Всесвітній продовольчий саміт виділяє чотири основні виміри продовольчої безпеки. Мова йде, по-перше, про фізичну доступність продовольства, тобто наявність продовольства зі «сторони пропозиції», що визначається рівнем виробництва продовольства, рівнями запасів, торгівлею. По-друге, про економічну і фізичну доступність до продуктів харчування, адже належне постачання продуктів харчування на національному чи міжнародному рівнях саме по собі не гарантує продовольчої безпеки на рівні

домогосподарства. На саміті у 1996 р. підсумували, що занепокоєння щодо недостатнього доступу до продовольства призвело до того, що політика зосередилася на доходах, витратах, ринках і цінах для досягнення цілей продовольчої безпеки. По-третє, про використання їжі, тобто мається на увазі спосіб, у який організм максимально використовує різні поживні речовини в їжі. Достатнє споживання енергії та поживних речовин окремими особами є результатом належної практики догляду та харчування, приготування їжі, різноманітності раціону та розподілу їжі всередині домогосподарства. По-четверте, про стабільність вище згаданих трьох вимірів у часі: навіть якщо домогосподарство споживає достатньо їжі сьогодні, воно все одно вважається незахищеним, якщо навіть періодично існує недостатній доступ до їжі, що загрожує погіршенням харчового статусу. Несприятливі погодні умови, політична нестабільність або економічні чинники (безробіття, зростання цін на продукти харчування) можуть вплинути на стан продовольчої безпеки домогосподарств. Щоб цілі продовольчої безпеки були реалізовані, всі чотири виміри повинні виконуватися одночасно [2].

Продовольча безпека країни, регіону чи територіальної громади, а отже – домогосподарств, насамперед, як суб'єктів споживання, залежить від різноманітних факторів. Ми виокремимо, на нашу думку, найсуттєвіші. Це виробництво сільськогосподарської продукції, ефективність і обсяги якої впливають на пропозицію продуктів харчування; кліматично-погодні умови, включаючи опади, температуру та зміни клімату, які можуть впливати на врожайність та якість сільськогосподарських культур; земельні ресурси, доступність та якість яких є важливим для сільськогосподарського використання та можливостей виробництва продуктів харчування; водні ресурси, наявність яких для зрошення та іригації є критично важливим у сільськогосподарському виробництві; використовувані технології для обробки землі сільськогосподарського призначення та вирощування продуктів

харчування; інфраструктура та логістика для встановлення швидких контактів між виробниками і споживачами продукції.

Важливими також є економічні та політичні фактори, оскільки державна економічна політика щодо виробництва продуктів харчування всередині країни, дозволів і заборон використання інноваційних технологій для підвищення продуктивності вирощеної с/г продукції (наприклад, генна модифікація, з одного боку, може надавати культурній рослині/продукту стійкості до різних збудників хвороб, комах-шкідників, гербіцидів, може покращити смакові якості продукту та подовжити термін його зберігання, а з іншого – викликати алергічні та токсичні реакції організму людини, підвищити ризик мутацій та онкологічних захворювань, витіснити звичайні культури рослин тощо), встановлення торгових відносин з іншими країнами щодо постачання готових продуктів харчування чи сировини для їх виготовлення – можуть впливати на доступність продуктів харчування, їх ціни та якість.

Особливе місце у системі факторів впливу на продовольчу безпеку посідають геополітичні конфлікти, насамперед, воєнні дії, які порушують вирощення та постачання продуктів харчування, погіршують продовольчу безпеку, зводять її нанівець – людина опиняється на межі фізичного виживання. Україна третій рік переживає збройну агресію з боку РФ. Питання продовольчої безпеки населення особливо гостро стоїть у районах активних бойових дій, у прифронтових зонах. Полтавщина на сьогодні перебуває у відносно безпечному середовищі, тому на виробників сільськогосподарської продукції області покладаються чималі надії щодо підтримання продовольчої безпеки і власного регіону, і постраждалих від воєнних дій інших регіонів. Сільське господарство є однією з провідних галузей Полтавщини. За даними Департаменту агропромислового розвитку ПОДА, воно формує біля 16 % валової доданої вартості регіону, а в сукупності з переробною промисловістю – 28,5 %; у структурі виробництва валової продукції сільського господарства питома вага

рослинництва складає 85 %, тваринництва – 15 %; в області обробляється 2,2 млн га сільськогосподарських угідь, з них 1,8 млн га ріллі [3].

Вважаємо, що важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки територіальної громади відіграють малі виробники сільськогосподарської продукції – малі та середні сільськогосподарські підприємства, особисті селянські та фермерські господарства області. Вітчизняні дослідники визнають, що «в Україні існує плутанина щодо того, кого ми визначаємо як малі сільгоспвиробники/фермери» та виділяють щонайменше 4 групи, які кваліфікують як малих фермерів, по-перше, за організаційно-правовою формою: а) фермерські господарства – юридичні особи, б) сімейні фермерські господарства – фізичні особи-підприємці, в) особисті селянські господарства / одноосібники – фізичні особи; г) інші комерційні сільгоспвиробники, які фактично потрапляють до категорії малих фермерів (так звані фізичні особи-підприємці або інші типи юридичних осіб, що працюють на відносно невеликих земельних ділянках або мають відносно невеликий обсяг товарообігу); по-друге, за розміром землеволодіння: малі фермери – підприємства до 150-200 га, а в деяких випадках – до 500 га, середні фермери – від 200 (500) га до 10 тис га, і великі господарства – вище 10 тис га [4].

На Полтавщині сільськогосподарське виробництво здійснюють 3,8 тис. підприємств, з них 2,6 тис. фермерських господарств, та 185,7 тис. особистих селянських господарств; в Державному аграрному реєстрі зареєстровано 5014 агровиробників Полтавської області, з яких: юридичних осіб – 2070, фізичних осіб-підприємців – 1006, фізичних осіб – 1938 [3]. Безпосередньо фермерські господарства виробляють 11,4 % до загального обсягу продукції сільського господарства, або 16,5 % до сільськогосподарських підприємств. Тваринництвом станом на 2021 р. займалися лише 178 фермерських господарств [5].

Отже, потенціал у виробників сільськогосподарської продукції на Полтавщині є, а малі сільськогосподарські виробники мають переваги у

формуванні продовольчої безпеки регіону. Цьому сприяє те, що малі сільськогосподарські виробники знаходяться ближче до споживачів своєї продукції, що дозволяє їм забезпечувати місцеве населення доступними продуктами харчування; малі виробники є гнучкими, що дозволяє їм вирощувати різноманітні культури/продукти, що сприяє диверсифікації харчової продукції; малі сільськогосподарські виробники є важливим джерелом зайнятості та отримання доходів для місцевого населення, що сприяє стійкості та розвитку економік територіальних громад; малі виробники частіше використовують традиційні методи вирощування та обробки продуктів, що сприяє збереженню біорізноманіття та культурних традицій регіону. В умовах криз, таких як війни, коли порушені економічні зв'язки з іншими регіонами країни та закордоном, малі сільгоспвиробники залишаються стабільним і надійним джерелом виробництва та постачання продуктів харчування для населення місцевих громад.

Таким чином, роль малих сільськогосподарських виробників у забезпеченні продовольчої безпеки територіальних громад не викликає сумніву. Окреслені нами переваги малих сільськогосподарських виробників потребують подальшого дослідження з метою їх розширення і поглиблення задля привернення уваги як споживачів, так і держави до функціональної спроможності цих виробників.

ЛІТЕРАТУРА

1. What is Food Security? URL : <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update/what-is-food-security>
2. An Introduction to the Basic Concepts of Food Security. URL : <https://www.fao.org/3/al936e/al936e00.pdf>
3. Агропромисловий комплекс. Департамент агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації. URL : <https://apk.adm-pl.gov.ua/storinka/agropromisloviy-kompleks>

4. Нів'євський О., Яворський П., Донченко О. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи з підтримки їх сталого розвитку. Дослідження виконане на замовлення проекту ЄС «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики» (SAFPI) та Представництва ЄС в Україні. Київська школа економіки. 2021. 78 с. URL : <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf>
5. Фермерські господарства. Департамент агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації. URL : <https://apk.adm-pl.gov.ua/storinka/fermerski-gospodarstva>

ЗУБ О. В., магістр менеджменту

ЗОЗУЛЯ Т. В., магістр економіки

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ УНІВЕРСИТЕТУ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Останнє десятиліття розкрило наявність кризи сучасної як світової, так і вітчизняної системи освіти, що хвилює управлінців загальнодержавного рівня, педагогічну спільноту, громадськість, роботодавців. Це стосується невдоволення рівнем якості професіоналізму, з яким випускники Університетів виходять на ринок праці. Вважаємо, управлінці вітчизняної освітньої галузі, на жаль, ще не вповні усвідомили серйозність цієї проблеми, про що свідчить відсутність концепції реформування освіти, яка б водночас враховувала сучасні тенденції на ринку праці, технологізацію виробництва, запити роботодавців, появу штучного інтелекту та зміни, спричинені воєнними діями на території України.

За умови системної перебудови вищої освіти у цілому та Університету як її інституціонального елемента зокрема, вирішення проблем може ґрунтуватися на інноваційній основі (рис. 1 [1]), переорієнтації Університетів на активних гравців ринку, які створюють специфічний товар – конкурентоспроможного інноваційно мислячого фахівця.

Інноваційний Університет варто розглядати як процес і результат цілеспрямованого формування окремих знань, вмінь, культури, комплексної підготовки інноваційно мислячих фахівців різних галузей і сфер економіки з використанням інноваційних методів та технологій навчання.

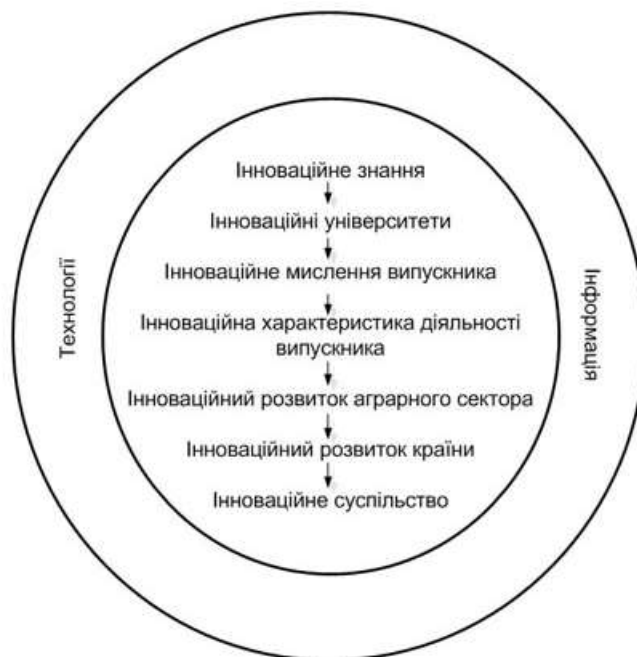

Рис. 1. Місце університетів у системі інноваційного розвитку суспільства [1]

Тому інноваційний Університет як основний суб'єкт інноваційної вищої освіти – це університет, діяльність якого ґрунтується на інноваційному підході; він має професорсько-викладацький склад з лідируючими позиціями у відповідних галузях наук, здатний генерувати інноваційні ідеї, втілювати їх у життя та поширювати серед студентів та світової наукової спільноти; він має матеріально-технічну базу, здатну реалізувати інноваційні ідеї колективу університету; він безперервно, на основі результативного використання інтелектуального та матеріально-технічного потенціалу, сприяє зростанню, яке забезпечує залучення ресурсів для власного розвитку та розвитку споживачів інновацій університету (зокрема, студентів); він формує фахівця як цілісну особистість, із визначеним стилем життя, ділової культури, здатності приймати рішення та прагнути до самовдосконалення протягом усього життя [1]. Виконання цих функцій при одночасному підвищенні якості освіти вимагає від Університету прийняття нестандартних організаційних та управлінських рішень, розробки відповідних механізмів їх реалізації.

На сьогодні існує потреба у науково-технологічних, інноваційних кластерах, які б включали науково-освітні структури. Так, Л. Федулова

зазначає, що кластерні ініціативи – це інструмент, а ключовий рівень розвитку кластерів – регіональний. Відповідно, необхідно розробляти стратегії розвитку регіонів, територіальних громад, виділяючи ті сектори економіки, у яких формування кластерів можливе або вже відбулося [2].

Кластери – це «території знань та інновацій», що характеризуються такими рисами, як об'єднання, співпраця, конкуренція, спеціалізація, географічна концентрація, наявність підприємств, наукових установ та інше [3, с. 16, 18]. Традиційно під кластерами (англ. cluster – група) розуміють сукупність підприємств, об'єднаних єдиними матеріальними, фінансовими й інформаційними потоками. Ці підприємства з однієї сфери діяльності, об'єднані технічно та організаційно у неформальну або формальну структуру з метою захисту своїх інтересів, зниження собівартості виробничих процесів і спільного просування продукції та послуг; це група взаємопов'язаних компаній та інших організацій суміжних галузей/секторів економіки на певній географічній території, що співпрацюють та конкурують між собою [4]. Науково-технічні кластери як різновид інноваційної інфраструктури, представлений наймасштабнішими утвореннями, значною мірою визначають інноваційний розвиток територіальної громади, регіону, країни.

Освітньо-науковий кластер визначають як інноваційно-інституційне та добровільне об'єднання локалізованих ЗВО, що мають спільну мету, можливості та знаходяться під впливом загроз, які тісно співпрацюють з науковими установами, органами влади та управління, платформами громадянського суспільства, громадськими організаціями з метою підвищення конкурентоспроможності освітньо-наукових послуг, сприяння соціально-економічному розвитку територій, нарощуванню людського капіталу та підвищення якості життя [5].

Найбільш відомим є Массачусетський науково-освітній кластер у США, в якому сконцентровані численні коледжі та інститути, а ядром цього кластера є Гарвардський університет та Массачусетський технологічний інститут. М.

Портер у своїй роботі [6] розглядає Массачусетський науково-освітній кластер і представляє його концептуальну схему (рис. 2).

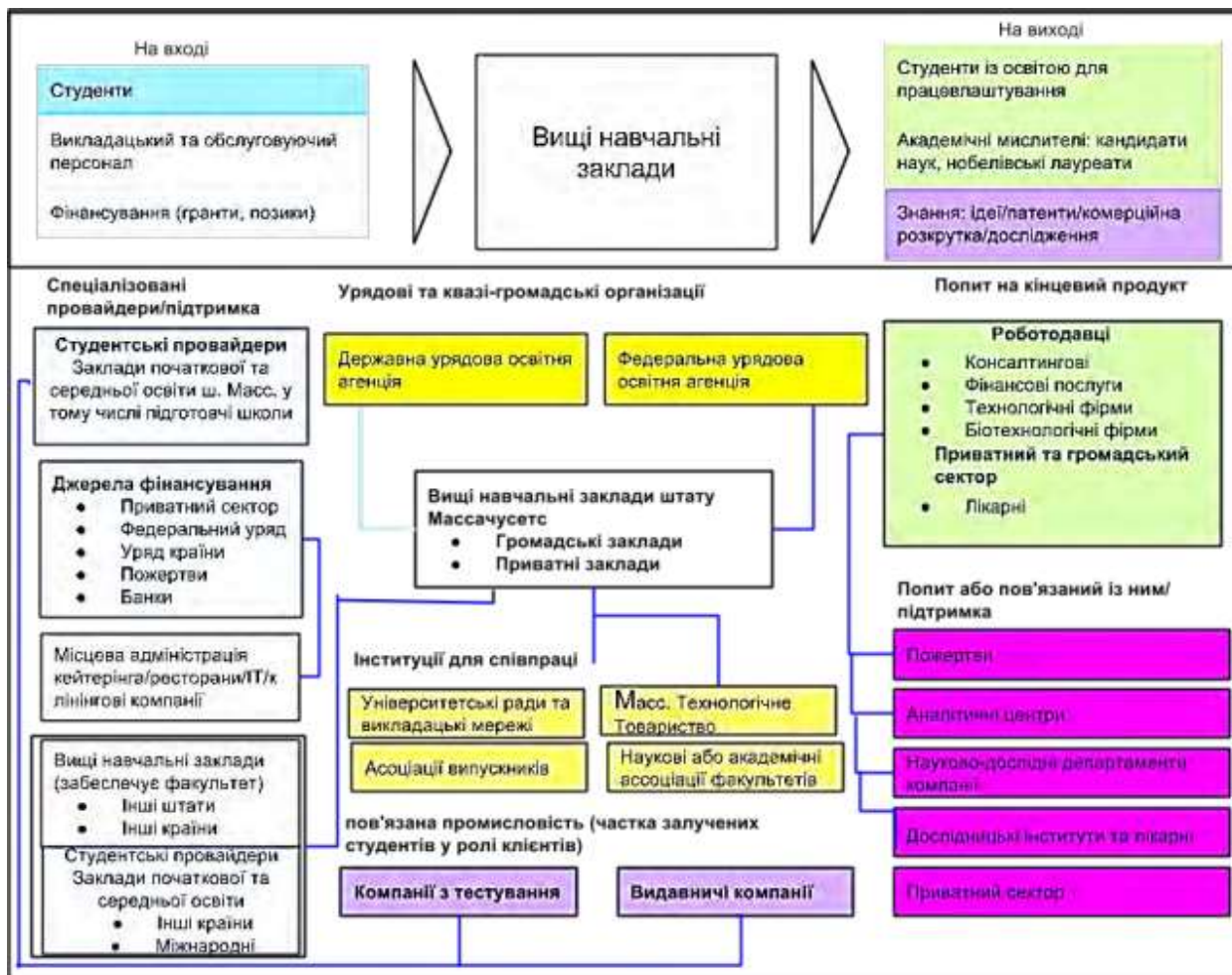

Рис. 2. Науково-освітній кластер Массачусетса [7]

Щодо України, то у квітні 2023 р. відбулось засідання Науково-технічної ради НАН України, яке було присвячене найактуальнішому після перемоги завданню: відбудові (і перебудові) української економіки, результативній участі в цьому процесі академічних установ, і зокрема – кластеризації як формі реалізації наукових розробок [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Шибанін В. С. Інноваційно-орієнтований університет: теорія і практика створення. URL : <http://ua-ekonomist.com/74-innovacyno-oryentovaniy-universitet-teorya-i-praktika-stvorennya.html>

2. Федулова Л. Проблеми стратегічного розвитку інноваційної економіки України. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2009_11/Fedulov%D0%B0.pdf
3. Кузьмін О., Жежуха В. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень. *Економіка України*. 2010. № 2. С. 14–23.
4. Кластер: формат взаємодії підприємців. У чому переваги неформального об'єднання різних бізнесів. URL : <https://msb.aval.ua/news/?id=25974>
5. Бєбко С. В. Кластеризація освітнього простру та створення міжнародних консорціумів. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-65>
6. The Massachusetts Higher Education and Knowledge Cluster: The Microeconomics of Competitiveness / [M. Porter, N. Ketelhohn, A. Artiganave, J. Kelly, M. Krasniqi, M.T.P. Gi, L. Zhang]. 2010.
7. Дідківська О. Г. Особливості та принципи розвитку науково-освітнього кластера. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2016. № 5. С. 243–249. URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/5_2016/47.pdf
8. Кластеризація української науки. Газета «Світ», № 15–16, квітень 2023 р. URL : <https://svit.kpi.ua/2023/04/26/кластеризація-української-науки/>

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

МИСЯК А. С., учитель української мови та літератури

ШАРОВА О. С., учениця 10 класу

Кременчуцький ліцей № 25 «Гуманітарний колегіум»

Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ТА ПОЛІТИЧНИЙ ЛІДЕР: СУТНІСТЬ ЯВИЩА ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

У будь-який період історичного поступу людства питання лідерства та політичного представництва були важливими для суспільства. Ця важливість зумовлена тим, що саме політичні лідери приймають рішення, які впливають на життя суттєвої кількості людей, на економіку, соціальні структури, культуру та інші напрями суспільного життя. Політичні лідери стають представниками різних соціальних груп, які їх обирають, відображають думки та погляди своїх виборців і зобов'язуються представляти їхні інтереси у подальшому.

Ефективне політичне лідерство сприяє збереженню стабільності та порядку в суспільстві. Політичні лідери, які за допомогою підтримки своїх виборців отримали легітимність у владі, відображають волю суспільства або його частини, що водночас сприяє підтримці їхньої політики. Політичні лідери можуть привносити новаторські ідеї та розробляти і реалізовувати стратегії, які сприяють соціально-економічному розвитку країни. Їхні політичні рішення можуть впливати на вибір напрямку розвитку економіки, науки, освіти та інших галузей і сфер життєдіяльності людини і суспільства.

Вивчення політичного лідерства та формування образу політичного лідера потребує з'ясування понятійного апарату проблеми. У першу чергу це стосується ключових понять, які використовуватимуться у нашому дослідженні – «лідер», «лідерство», «політичний лідер», «політичне лідерство».

На нашу думку, доволі детально аналіз цих понять подано у працях українських учених Слюсаренка О. [1], Мораря М. [2], Ващенко К. та Корнієнка В. [3], Кирилюка Ф., Конверського А., Білика В. [4], Шатуна В. [5] та ін.

Так, за висновками Слюсаренка О., «лідер – це найавторитетніша особистість у групі, яка завдяки своїм особистим якостям відіграє головну роль у різних моральних, соціальних та інших ситуаціях, спільній діяльності членів групи має значний вплив на них, приймає рішення у значущих для групи ситуаціях і несе за них відповідальність», а «лідерство передбачає використання різних прийомів впливу лідера (завдяки його якостям та здібностям) на інших членів групи з метою планування, координації та контролю їх спільної діяльності» [1].

Політичний лідер у політичній науці іноді ототожнюється з поняттями «керівник», «управлінець», «вождь», «правитель», «глава». Проте Морарь В. зазначає, що «не кожен правитель є лідером в узагальненому вигляді», і вважає, що політичний лідер є або главою держави, або партії, або громадської організації чи громадського руху [2]. А за визначенням Кирилюка Ф., Конверського А., Білика В., «політичний лідер – це учасник політичного процесу, який, незалежно від формального статусу, намагається і здатний консолідувати зусилля людей, активно впливати на цей процес для досягнення висунутих ним цілей» [4]. Політичні лідери, за визначенням авторів навчального посібника «Політичне лідерство» Гапоненко В., Бульбенюк С., Довганик Н., – це «люди, які мають бути професійно, інтелектуально, морально-психологічно та організаційно підготовлені до владної діяльності, спроможні справляти легітимний вплив на все суспільство або його частину» [6].

Своєю чергою, політичне лідерство, у розумінні Мораря В., є суспільно-політичним процесом, «за якого одна, а іноді й кілька осіб беруть на себе й виконують роль керівника, провідника певної соціальної групи, громадсько-політичної організації чи руху, держави або суспільства в цілому» [2], а у

визначенні Ващенко К. та Корнієнка В. політичне лідерство – це «процес міжособистісної взаємодії, в ході якого авторитетні люди, наділені реальною владою, здійснюють легітимний вплив на все суспільство, чи певну його частину, котра добровільно віддає їм частину своїх політико-владних повноважень і прав», воно є «вищим рівнем лідерства взагалі, оскільки ... відображає владні відносини в суспільстві на найвищому – державному рівні» [3].

У політологічному енциклопедичному словникові політичне лідерство визначено як «процес взаємодії між людьми, у ході якого наділені владними повноваженнями люди здійснюють легітимний вплив на суспільство (або його певну частину), яка добровільно віддає їм частину своїх владних повноважень та прав» [7, с. 564–565].

Українські науковці Герасимчук Т., Киридон А., Троян С. визначають політичного лідера як авторитетного члена «організації, групи, суспільства загалом, особисті якості та вплив якого дозволяють йому відігравати суттєву роль у політичних процесах і політичній діяльності» [8].

Автори навчального посібника з політології Гетьманчук М., Гришук В., Турчин Я. наводять такі визначення поняття «політичне лідерство»:

– це влада, якою користується одна або декілька осіб, щоб пробудити до дії членів суспільства, держави;

– це відносини між особами в процесі спільної діяльності, в яких одна сторона забезпечує перевагу своєї волі над іншою;

– це постійний законний вплив авторитетної особи на суспільство, організацію чи групу [9].

На нашу думку, можна розмежувати поняття «лідер», «лідерство», «політичний лідер», «політичне лідерство» так: лідер – це конкретна особа, індивід, який має здібності, навички та певні якості для впливу на інших з метою досягнення якихось цілей. Лідер виступає у ролі керівника, координатора чи натхненника для інших. Лідерство – це абстрактне поняття,

яке описує явище, технології і процеси впливу (наприклад, стратегії) на інших для досягнення спільних цілей. Лідерство має ширший контекст, оскільки включає як індивідуальні якості лідера, так і процеси управління і впливу.

Таким чином, політичний лідер – це конкретна людина (президент, прем'єр-міністр, лідер партії та ін.), яка має легітимну владу та вплив у політичній сфері. Політичні лідери формують та реалізують державну політику, впливають на прийняття рішень, зорієнтовують громадськість, соціальні групи щодо різних політичних питань. Політичне лідерство вважаємо процесом як здатністю впливати на перебіг політичних подій, на організацію суспільства, на прийняття політичних рішень. Це може стосуватися як індивідуальних дій конкретних політичних лідерів, так і колективних зусиль різних соціальних груп, партій або громадських рухів для досягнення політичних цілей. Отже, поняття «політичний лідер» стосується конкретної людини, легітимного суб'єкта влади, а «політичне лідерство» описує сам процес лідерства у політичній сфері.

Отже, дослідження проблеми політичного лідерства є важливим, з одного боку, для кращого розуміння потреб, інтересів та очікувань різних соціальних груп, а з іншого – для відстеження спроможності забезпечення політичним лідером ефективності управління суспільством, представлення ним інтересів різних соціальних груп та впливу на забезпечення соціально-економічної стабільності і розвитку країни. До того ж, в умовах політичних трансформацій саме політичне лідерство часто стає тим лакмусом, який демонструє готовність до нового державотворення, переходу до нового суспільно-політичного устрою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слюсаренко О. О. Поняття «лідер» і «лідерство» в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Випуск 2 (39). URL :

- <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38248/1/ПОНЯТТЯ%20«ЛІДЕР»%20І%20«ЛІДЕРСТВО».pdf> (дата звернення: 10.09.2023)
2. Морарь М. В. Політичне лідерство: проблеми теорії та методології. *Наукові записки. ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Випуск 45. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/morar_politychne.pdf (дата звернення: 15.10.2023)
 3. Ващенко К. О., Корнієнко В. О. Політологія для вчителя. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/13vashenko_politologiya_dlya_vchitelya/zm.htm (дата звернення: 09.10.2023)
 4. Кирилюк Ф. М., Конверський А. Є., Білик В. Ф. Політологія : Навчально-методичний комплекс. 2004. Київ : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 697 с. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-55.html> (дата звернення: 11.10.2023)
 5. Шатун В. Т. Компетентності лідерства як детермінанта ефективності сучасного менеджера. *Наукові праці. Економіка*. Випуск 294. Том 306. 2017 р. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/361994.pdf> (дата звернення: 15.09.2023)
 6. Політичне лідерство [Електронний ресурс] : навчальний посібник / В. А. Гапоненко, С. С. Бульбенюк, Н. М. Довганик та ін. К. : КНЕУ, 2021. 324 с. URL : <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/341ffef6-c4c0-4c5b-b83e-197abac62b16/content> (дата звернення: 15.10.2023)
 7. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.]; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. 816 с.
 8. Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С. С. Загальна теорія політики : Навчальний посібник. К. : Видавничий дім «Кондор», 2017. 226 с. URL : https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/31677/1/10_Троян_Теорія_політики.pdf (дата звернення: 12.11.2023)
 9. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я. Б. Політологія : Навч. посіб. К. : Знання. 2010. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-8435.html> (дата звернення: 15.11.2023)

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

КОЖУШКО Є. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІВЕНТ-МАРКЕТИНГУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЙ

Негативні тенденції соціально-економічного розвитку українських регіонів, що спостерігаються сьогодні, є наслідком комплексу факторів. До яких, серед інших, відноситься непроста демографічна ситуація в більшості регіонів України, яка зумовлена, в першу чергу, воєнними діями на сході країни.

Згідно з оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), в Україні налічується понад 4,2 млн. внутрішньо переміщених осіб (ВПО). 52 % усіх ВПО зосереджено лише в п'яти областях України, причому найбільшу кількість ВПО зареєстровано у Дніпропетровській і Харківській областях (приблизно 498 тис. та 494 тис. ВПО відповідно). Майже половина усіх ВПО походять лише з двох областей: Донецька (24 %) та Харківська (22 %) [1].

На загальнодержавному рівні у повоєнному відновленні країни відтік кваліфікованих кадрів з регіонів за умови їх неповернення сприятиме посиленню територіальних диспропорцій в економічному розвитку, уповільненню темпів виконання ключових показників ефективності стратегій соціально-економічного розвитку, знижує рівень життя населення, посиленню соціальної напруженості та у результаті знижуватиме конкурентоспроможність регіонів країни. Таким чином, компенсація міграційного відтоку та залучення висококваліфікованих кадрів є одним з важливих завдань, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та економічної стабілізацію регіонів країни у їх повоєнному відновленні.

Зниження рівня внутрішньої міграції і відновлення демографічного потенціалу регіонів міграції значною мірою знаходиться у площині розвитку маркетингу територій, спрямованого на зміцнення їх конкурентоспроможності та підвищення рівня задоволеності населення проживанням у них. Останнє ж досягається зокрема через створення комфортного середовища, що дає можливість самовираження для кожного члена суспільства, що неминуче спричиняє підвищення значущості, цінності території в очах її мешканців.

У поточний час у деяких областях України розроблені та поетапно реалізуються маркетингові стратегії підвищення привабливості регіонів, що включають комплекс взаємопов'язаних проєктів – від реконструкції територій, реновації наявних та створення нових об'єктів суспільної цінності (телекомунікацій, аеропортів, доріг, стадіонів, садово-паркових об'єктів, виставкових комплексів, пішохідних торгових зон тощо) до розробки програм залучення талантів, реалізації масштабних іміджевих акцій та програм комплексного PR-супроводу регіональних ініціатив [2].

Проте аналіз стратегій соціально-економічного розвитку регіонів України показує, що в числі інструментів підвищення привабливості територій недостатньо часто і не повною мірою використовуються можливості івент-маркетингу – окремого синтетичного засобу маркетингових комунікацій, що являє собою складний комплекс з маркетингу, PR і реклами [3].

Сьогодні івент-маркетинг входить до комплексу маркетингових комунікацій, який умовно можна назвати емоційний містком, що орієнтований на встановлення двосторонніх взаємовідносин з цільовою аудиторією на довготривалій перспективі. Стратегія організації і проведення івенту направлена на формування у цільовій аудиторії позитивного ставлення до бренду і відрізняється своєю оригінальністю, як результат, івент-заходи не викликають звикання і мають більш ефективний вплив на аудиторію, ніж традиційні рекламні інструменти.

Результативність програм івент-маркетингу у різних сферах безпосередньо залежить від того, наскільки повно вони враховують потреби цільової аудиторії. Саме це здебільшого є вирішальним фактором результативності події як у короткостроковій перспективі (за рахунок формування причетності населення та позитивної оцінки ним трендів розвитку території), так і на довгостроковому горизонті (за рахунок стійкого покращення ставлення до місця проживання та зниження міграційних) настроїв).

Отже, важливою умовою успішності застосування інструментів івент-маркетингу для підвищення привабливості територій є залучення мешканців до організації та проведення масштабних регіональних подій, що формує їхню причетність та сприяє підвищенню цінності території в очах громадськості.

Теоретичною концепцією, що розглядає мешканців як учасників процесу спільного створення цінності в маркетингу територій, є концепція спільного відтворення. Корелюючи з концепцією маркетингу взаємодії, вона орієнтована на створення довгострокових взаємовигідних відносин між усіма зацікавленими сторонами – місцевим населенням, органами влади, бізнес-спільнотою, громадськими організаціями, засобами масової інформації та ін.

Таким чином, організація в регіоні масштабних подій з опорою на уподобання населення дозволить масово залучити мешканців до цього процесу, зробивши їх співреалізаторами важливих для території заходів.

Отримуючи емоційні та раціональні вигоди від участі, мешканці стають включеними у безперервні комунікації з брендом території, стають частиною суб'єкт-суб'єктного діалогу з органами влади та організаторами подій. Це, у свою чергу, призведе до формування почуття причетності та, як наслідок, до підвищення питомої кількості жителів, задоволених проживанням у регіоні і не плануючих у довгостроковій перспективі виїжджати з нього.

Розробка та вдосконалення інструментів залучення жителів у виробництво масштабних подій як напрям маркетингу територій передбачає об'єднання в

єдиний комплекс маркетингу взаємодії, івент-маркетингу, а також концепції виробництва.

Водночас у сучасній маркетинговій теорії та практиці можливості та методики такого об'єднання з метою підвищення конкурентоспроможності території залишаються не до кінця вивченими. Окремого дослідження вимагають інструменти включення мешканців у виробництво цінності території, методики оцінки ступеня їхньої готовності до цього в процесі організації та проведення масштабних подій тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт МОМ про внутрішнє переміщення населення в Україні за 2023 р. URL : https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf
2. Стратегія Полтавської міської територіальної громади 2023–2027 рр. URL : <https://www.rada-poltava.gov.ua/display/22907>
3. Мунтян І. Event-маркетинг в системі маркетингових комунікацій України. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-52>

*МАТВІЄНКО Н. Л., заступник директора з виховної роботи,
учитель фізики та інформатики*

*Гімназія ім. В. Малика Лубенської міської ради Лубенського району
Полтавської області*

*ІВАНОВА В. О., студентка II курсу факультету мистецтв
(архітектура та урбанізм)*

Технічний університет у Кошице (Словаччина)

КУЛЬТУРА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: СУТНІСТЬ, ІСТОРІЯ, ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ

Культура академічної доброчесності – це поняття, що визначає систему цінностей, традицій, моральних та етичних норм поведінки, які регламентують діяльність освітніх, наукових та дослідницьких закладів. Аналіз багатьох джерел свідчить, що у цього терміну можна виокремити як соціальний, так і внутрішньо-особистісний контекст. Так, соціолог Г. Хоружий трактує соціальне значення академічної доброчесності як комплексну якість університетської спільноти, яка реалізується в методах колективної діяльності й характеризує ступінь розвитку освітнього закладу. Дослідник акцентує увагу на історичному підґрунті академічної культури та визначає її вплив на формування поведінки спільноти в цілому [1]. Цікавим є погляд на поняття академічної культури крізь призму особистісних факторів. Професор О. Семенов обґрунтовує цей феномен у контексті розвитку особистості, зокрема таких факторів, як моральність, відповідальність, етичність, розвитку мовних і комунікативних навичок, навичок критичного мислення [2].

Слід зазначити, що проблема доброчесної академічної поведінки набула актуальної значущості давно. Факти нечесної поведінки (шахраювання) було виявлено ще у давньому Китаї під час складання іспитів на посади державних службовців. Відомо, що у 1858 р. після великого скандалу з недоброчесністю

було страчено 5 екзаменаторів, які були у змові з претендентами [3]. Не вирізнялася «порядністю» й західна система освіти, де також фіксувалися порушення норм і правил доброчесного навчання. У 1860 р. американське суспільство було збурене скандалом із масовим шахраюванням у Єльському університеті, в яке було втягнуто більше половини студентів. Американський філософ і психолог Джеймс Ланг у праці «Уроки шахраювання» [4] чітко описує прояви недоброчесної поведінки серед учителів після підписання акту «Жодної невстигаючої дитини» (2002 р.). За низькі результати учнівських іспитів із роботи звільняли вчителів. У результаті, випробування перетворилися на суцільне шахраювання [3].

Проблема академічної нечесності має свої наслідки і для середовища вітчизняної освіти. Напевно всім відомо, що жертвою академічного плагіату став знаменитий український вчений Іван Пулюй, чиє відкриття радіоактивних променів присвоїв німецький фізик Вільгельм Конрад Рентген [5]. Тож проблема неетичної поведінки у сфері освіти, на жаль, давня та, як бачимо, притаманна багатьом країнам. Тож, зрештою, і виникла потреба комплексного вирішення питання боротьби академічною нечесністю.

Основні морально-етичні цінності як академічної культури, так і академічної доброчесності було вперше сформульовано в Бухарестській Декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі у 2004 р. [6]. У розділі «Цінності та принципи» було чітко визначено роль академічної етики, культури та спільноти, оговорена академічна доброчесність у процесах викладання та навчання, демократичне та етичне керівництво та управління, дослідження, що базуються на академічній доброчесності та соціальній відповідальності. У цей час для Центру академічної доброчесності (нині Міжнародний центр академічної доброчесності) було розроблено й загальноприйнятий перелік фундаментальних цінностей академічної доброчесності. Великий внесок тут належить Офісу внутрішніх відносин

Окгонського коледжу (штат Іллінойс). До цього переліку належать такі якості: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, відвага [7].

Проблема академічної доброчесності для української освіти та науки є сьогодні однією з актуальних. Саме тому в Законі України «Про освіту» актуальним вектором державної політики визначено академічну доброчесність як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [8]. Порушенням академічної доброчесності вважається академічний плагіат і самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, обман, списування, хабарництво, необ'єктивне оцінювання [8].

Таким чином, в академічному середовищі недоброчесність є актуальною і важливою проблемою, що існує упродовж уже тривалого часу та має інтернаціональний характер. Цивілізована європейська наукова і освітянська спільнота працюють над викоріненням цього негативного явища. Українська освіта, наука повинна мати вектор – доброчесність у дослідженнях, викладанні, навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хоружий Г. Ф. Європейська політика вищої освіти. Монографія. Полтава: Дивосвіт, 2016. 384 с. URL : <https://knute.edu.ua/file/MjkyMQ==/01d626453878c72a91c026651e5a0735.pdf>
2. Семенов О., Вовк М. Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету : [монографія]. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 284 с.
3. Гребенюк Т. В. Академічна доброчесність : навчальний посібник для студентів 1-го курсу всіх спеціальностей медичних та фармацевтичних факультетів. Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. 108 с. URL :

http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/14079/1/9130%20Посібник%20%20Академічна%20доброчесність_2021.pdf

4. Lang James M. Cheating Lessons. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts; London, England, 2013. 272 p.
5. Сорока М. Чудо-промені видатного українця. Іван Пулюй. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2867756-cudopromeni-vidatnogo-ukrainca-ivan-puluj.html>
6. The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03797720500083922?journalCode=chee20>
7. Фундаментальні цінності академічної доброчесності: пер. з англ. / Міжнародний центр академічної доброчесності, 2019. 39 с. URL : https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Fundam.czinnosti-Akad.dobroch_.pdf
8. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

ДЕЛІЯ Р. І., аспірант

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ДО ПИТАННЯ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Проєктування освітнього середовища націлене на вирішення завдань розвитку, перетворення, вдосконалення, вирішення протиріч у сучасних освітніх системах.

В сучасних психолого-педагогічних дослідженнях середовище органічно включено в життєдіяльність людини та слугує важливим чинником регулювання соціальної поведінки особистості. Індивід пов'язаний з компонентами середовища через процеси пристосування до неї і, водночас, через процеси його перетворення. Відтак від формування образу середовища багато в чому залежить цінність його поведінки. Разом із тим вагомим результатом психолого-педагогічних досліджень взаємодії середовища та особистості є опис механізмів цього процесу, що є дуже важливим для вивчення людино-середовищної інтеракції як соціального процесу, управління яким може здійснюватись на основі проєктного підходу [1].

Педагогічне проєктування розглядається дослідниками як загальна теорія; проєктування педагогічних систем внутрішнього управління; управління навчально-пізнавальною і навчально-творчою діяльністю; як ефективний засіб вирішення освітніх задач.

Проєкт – це обмежена за часом, цілеспрямована зміна окремої системи відповідно до встановлених вимог до якості результатів, можливими рамками витрат засобів та ресурсів і специфічною організацією.

Загалом підвищення інтересу до проєктів у менеджменті зумовлено змінами у зовнішньому середовищі, які багато в чому визначаються внутрішніми факторами. Основними двигунами розвитку галузі управління

проектами стали зростаюча глобалізація, інноваційність та інформаційність, відповідно до яких будь-яка замкнута система є абсолютно неконкурентоспроможною.

Це необхідно позначити як специфічну вимогу до включеності проекту у ширший контекст зовнішнього середовища. При цьому будь-яка дія, поза контекстом зовнішньої системи і одночасно без урахування внутрішніх факторів самої освітньої системи не є проектом. Наприклад, проект зміни форми навчання учнів (внутрішній фактор), безумовно, розглядається в контексті можливих наслідків (ризиків та ефектів) у системі всього освітнього процесу і навіть у соціальному середовищі оточення школи. У всьому світі ця вимога оцінки результативності дії з позиції оцінки його на оточення одержала назву екологічної парадигми і стало основою концепції сталого розвитку.

Узагальнення різних визначень проекту дозволяє виділити його основні характеристики та ознаки.

Таблиця 1

Характеристики	Ознаки
інноваційність	зміни, які характеризують цілеспрямований процес перекладу системи з наявного в бажаний стан, що описується в термінах цілей проекту
конкретна мета та результат	часова обмеженість, тривалість мети та реалізації проекту
визначена тривалість (початок, завершення)	визначений кошторис
обмеженість ресурсів	обмеженість необхідних ресурсів
участь різноманітних фахівців	оригінальність, новизна, комплексність
командна робота	розмежування – наявність чітко визначених меж зв'язків із зовнішнім середовищем з одного боку та відокремлення від інших проектів та заходів – з іншого.

Складено автором за [2; 3].

Структура проекту складається з трьох розділів:

1. Бажаний образ майбутнього.

2. Аналіз потенціалу розвитку системи відповідно до обраного способу.
3. Інструментарій переведення системи з актуального стану в бажаний.

За структурою проєкт має три складника функціонування:

1. Проєктування – розробка проєкту як моделі цілеспрямованого результату як і діяльнісно розгорнутої цілі зміни системи – рівень ухвалення управлінського рішення щодо проєкту. Структура проєкту та його зміст побудовані в такий спосіб, що послуговується об'єктивному обґрунтуванню управлінського рішення щодо необхідності практичної реалізації ідеї, заявленої у проєкті.

2. Управління проєктом – реалізація проєкту практично від рівня планування до рівня досягнення заявленого результату. У цій площині структура проєкту відповідає основним функціям управлінської діяльності.

3. Системний ефект проєкту. У цьому вимірі структура проєкту допомагає вибудувати рівень виконання проєкту, який є системою діяльності проєктної групи (постійна структура з постійним складом) і робочих груп (змінна структура).

Одним із головних завдань проєктування є зниження невизначеності майбутнього, що досягається, зокрема, шляхом артикуляції, обговорення, прояснення, узгодження дій усіх зацікавлених суб'єктів розвитку. Тому концепція (бажаний образ) освітнього середовища установи може бути розроблена лише у багатосторонньому та конструктивному діалозі всіх суб'єктів освітнього процесу.

Один з напрямів проєктування освітнього середовища менеджером освітнього процесу передбачає насамперед проєктування різного виду діяльності учасників освітнього процесу.

Іншим напрямом проєктування освітнього середовища є проєктування взаємодії між суб'єктами освітнього процесу з урахуванням їхніх функціональних обов'язків.

Зауважимо, що проектування освітнього середовища перебуває під впливом кількох груп чинників, основними тут є зовнішнє середовище, стратегічний вибір і поведінка учасників освітнього процесу.

В умовах суспільних трансформацій проектування освітнього середовища є відповіддю на пошук нових чітких орієнтирів організації освітнього простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слободанюк О. Аналіз поняття «проект», «проектна технологія», «педагогічне проектування» у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців. URL : <http://core.ac.uk>
2. Гуменюк Т. Проектування як педагогічний феномен. URL : <http://enquir.npu.edu.ua>
3. Лісовий В. Педагогічне проектування та його роль у підготовці майбутнього фахівця-педагога. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2600>

АНТІПОВ Р. А., магістр економіки

ДОЛГОВ В. А., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Обласним центром Полтавської обл. – області у центрі України, що була утворена 22 вересня 1937 р. та яка розташована у середній частині Лівобережної України, частково – на Правобережній є м. Полтава. Більша частина області лежить у межах Придніпровської низовини та Полтавської рівнини. Площа регіону складає 28 748 км² (4,76 % території України) [1]. Чисельність населення в Полтавській обл. станом на 2022 рік склало 1 350,600 осіб [2]. Область налічує 4 райони та 16 міст, з яких шість – Гадяч, Горішні Плавні, Кременчук, Лубни, Миргород та Полтава – обласного підпорядкування. До найважливіших галузей господарства Полтавської області належать сільське господарство та промисловість (зокрема харчова, легка, машинобудівна і інші) [1].

З відкритих джерел відомо, що у довоєнний, 2021 р., експорт товарів з Полтавської обл. становив 3189,5 млн. дол. США, імпорт – 1879,6 млн. дол. Порівняно з 2020 р. експорт товарів збільшився на 37,6 % (на 872,3 млн. дол.), імпорт – в 1,6 р. (на 707,2 млн. дол.). Позитивне сальдо становило 1309,9 млн. дол. (у 2020 р. також позитивне – 1144,8 млн. дол.). Експорт товарів до країн Європейського Союзу порівняно з 2020 р. збільшився в 1,6 р. та становив 1256,6 млн. дол., або 39,4 % від його загального обсягу. Найбільшу питому вагу в експорті товарів до країн ЄС мали: мінеральні продукти – 79,0 % від загального його обсягу, продукти рослинного походження – 7,3 %, готові харчові продукти – 3,1 %, жири та олії тваринного або рослинного походження – 2,9 %. Полтавщина найбільше експортувала товарів до Австрії та

Німеччини [3].

Імпорт товарів із країн ЄС проти 2020 р. збільшився на 17 % і становив 384,6 млн. дол., або 20,5 % від його загального обсягу. Найбільшу питому вагу в імпорті товарів із країн ЄС мали: машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 19,2 %, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 16,4 %, мінеральні продукти – 13,1 %, готові харчові продукти – 11,4 %, маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів – 10,8 %, недорогоцінні метали та вироби з них – 6,8 %, текстильні матеріали та текстильні вироби – 6,3 %, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 4,2 %. Серед країн ЄС найбільші імпортні поставки товарів надходили з Німеччини [3].

Оснoву товарної структури експорту складали мінеральні продукти, продукти рослинного походження, готові харчові продукти, жири та олії тваринного або рослинного походження, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання. Порівняно з 2020 р. у структурі експорту товарів збільшилась питома вага руд, шлаку і золи, палив мінеральних; нафти і продуктів її перегонки. Натомість зменшилась питома вага зернових культур, жирів та олій тваринного або рослинного походження, тютюну і промислових замінників тютюну, реакторів ядерних, котлів, машин, залишків і відходів харчової промисловості. А імпорту – мінеральні продукти, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, недорогоцінні метали та вироби з них, готові харчові продукти, текстильні матеріали та текстильні вироби. Порівняно з 2020 р. у структурі імпорту товарів збільшилась питома вага палив мінеральних; нафти і продуктів її перегонки. Зменшилась питома вага реакторів ядерних, котлів, машин, тютюну і промислових замінників тютюну, паперу та картону, чорних металів [3].

У 2021 р. експорт послуг становив 42,3 млн. дол. США, імпорт – 95,5 млн. дол. Порівняно з 2020 р. експорт збільшився на 4,5 % (на

1,8 млн. дол.), імпорт зменшився на 2,1 % (на 2,1 млн. дол.). Негативне сальдо становило 53,2 млн. дол. (у 2020 р. також негативне – 57,0 млн. дол.). Експорт послуг до країн ЄС порівняно з 2020 р. збільшився на 28,4 % та становив 22,1 млн. дол., або 52,3 % від його загального обсягу. Найбільшу питому вагу в експорті послуг до країн ЄС мали: послуги з переробки матеріальних ресурсів – 42,0 % від загального обсягу експорту цих країн, транспортні послуги – 27,9 %, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 16,3 %, послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій – 6,2 % [3].

Серед країн-членів ЄС найбільші операції з експорту послуг здійснювалися з Польщею, Німеччиною та Нідерландами. Імпорт послуг від країн ЄС проти 2020 р. зменшився на 0,3 % і становив 16,7 млн. дол., або 17,5 % від його загального обсягу. Найбільшу питому вагу в імпорті послуг до країн ЄС мали: ділові послуги, послуги з будівництва, послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, транспортні послуги, послуги, пов'язані з подорожами. Серед країн ЄС найвагоміші операції з імпорту послуг здійснювалися з Німеччиною та Польщею. Основу структури експорту послуг у 2021 р. складала послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, транспортні послуги, послуги, пов'язані з подорожами. Порівняно з 2020 р. у структурі експорту послуг збільшилась питома вага послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, транспортних послуг, послуг з будівництва, послуг з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій. Натомість зменшилась питома вага послуг з переробки матеріальних ресурсів, послуг, пов'язаних з подорожами, ділових послуг. Основу структури імпорту послуг у 2021 р. складала послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, ділові послуги. Порівняно з 2020 р. у структурі імпорту послуг збільшилась питома вага таких видів як роялті та інших послуг, пов'язаних з використанням

інтелектуальної власності, послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, послуг, пов'язаних з подорожами. Зменшилась частка послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, ділових послуг, транспортних послуг [3].

Наприклад, найкрупніші підприємства області мають такі зовнішньоекономічні зв'язки:

– для Крюківського вагонобудівного заводу регіонами імпорту є Центральна Азія, Центральна/Східна Європа, Західна Європа, країнами імпорту – Казахстан, Польща, Німеччина; регіонами експорту Центральна/Східна Європа, Західна Європа, Центральна Азія, Близький Схід, країнами експорту – Норвегія, Німеччина, Франція, Казахстан, Естонія, Латвія, Литва, Узбекистан, Туреччина, Іран, Польща, Азербайджан, Таджикистан, Туркменістан [4];

– для Карлівського машинобудівного заводу регіонами експорту є Центральна/Східна Європа, Близький Схід, Центральна Азія, країнами експорту – Румунія, Угорщина, Естонія, Іран, Молдова, Казахстан, Болгарія, Польща [5];

– для ТДВ Укроліяпродукт регіонами експорту є Центральна/Східна Європа, Західна Європа, Азія/Океанія, Африка, Північна Америка, Центральна Азія, Південна Америка, країнами експорту – Латвія, Норвегія, Німеччина, Іспанія, Китай, Єгипет, Канада, Сполучені Штати, Австралія, Танзанія, Кенія, Мавританія, Гана, Габон, М'янма, Мадагаскар, В'єтнам, Індонезія, Малайзія, Венесуела, Гайана, Суринам [6];

– для ТОВ Укролія регіонами експорту є Західна Європа, Центральна Азія, Центральна/Східна Європа, Північна Америка, країнами експорту – Німеччина, Узбекистан, Казахстан, Латвія, Естонія, Польща, Сполучені Штати, Нідерланди, М'янма [7];

– для ПП Глоубкор регіоном імпорту Західна Європа, країною імпорту – Німеччина [8];

– для Полтавського автоагрегатного заводу регіонами експорту є

Центральна/Східна Європа, Західна Європа, Центральна Азія, Азія/Океанія, Близький Схід, країнами експорту – Молдова, Литва, Латвія, Китай, Болгарія, Франція, Німеччина, Туреччина, Австрія, Швейцарія, Грузія, Польща, Казахстан, Азербайджан [9];

– для Полтавського заводу медичного скла регіонами експорту є Центральна/Східна Європа, Центральна Азія, країнами експорту – Латвія, Казахстан, Естонія [10].

Таким чином, Полтавська область посідає суттєве місце у зовнішньоекономічних відносинах, маючи економічні зв'язки з різними регіонами і країнами світу, експортуючи та імпортуючи низку товарів, послуг, ресурсів, про що свідчать статистичні дані. На жаль, через воєнну агресію РФ проти України чимало статистичної інформації є закритою для ознайомлення та аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полтавська область. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Полтавська_область#cite_note-dem-4
2. Населення України. Полтавська область. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/poltavskaya/>
3. Соціально-економічне становище Полтавської області за січень 2022 року. URL : <https://poltava.to/news/65334/#:~:text=товарами%20та%20послугами-.U%202021%20р.,товарів%20—%201879%2C6%20млн>
4. Крюківський вагонобудівний завод. ПАТ. URL : <https://ua.kompass.com/c/крюківський-вагонобудівний-завод-пат/ua170120/>
5. Карлівський машинобудівний завод. ППТ. URL : <https://ua.kompass.com/c/карлівський-машинобудівний-завод-прат-kmz-industries/ua173136/>
6. Укроліяпродукт. ТДВ. URL : <https://ua.kompass.com/c/укроліяпродукт-тдв/ua170759/>
7. Укролія. ТОВ. URL : <https://ua.kompass.com/c/укролія-тов/ua179004/>
8. Глоубкор. ПП. URL : <https://ua.kompass.com/c/глоубкор-пп/ua1703729/>
9. ТД Полтавський автоагрегатний завод. ТОВ. URL : <https://ua.kompass.com/c/тд-полтавський-автоагрегатний-завод-тов/ua170290/>
10. Полтавський завод медичного скла. ПАТ. URL : <https://ua.kompass.com/c/полтавський-завод-медичного-скла-пат/ua172541/>

ГОЛОВАТЮК О. Ю., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА УЧНІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Кожна людина впродовж всього свого життя виконує різноманітні фінансові операції – щоденні витрати, збереження та інвестування, отримання заробітної плати, сплата податків, купівля та продаж майна тощо. У сучасному світі фінансові ринки стрімко розвиваються, кожен день виникають нові продукти і послуги, наприклад електронні платіжні системи, населенню все складніше орієнтуватися у всіх пов'язаних характеристиках і можливих небезпеках цих інновацій.

В Україні питання фінансової грамотності населення є особливо актуальним. За результатами дослідження «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році» [1], що було проведено НБУ та проектом USAID «Трансформація фінансового сектору», рівень оцінки фінансової грамотності всіх українців становить 12,3 бали із 21 можливих і це менше за рекомендовані 14 балів, а рівень фінансової грамотності вікової групи 18-24 років має ще менше значення 11,4 бали. Питання економічного розвитку та фінансової грамотності молоді є важливими, оскільки високий її рівень сприяє підвищенню якості життя громадян, зміцненню економіки країни та загальному процвітанню суспільства.

За результатами опитування [2], батьки школярів відзначають недостатність у своїх дітей навичок фінансової грамотності.

У 2023 році Національний банк України провів опитування [3] з фінансової грамотності на тему «Заощадження» серед 3700 підлітків та молоді 10-25 років. Згідно результатів, майже 60 % усіх опитаних самостійно дізнаються про гроші та заощадження з книжок та інтернету, а це свідчить про високий інтерес та мотивацію до вивчення теми.

У прийнятому Державному стандарті базової середньої освіти [4] наявна ключова компетентність «Підприємливість і фінансова грамотність». Для розвитку цієї ключової компетентності необхідно поєднати зміст різних предметів із різних галузей освіти.

Навчальна програма курсу «Інформатика» [5] включає в себе багато розділів, таких як інформаційні технології, створення та опрацювання текстових документів, опрацювання числових даних, моделювання, основи алгоритмізації та програмування, розв'язування компетентнісних задач, виконання індивідуальних і групових навчальних проєктів. Можна виділити багато окремих тем, в яких завдання може включати дослідження задач з фінансової грамотності.

Сучасні учні найбільше зацікавлені у завданнях, які є практичними і допомагають застосовувати теоретичні знання у реальному житті, часто вчителю на уроках учні задають питання «Навіщо це мені знадобиться?».

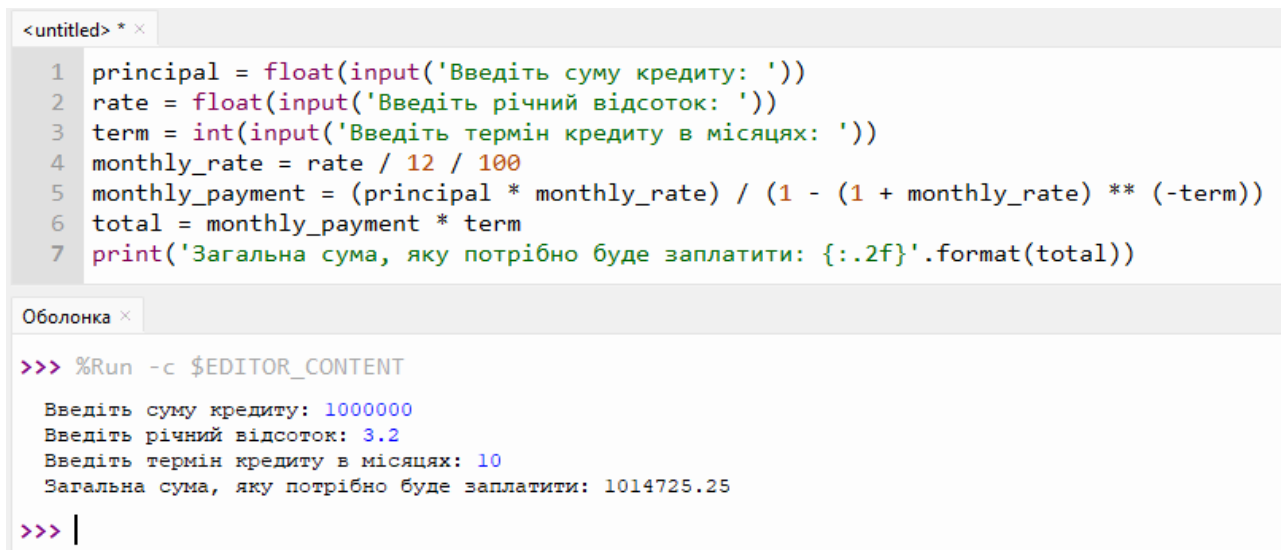
Практичні завдання по економічній освіті на уроках інформатики можуть стосуватись різноманітних операцій з фінансами – розрахунку прибутку від продажу товарів, аналізу вигоди банківських депозитів тощо.

Рис. 1. Приклад завдання про банківський депозит

На рис. 1 показаний приклад завдання для учнів 6 класу, розділу «Алгоритми та програми», тема «Програмне та програмоване виконання обчислень із десятковими дробами». Учнів потрібно створити виконавця в середовищі Scratch, який буде розраховувати прибуток від банківського депозиту на вказану суму за вказаний термін. Це завдання навчить учня не

тільки виконувати розрахунки з десятковими дробами у середовищі Scratch, а ще й ознайомить, як і скільки можна заробити оформивши банківський вклад.


```
<untitled> * x
1 principal = float(input('Введіть суму кредиту: '))
2 rate = float(input('Введіть річний відсоток: '))
3 term = int(input('Введіть термін кредиту в місяцях: '))
4 monthly_rate = rate / 12 / 100
5 monthly_payment = (principal * monthly_rate) / (1 - (1 + monthly_rate) ** (-term))
6 total = monthly_payment * term
7 print('Загальна сума, яку потрібно буде заплатити: {:.2f}'.format(total))

Оболонка x
>>> %Run -c $EDITOR_CONTENT
Введіть суму кредиту: 1000000
Введіть річний відсоток: 3.2
Введіть термін кредиту в місяцях: 10
Загальна сума, яку потрібно буде заплатити: 1014725.25
>>> |
```

Рис. 2. Приклад завдання про банківський кредит

На рис. 2 показаний приклад завдання для учнів 8 класу, які вивчають тему «Робота з цілими та дійсними числами в Python. Дії з текстом» розділу «Алгоритми та програми». Учневі потрібно розробити програму на мові Python, що буде розраховувати розмір плати банкові за користування кредитом, а саме, буде питати у користувача суму кредиту, річний відсоток, термін на який наданий кредит та виводити на екран загальну суму яку користувач повинен буде віддати банкові. Під час виконання цього завдання, учень не тільки навчиться виконувати дії з числами та текстом на мові програмування Python, а ще ознайомиться з банківською послугою кредитування, включаючи особливості амортизованого кредиту.

Таким чином, включення цікавих для учнів завдань з фінансової грамотності у програму «Інформатика», крім розвитку навичок, що допоможуть ефективно керувати своїми коштами, може збільшити інтерес до вивчення предмета та покращити учнівську успішність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році. Звіт за результатами дослідження. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf
2. 8 навичок, яких бракує випускникам шкіл: думка батьків Кропивницького. URL : <https://nus.org.ua/articles/8-navychok-yakuh-brakuye-vypusknykam-shkil-dumka-batkiv-kropyvnytskogo/>
3. Опитування з фінансової грамотності на тему: «Заощадження» серед підлітків та молоді 10–25 років в Україні. URL : <https://talan.bank.gov.ua/uploads/ekspertyza/files/tematichne-opituvannia-zaoshchadzhennia.pdf>
4. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
5. Програма курсу Інформатика 5-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/programa-informatika-5-9-traven-2015.pdf>

ПОГОРЕЛОВ А. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

НАСЛІДКИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 2008 РОКУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Світова фінансова криза 2008 р. стала знаковою подією, яка мала далекосяжні наслідки для світової економіки, і Україна не стала в цьому питанні винятком. Залежність країни від експорту сировини, ціни на яку різко впали під час кризи, робить аналіз впливу цієї події на Україну особливо важливим.

Зауважимо, що Україна зазнала значного економічного спаду в 2009 році, коли ВВП держави скоротився на 15,9 %, що стало одним з найгірших показників у світі. Цей спад був спричинений низкою факторів, пов'язаних із кризою. Через рецесію в країнах-партнерах значно зменшився попит на такі українські експортні товари, як сталь, хімікати та зерно. Це призвело до падіння цін на експортну продукцію та значного скорочення експортних доходів. Світові ціни на сировину, такі як нафта, газ та метали, різко впали під час кризи, що відразу відбилось на доходах України від експорту сировини, а також на ціни на енергоносії та інші важливі товари. Криза призвела до значного скорочення грошових надходжень з-за кордону, таких як грошові перекази від трудових мігрантів та іноземні інвестиції. Це в свою чергу мало негативний вплив на платоспроможність та фінансову стабільність України. Всі перелічені вище фактори призвели до того, що гривня значно знецінилась. Наслідком чого стало подорожчання імпорту, зростання інфляції та збільшення витрат уряду [2, с. 16].

Зазначимо, що економічні наслідки світової фінансової кризи мали значний вплив на соціальну сферу України. До основних соціальних наслідків кризи можна віднести те, що кількість людей, які живуть за межею бідності,

значно зросла в 2008–2009 рр. Це призвело до погіршення життєвого рівня багатьох українців, а також до зростання соціальної нерівності. Рівень безробіття в Україні в цей час значно зріс та спричинив зниження доходів та зростання соціальної незахищеності багатьох громадян. Почалося скорочення бюджетних витрат на соціальні послуги, що, відповідно, відобразилося на доступності освіти, сфери охорони здоров'я та інших важливих соціальних послуг. Багато українців, стикнувшись з економічними труднощами та втратою робочих місць, виїхали за кордон у пошуках кращого життя. Тоді Україна ще раз після початку 1990-х років відчула «відплив мізків» та масову втрату кваліфікованих кадрів [1].

Слід додати, що світова фінансова криза 2008 р. звичайно відобразилася і на політичному житті України. Економічний спад та соціальні проблеми призвели до значного падіння довіри до уряду. Це ускладнило проведення необхідних реформ та прийняття рішень і мало негативний вплив на загальну політичну стабільність. Незадоволення населення економічною ситуацією та соціальними проблемами спричинило зростання популярності радикальних політичних груп різного спрямування. Це загрожувало дестабілізацією політичної системи та загостренням соціальної напруги. Також криза поглибила розкол між різними політичними силами в Україні. Ускладнився конструктивний діалог та пошук компромісів між різними політичними суб'єктами, що негативно вплинуло на ефективність державного управління.

Економічна залежність від Росії та неспроможність Заходу надати Україні значну фінансову допомогу під час кризи стали однією із причин переосмислення Україною своїх геополітичних пріоритетів. Це стало одним із факторів, що спричинили Революцію Гідності 2013–2014 рр. На тлі економічних проблем та політичної нестабільності активізувалося українське громадянське суспільство. Громадські організації та активісти брали участь у протестах, вимагали реформ та контролювали дії влади. Важливо зазначити, що політичні наслідки кризи 2008 р. в Україні відчуваються й досі. Країна

продовжує стикатися з викликами, пов'язаними з корупцією, неефективністю державного управління, політичною поляризацією та геополітичною напругою.

Слід розібрати не лише те, які наслідки мала криза для України, а й те, як саме уряд намагався боротися з нею та наскільки ефективно в нього це вийшло.

Загалом уряд України вживав низку антикризових заходів, спрямованих на мінімізацію негативного впливу кризи на економіку та соціальну сферу. Одним із ключових інструментів антикризової політики стала фіскальна політика. Серед основних напрямків фіскальної політики України у кризовий час насамперед було стимулювання економічного зростання, коли уряд збільшив бюджетні видатки, знизив податки та збори, а також оптимізація їх адміністрування. Наступним кроком була підтримка соціальної стабільності, а саме збільшення соціальних виплат і пенсій, збереження робочих місць у державному секторі, розширення програм соціальної допомоги. Також уряд намагався знизити бюджетний дефіцит за допомогою оптимізації бюджетних видатків, покращення системи збору податків та залучення зовнішніх запозичень [4, с. 229].

Якщо говорити про результати антикризових фіскальних заходів, то з плюсів можна виокремити часткове пом'якшення негативного впливу кризи на економіку, збереження соціальної стабільності, а також відновлення економічного зростання в 2010 р. У той же час країна зіткнулася і з негативними наслідками, до яких можна віднести значне зростання бюджетного дефіциту, зростання інфляційних очікувань та збільшення залежності від зовнішніх запозичень.

Не менш важливою була й монетарна політика, основними цілями якої були стабілізація курсу гривні, тобто зупинення відпливу капіталу з країни та запобігання гіперінфляції. Також уряд прагнув стимулювати кредитування економіки, тобто підтримати реальний сектор та пом'якшити таким чином наслідки кризи. На меті було й збереження фінансової стабільності банківської системи, а саме запобігання банківським крахам та захист вкладників. Якщо

перерахувати основні інструменти монетарної політики, то ними були: облікова ставка, інтервенції на валютному ринку, рефінансування банків, ломбардні кредити та обов'язкові резерви. Якщо підсумувати, то деякі експерти вважають, що Національному банку України вдалося досягти своїх цілей, інші експерти критикують дії НБУ, зазначаючи, що вони призвели до зростання інфляції, збільшення державного боргу та втрати валютних резервів [3, с. 25–26].

Таким чином, констатуємо, що український уряд вживав низку антикризових заходів, спрямованих на мінімізацію негативного впливу кризи на економіку та соціальну сферу. Ці заходи включали фіскальну політику, спрямовану на стимулювання економічного зростання та підтримку соціальної стабільності, а також монетарну політику, спрямовану на стабілізацію курсу гривні та стимулювання кредитування. На нашу думку, антикризові заходи уряду мали певний позитивний вплив на економіку України. Зокрема, вдалося стабілізувати курс гривні, відновити зростання ВВП, знизити рівень безробіття та зберегти соціальну стабільність.

Однак, криза мала й негативні наслідки, які відчужаються досі. До них можна віднести зростання державного боргу, погіршення інвестиційного клімату, зниження рівня життя населення та втрату конкурентоспроможності економіки [5, с. 277].

У цілому, на наш погляд, державна політика подолання наслідків кризи 2008 р. в Україні була комплексною та різноманітною. Завдяки антикризовим заходам уряду, а також допомозі міжнародних фінансових інституцій, вдалося мінімізувати негативний вплив кризи на економіку та соціальну сферу. Проте, криза мала й довгострокові наслідки, які потребують подальших зусиль для їх подолання. Важливо зазначити, що оцінка ефективності антикризових заходів та ролі міжнародних фінансових інституцій у цьому процесі є неоднозначною. Деякі експерти вважають, що уряд міг би зробити більше для подолання кризи, інші ж вказують на те, що без допомоги МВФ та інших міжнародних організацій наслідки кризи могли б бути значно гіршими.

Отже, загалом світова економічна криза 2008 р. стала цінним уроком для України. Її наслідки підкреслили важливість макроекономічної стабільності, диверсифікації економіки та гнучкої монетарної та фіскальної політики. Використання досвіду подолання кризи 2008 р. може допомогти Україні уникнути подібних проблем у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бураковський І., Бетлій О. Вплив світової економічної кризи на українську економіку. Аналітичний звіт. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL : http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2009/2009_18_Lviv%20Forum/Project%20output/2009_18_ukr.pdf.
2. Геєць В. Каталізатором фінансової кризи в Україні була світова криза, але значна частина передумов має внутрішнє походження. *Вісник Національного банку України*. 2009. № 2. С. 16–18.
3. Кириченко О. А., Белоусова І. А., Кудрицький В. Д. Держава на фінансовому ринку України в умовах подолання глобальної фінансової кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 14. С. 25–29.
4. Шавкун В. М. Глобальна фінансово-економічна криза та її вплив на економіку України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. Т. 3. С. 228–231.
5. Шайда О. Є., Вітровий Б. В. Вплив світової фінансової кризи на економіку України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.12. С. 274–278.

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

НЮ ЦЗЮНЬХУА, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПОБУДОВА СИСТЕМИ ІНДЕКСІВ ОЦІНКИ ЗЕЛЕНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

Система індексів зеленого розвитку – це складна система, що охоплює широкий спектр областей, а наукова та обґрунтована система індексів оцінки є основою для проведення наукових експериментів та отримання об'єктивних та достовірних результатів. Керуючись принципами науковості, комплексності, оперативності, репрезентативності та інноваційності, показники повинні бути ретельно та обґрунтовано відібрані, щоб всебічно та точно відображати конотацію зеленого розвитку, відображаючи гармонійний розвиток економічних, екологічних та соціальних благ, а закони, що лежать в основі даних, відображали рівень регіону зеленого розвитку та майбутні тенденції розвитку.

Щоб оцінити рівень розвитку зеленої економіки Китаю, необхідні як теорії, пов'язані із зеленою економікою, а й деякі інші теоретичні основи, які коротко описані нижче.

У Китаї теорія матеріальної трансформації Маркса переважно використовується у дослідженнях теоретичної бази зеленого економічного розвитку та будівництва екологічної цивілізації. Чжан Янь та Хе Айпін (2016 р.) доводять, чому ідея Маркса про матеріальну трансформацію людини та природи використовується як теоретична база будівництва екологічної цивілізації [1]. Ань Хайян та Яо Хуейцінь (2018 р.) стверджують, що одним із прямих теоретичних джерел думки Сі Цзіньпіна про зелений розвиток є теорія матеріальної трансформації людини та природи [2].

Теорія матеріального перетворення відбиває глибокі міркування Маркса про відносини між людиною і природою, і, по-перше, матеріальне перетворення між людиною та природою пов'язане через зв'язок праці. «Праця – це матеріальне перетворення між людиною і природою, тобто вічна природна необхідність, яка уможливорює людське життя» [3]. «Людина постійно набуває матерію у природи за допомогою праці як засіб свого розвитку; по-друге, у безперервному русі матеріальних перетворень людина також підпорядковується обмеженням природи, не тільки у сфері виробництва, а й у соціальних відносинах. Без природи, без чуттєвого зовнішнього світу робітники нічого не можуть створити [4]». «Вузькі відносини людей до природи обмежують їх вузькі стосунки один до одного, а їх вузькі стосунки один до одного обмежують їх вузькі стосунки до природи [5]». «Якщо ми не звертаємо уваги на закони природи, якщо ми прагнемо брати від природи, не звертаючи уваги на природу, ми нічого не зможемо створити. Якщо ми не будемо звертати уваги на закони природи, якщо ми будемо одержимі ідеєю брати у природи, не звертаючи уваги на захист та відновлення природного середовища, то в результаті ми отримаємо невдалу матеріальну трансформацію та «невиправну тріщину в процесі матеріальної трансформації» [6]. Вона також надає методологічний шлях для покращення екологічних проблем та вирішення екологічних криз.

Маркс запропонував розвивати кругову економіку та вдосконалювати технології, щоб вирішити проблеми, що виникли внаслідок процесу зміни матеріальних цінностей. У своєму дослідженні виробничого процесу на Великому Манчестерському машинобудівному заводі Маркс стверджував, що використання відпрацьованої залізної тирси як сировини для виробництва залізних злитків на залізоробному заводі може бути хорошим використанням відходів. Технологічний прогрес може «дозволити речовинам, які в їхній первісній формі не могли бути використані, набути форми, яка може бути використана в новому виробництві» [7]. Мета – економія ресурсів.

У своєму дослідженні Сюй Сянмін (2018 р.) вказує, що «точним виразом сталого розвитку має бути сталий економічний розвиток, який є підлеглою концепцією стосовно концепції економічного розвитку» [8]. Зелений економічний розвиток – це та концепція, як і економічний розвиток, це інша форма моделі розвитку, відмінна від економічного розвитку. Зрештою, метою сталого розвитку є досягнення стабільного та сталого економічного розвитку та зростання, основним завданням якого є задоволення матеріальних потреб людини; у той час як суть зеленого розвитку полягає в економічному розвитку, заснованому на захисті екологічного середовища, задоволенні матеріальних потреб людей та одночасно задоволенні потреб людей у покращенні екологічного середовища. В основі концепції сталого розвитку лежить «матеріальне зростання».

Норвезький політик Gro Harlem Brundtland першим запровадив поняття «стійкий розвиток». У той час, коли енергія стає дефіцитною у всьому світі, вона запропонувала розробити «безпечний і стійкий енергетичний шлях», який означає, що нинішнє швидке глобальне економічне зростання фактично стоїть за виснаженням великої кількості невідновлюваної енергії, і як використовувати обмежену енергію «ефективнішим» та «стійким» способом. Це невідкладне завдання – використовувати наявну обмежену енергію для розвитку «ефективнішим» і «стійким» способом. Оскільки економічне зростання може бути стійким лише за умови постійного забезпечення енергією, необхідною для економічного розвитку, «стійкий розвиток» використовує безпечний та стійкий підхід до енергетичного економічного розвитку.

Термін «стійкий розвиток» також фігурує на економічних конференціях і в повідомленнях ЗМІ, а стратегія «стійкого розвитку» – це нова модель розвитку, яка задовольняє матеріальні потреби сьогоденних людей, не наражаючи на небезпеку майбутнього покоління. Метою, як і раніше, є «економічне зростання». «Стойкий розвиток наголошує на необхідності своєчасної зміни країнами моделей економічного розвитку без урахування інтересів майбутніх

покоління. «Стійкий розвиток – це науковий підхід до розвитку, який орієнтований як на сьогоднішній день, так і на майбутнє» [9].

Як зазначив голова КНР Сі Цзіньпін під час роботи в провінції Чжецзян, «розвиток не може бути відокремлений від фундаментального поняття «народ». Нам, як і раніше, потрібен ВВП, але економічне зростання – це не те саме, що розвиток». У цьому твердженні «нам, як і раніше, потрібен ВВП» означає, що головною метою будь-якої моделі економічного розвитку, як і раніше, є досягнення економічного зростання, а «розвиток не можна відокремити від кореня «люди»». «Ця заява означає, що економічний розвиток не повинно ґрунтуватися на прагненні економічного зростання на шкоду людським потребам, і це заклало основу для подальшого впровадження «зеленої економіки» [10]. Зелений економічний розвиток фокусується на економічному зростанні, заснованому на захисті екологічного середовища та ресурсів.

Якщо процес розвитку продовжує завдавати шкоди екології, енергетиці та навколишньому середовищу, такий розвиток не можна назвати «зеленим економічним розвитком». У різних конференціях і документах товариш Сі Цзіньпін неодноразово наголошував на необхідності нашого суспільства заповнити недоліки «екологічного будівництва» у майбутньому економічному розвитку, змінити традиційну модель економічного розвитку, підвищити ефективність використання енергії та зменшити збитки екологічному середовищу за допомогою технологічних інновацій.

Очевидно, що ідея зеленого економічного розвитку більше не обмежується задоволенням матеріальних потреб людей, як пояснив Сі Цзіньпін у промові на другому пленарному засіданні п'ятого пленуму Центрального комітету Комуністичної партії Китаю 18-го скликання.

Він сказав: «Всебічне процвітання» – це «всеосяжний прогрес п'яти в одному». У цьому твердженні «п'ять в одному» означає комплексний розвиток п'яти аспектів економічного, політичного, культурного, соціального та екологічного будівництва цивілізації. Економічне зростання вже недостатнє для

задоволення потреб людей у кращому житті. Наш уряд чітко усвідомив, що коли матеріальна база нашого народу буде задоволена, він вимагатиме покращення екологічного середовища для життя, і що «екологічні потреби» – це ще один вимір людського життя [11].

Голова КНР Сі Цзіньпін зазначив на конференції, що партія та уряд повинні розглядати «екологічні потреби» народу як важливий елемент підвищення «народного щастя», потреба, яка може бути задоволена не тільки за рахунок економіки, що швидко розвивається, а й за рахунок поліпшення матеріальних умов. Активно розвиваючи «зелену» економіку, ми зможемо задовольнити не тільки матеріальні та культурні потреби людей, а й їхні потреби в «екологічному середовищі».

Теорія економічного зростання – це пояснення законів економічного розвитку, вивчення факторів, що стимулюють чи перешкоджають економічному розвитку. Відповідно до еволюції теорії економічного зростання, його можна розділити на три періоди. Ранній період – це етап класичної теорії економічного зростання, представлений Адамом Смітом, Давидом Рікардо тощо і економісти на чолі з ними вважали, що фактори праці та капіталу є важливими факторами сприяння економічному зростанню; з безперервним розвитком та вдосконаленням теорії економічного зростання, в останні два періоди, а саме на етапі неокласичної економічної теорії та нової теорії економічного зростання, економісти почали розуміти, що деякі фактори зовнішнього впливу, особливо технологічний прогрес, є важливою рушійною силою економічного зростання та розвитку. Відповідно до теорії економічного зростання, фактори праці, капіталу та технології є основними рушійними факторами регіонального економічного розвитку, забезпечуючи теоретичну основу для вивчення ефективності «зеленої» економіки. По-перше, такі фактори, як капітал і праця, що є основою економічного зростання, також мають бути включені до вимірювання економічної ефективності. По-друге, вплив інших зовнішніх чинників на економічне зростання, таких як технологія

та маркетингова, як це пояснюється теоретично економічного зростання, забезпечує теоретичну основу для побудови комплексної системи показників ефективності «зеленої» економіки.

1989 року у своїй першій статті в інавгураційному випуску журналу *Ecological Economics* Роберт Костанца дав концепцію екологічної економіки, узагальнивши її як вивчення взаємозв'язку між екосистемами та економічними системами, зокрема, використовуючи міждисциплінарний та мультидисциплінарний підхід до актуальних питань екологічної економіки. Екологічні економісти, представлені Р. Костанцою, тоді чітко визначили екологічну економіку як «науку та управління стійкістю». Вивчення екологічної економіки в Китаї почалося 1980 року, коли Сюй Десінь на Національному симпозіумі з економічної теорії тваринництва, що проходив у Сініні, Цинхай запропонував «вивчати екологічну економіку». З 1990-х років по сьогодні китайські дослідження в галузі екологічної економіки розширилися від теорії до практики як вшир, і углиб. Вивчення екологічної економіки розширилося від теорії екологічного балансу до теорії взаємної координації та сталого розвитку, від сільського господарства до промислових послуг, від екологічних сіл до екологічних селищ, повітів, міст та провінцій, від екологічного захисту до екологічного будівництва та екологічного відновлення, від виробництва до поведінки споживачів.

Зелена економіка в екологічній економіці в основному відображається в наступному: екологічна економічна система – це складова система, що складається із взаємодії між екосистемою та економічною системою. В еколого-економічній системі існує не тільки зв'язок матеріалу, енергії та інформації, а й вартісний цикл і перетворення, що відображається в тому, що природні екологічні ресурси під впливом соціально-економічних технологій виконують еколого-економічні функції та виробляють еколого-економічні блага. Економічна система має механізм позитивного зворотного зв'язку від входу, виходу та накопичення до повторного входу, повторного виходу та

ефекту мультиплікатора, а екосистема має механізм зворотного зв'язку від виходу, відновлення стабільного балансу до безперервного виходу, формуючи автоматичне регулювання. Еколого-економічні системи є довгостроковими та стабільними, їх виробничі функції розвиваються через первинне та вторинне виробництво до інновацій вищого рівня, у ході яких неминуче виникає необхідність «зеленого» розвитку для підтримки узгодженого балансу у всій системі. У процесі виробничої діяльності різні речовини постійно потрапляють в екосистему, де вони розкладаються та асимілюються у новий цикл в екологічній підсистемі. Його відновлювальні та еволюційні функції включають як природні, так і штучні аспекти, серед яких природними є самоочищення водою, атмосферна дифузія та еволюція ґрунту. Проте слід зазначити, що природна функція скорочення та очищення еко-економічної системи обмежена, а деякі забруднювачі важко вивести природним шляхом.

Тому вона повинна поєднуватися з виробничою функцією, особливо на вищій інноваційній стадії, щоб здійснювати екологічне регулювання, таке як чисте виробництво, кругова економіка, охорона навколишнього середовища, екологічне будівництво та відновлення, щоб забезпечити нормальне функціонування екологічного потоку, інакше виробництво буде нестійким, а виживання та розвиток людини буде утруднено. Тому метою, яку переслідує екологічна економічна система, є не тільки валовий національний продукт, а й максимальна експлуатація та використання природних ресурсів системи для створення матеріальних благ, не перевищуючи порога виробничої спроможності екосистеми і не завдаючи шкоди природному середовищу, а прагнучи до досягнення економічної раціональності та технологічного прогресу в умовах екологічної рівноваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zhang Yan, He Aiping, Theoretical foundations for building an ecological civilization and choosing a path from the point of view of Marxist political economy. *Journal of Northwestern University (Philosophy and Social Science Edition)*. 2016. № 46. P. 120–125.
2. An Haiyan, Yao Huiqin. Exploring Xi Jinping's Green Development Thought: Implications of Eco-Economic Thought under Capitalism and Capitalism. *The Economist*. 2018. No. 3. P. 20–26.
3. Marx. Capital (volume 1). *Beijing: People's Publishing House*. 2004.
4. Marx's philosophical manuscripts on economics in 1848. *Beijing: People's Publishing House*. 1985.
5. Marx. Engels. Complete Works of Marx and Engels (vol. 3). *Beijing: People's Publishing House*. 1960.
6. Xu Xiangming. A Holistic Reading of Xi Jinping's Thought on the Rule of Law. *Journal of Zhejiang University of Commerce and Industry*. 2018. No. 151. P. 58–67.
7. 麦肯锡指出，到2030年数字化劳动力将在中国形成价值1.73万亿元“蓝海” // 百度: [сайт]. URL : <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1744040862958417990&wfr=spider&for=pc>
8. 数字人才的发展现状与应对策略——基于德国和加拿大等6国的比较 // 知乎: [сайт]. URL : <https://zhuanlan.zhihu.com/p/425995005>
9. 我国数字经济发展对就业的影响与 对策建议 // 宏观观察. 2022. 20期. 15 p
10. 中国远程工作市场发展研究报告 // 未来工作研究院. 2022. 48 p.
11. 中国数字经济规模已达45.5万亿元 天眼查发布《2022中国数字经济主题报告》 // 百度: URL : <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1753348814199525863&wfr=spider&for=pc>

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

ДООУ ЦЗЯШІ, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ІНІЦІАТИВИ «ОДИН ПОЯС – ОДИН ШЛЯХ»

Висунення ініціативи «Один пояс – один шлях» стало своєрідною відповіддю на виклики економічному розвитку Китаю, складну міжнародну та регіональну обстановку, з якою зіткнулося п'яте покоління китайських керівників. Є низка причин, що стоять за створенням ініціативи «Один пояс – один шлях».

Початково китайська концепція орієнтована виконання вимог до розвитку самого Китаю. Важливим є той факт, що політика реформ та відкритості у Китаї увійшла до нової фази – фази нової нормальності, що вимагає від Китаю виробити нову стратегію розвитку. 35 років тому Китай відчинив двері назустріч зовнішньому світу, щоб залучити іноземні інвестиції, передові технології та досвід в управлінні. Відповідно до загальних правил світової економіки та торгівлі Китай врегулював усі внутрішні відносини, інтегрувавши свою економіку зі світовою економікою. Щодо цього Китай доклав великих зусиль і досяг величезних досягнень: вступ до СОТ допоміг Китаю об'єднати економіку країни зі світовою економікою.

Упродовж 35 років національна економіка Китаю бурхливо розвивалася. За показником ВВП, що становив 367,9 млрд юанів у 1978 р., Китай був лише на 10-му місці [1]. У 2008 р. Китай випередив Німеччину і посів 3-є місце у світі. 2010 р. показав наявність великого прогресу, коли за загальним обсягом ВВП Китай перевершив і Японію, офіційно ставши другою найбільшою економікою у світі після США. Загальний обсяг ВВП Китаю у 2015 р. і становить 10,42 трлн дол., зберігаючи 2-ге місце після США. Завдяки стрімкому зростанню

економіки частка ВВП Китаю у світовому ВВП зростає з 5 % у 1978 р. до 15,5 % у 2022 р. [2]. Зазначена статистика демонструє, що Китай, ставши головним двигуном зростання економіки світу, поступово відіграє важливу роль як у регіоні, так і в усьому світі.

Однак, пройшовши довгий і складний шлях економічних перетворень, через особливості, пов'язані з географічним розташуванням країни, слабкою забезпеченістю деякими ресурсами розвиток Китаю, як і раніше, відрізняється нерівномірністю та незбалансованістю. Виникла ситуація, за якої східні райони Китаю, особливо прибережна зона, швидко розвивалися, але на заході країни, у внутрішніх районах розвиток помітно відставав. За офіційною статистикою, за останні п'ять років обсяг ВВП східних районів Китаю становить у 2,5 рази більший за західні райони Китаю [3]. Велика різниця рівня економічного розвитку східної та західної частин країни є однією з перешкод, що заважають китайській всебічній модернізації.

Щоб подолати перешкоди, зумовлені відмінностями у структурі та рівні розвитку різних регіонів, Китай має відмовитися від екстенсивного способу стимуляції економічного зростання і натомість прискорити регулювання своєї економічної структури, перейти до трансформації традиційних галузей, тим самим гарантувавши подальший стійкий економічний розвиток. У зв'язку з цим китайське керівництво висунуло нову концепцію «Один пояс – один шлях», яка є економічним проектом, спрямованим на прискорення розвитку західної частини Китаю та відродження Північно-Східних регіонів Китаю. Реалізація концепції «Один пояс – один шлях» може сприяти підвищенню рівня розвитку регіону та покращенню рівня життя місцевого населення зокрема. Крім економічної мети, більшу увагу приділятимуть і питанням безпеки. Її реалізація може знизити сепаратистські настрої (у Сінцзян-Уйгурському автономному районі та Тибеті), забезпечити стабільність та безпеку як у західних регіонах, так і у всій країні загалом.

Зміна міжнародної та регіональної обстановки одночасно є зовнішнім фактором, що впливає на висунення концепції «Один пояс – один шлях».

Вступивши у XXI століття, у світовій торгівлі, інвестиційній структурі та фінансовому потоці назрівають глибокі зміни. Світова економіка відновлюється уповільнено.

Концепція «Один пояс – один шлях» стала відповіддю Китаю на економічні виклики, з якими країна зіткнулася останніми роками. Глобальна економічна криза і подальше загострення соціально-економічних проблем призвели до зниження ефективності китайської економічної моделі, заснованої на експорті та прямих іноземних інвестиціях [4].

З точки зору міжнародної ситуації китайський новий Шовковий шлях проходить материка Азії, Європи та Африки, знаходиться між двома важливими регіонами світу. З одного кінця – економіки Азіатсько-Тихоокеанського регіону, що швидко розвиваються, з іншого – розвинені економіки Європи. А в середині між ними пролягають великі землі країн Центральної та Західної Азії, що знаходяться вздовж Шовкового шляху, і досить багаті на мінеральні, енергетичні, земельні та людські ресурси [5]. Народи країн цього регіону значно прагнуть економічного розвитку країни та кращого життя. Регіональне співробітництво в Азії знаходиться на підйомі, ефективно сприяє мирному розвитку Азії. Тут слід зауважити, що між регіональним співробітництвом як у Європі та Північній Америці, так і в Азії, як і раніше, залишився чималий розрив, особливо це стосується незбалансованості розвитку азіатських країн, відсутності тісних зв'язків – все це є великими перешкодами для поглиблення регіональної співпраці та економічної інтеграції. Китайська концепція «Один пояс – один шлях» малює будівництво обох проєктів сухопутного та морського «Шовкового шляху» як спільну справу, яка приносить вигоди всім учасникам.

Подібний проєкт охопить різні країни Центральної, Південної, Південно-Східної та Західної Азії, що сприятиме міжрегіональному обміну, взаємному

доповненню перевагами, створенню євразійського виробничого ланцюжка та ланцюжка цін, що дозволить регіональному співробітництву Азії та Європи вийти на новий рівень. Ймовірно, що ініціатива «Один пояс – один шлях» стимулюватиме міжурядове співробітництво країн, що розташовані вздовж Шовкового шляху. Іншим словом, китайська супер-ініціатива націлена на формування транспортно-інфраструктурного, енергетичного та торговельно-економічного коридору між країнами Азією, Європи та Африки, в останньому плані на поглиблення економічної співпраці між учасниками-країнами вздовж «Поясу та Шляху» та просування економічної інтеграції під своєю егідою. Взагалі, ідея інтеграції, забезпечення вільної торгівлі є стрижневою для всієї зовнішньоекономічної стратегії Пекіна на євразійському просторі. Крім того, китайська концепція «Один пояс – один шлях» має гарну політичну основу, яка полягає в поступовому зміцненні двосторонніх політичних відносин. Незважаючи на те, що країни, що знаходяться вздовж «Шовкового шляху», відрізняються одна від одної політичними режимами та культурою, майже всі вони проводять мирну та дружню зовнішню політику.

З погляду геополітики та безпеки, на думку експертів, Китай пропонує нову стратегію «Один пояс – один шлях» у відповідь на зовнішні виклики, особливо привнесені Сполученими штатами Америки. США розглядає Китай як стратегічного суперника в АТР і поступово створює звані кільця оточення Китаю, що позначається на китайській безпеці, неминуче скорочується вплив Китаю в регіоні. Такі зовнішні чинники стали приводом, який спонукає Китай звернути велику увагу на євразійський континент. Просування ініціативи «Один пояс – один шлях» за допомогою будівництва інфраструктури, економічної взаємодії та культурного взаємозв'язку може досягти консенсусу в регіональних справах з країнами на Євразії, також дозволяє знизити тиск, послабити вплив політики США «перебалансування в АТР», тому забезпечує стратегічну безпеку Китаю, стимулює євразійську економічну інтеграцію, надалі підвищуватиме вплив Китаю в регіоні [6].

Таким чином, слід зазначити, що створення Китаєм концепції «Один пояс – один шлях» дозволить вирішити кілька завдань як внутрішніх, так і зовнішніх. Основним із мотивів цієї концепції є економічні інтереси: необхідність забезпечення сталого економічного розвитку Китаю, стимулювання розподілу ресурсів у регіоні, зміцнення ефективної інтеграції та економічної взаємодії між країнами вздовж Шовкового шляху. Створення сухопутного і морського Шовкового шляху сприймається як величезна рушійна сила для реалізації китайської стратегії розвитку, суттєво впливаючи на процес регіональної інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. 年中国国民生产总值数据。URL : <http://data.stats.gov.cn/ks.htm?cn=C01&zb=A0501>
2. 中国国民生产总值总量(1978-2015 年)—中国统计年鉴。URL : <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/>
3. 中国统计年鉴(2011-2015) 年 URL : <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/>
4. Yu Bin. China-Russia relations: Putin's Glory and Xi's Dream//Comparative Connections. A Triannual E-Journal on East Asian Bilateral Relations. May 2013. № 15. P. 137.
5. 吴建民。中国特色大国外交与“一带一路”。外文出版社。2021年。第34页
6. Su Ge. The Belt and Road Initiative in Global Perspectives. *China International Studies*. 2022. P. 19.

ШКОЛЯР Т. А., інженер господарської частини з інфраструктурного розвитку та ресурсного забезпечення, аналітик консолідованої інформації

ШКОЛЯР С. П., кандидат технічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УРАХУВАННЯ ВПЛИВУ ЕЛЕМЕНТІВ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА ТИПІЗАЦІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПРОЄКТНИХ ЗАЯВОК ЗВО

Системне урахування менеджментом організації впливу проєктної стандартизації та типізації на розвиток ЗВО є важливим фактором у забезпеченні функціонування його матеріально-технічної бази. Елементи проєктної стандартизації та типізації дозволяють спростити та прискорити ефективне залучення можливостей інвестиційних програм розвитку [1] з метою збереження та розбудови об'єктів його інфраструктури. Спрямування менеджменту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка на застосування основ та принципів проєктної стандартизації та типізації на різних рівнях управління закладом, починаючи від тактичного та закінчуючи стратегічним, дає можливість прогностичного виконання показників наукової, наукової-технічної, педагогічної активності учасників освітнього процесу Університету, ретельному контролю, аналізу та оцінці.

Слід зазначити, що задля коригування коротко-, середньо-, довгострокових планів виконання показників, вони публічно доповідаються та обговорюються трудовим колективом під час звіту ректора Університету [2], що особливо важливо в умовах форс-мажорних обставин. Розглядаючи Університет як цілісну систему, для якої обрані та погоджені менеджментом пріоритетні напрямки поданих заявок, проєктних пропозицій з метою отримання допомоги на розвиток об'єктів власної інфраструктури в програми різного рівня, останні піддаються системному аналізу, виявляються,

стандартизуються та типізуються умови їх виконання.

Серед напрямків подання заявок є проекти термомодернізації будівель, ремонту конструкцій навчального корпусу, будівель гуртожитків, модернізації їдальні Університету, реконструкція природних водних об'єктів Ботанічного саду та ін. При підготовці та подачі заявок або проектних пропозицій в програми різного рівня з метою можливості отримання допомоги на розвиток об'єктів інфраструктури закладу освіти використовуються як правило стандартні типові форми проектної пропозиції, які включають основні підрозділи: назва проекту, назва цілі Програми на певний період, мета та завдання проекту, територія, на яку проект матиме вплив, цільові групи проекту та кінцеві бенефіціари проекту, опис проблеми, на вирішення якої спрямований проект, очікувані результати від реалізації проекту, економічна ефективність реалізації проекту, соціальний вплив, екологічний вплив, основні етапи та заходи проекту, період реалізації проекту, орієнтовний обсяг фінансування та ін. [3].

Запобіганню виникнення ситуацій, коли проект буде відхилено через недотримання формальних вимог, перед написанням заявки треба уважно вивчити особливості грантових конкурсів, особливу увагу приділяючи характеристикам, наведеним у табл. 1.

Таблиця 1

Характеристики вимог грантових конкурсів

№	Характеристика	Процес, вимога	Примітки
1	2	3	4
1	Географія конкурсу	Грантодавець може оголосити конкурс для певних регіонів України	У більшості програм прикордонного співробітництва можуть брати участь лише ті області, які межують з країнами ЄС. Географічні обмеження можуть стосуватися й окремих районів у межах однієї області. У деяких випадках конкурси проводяться лише для сільської місцевості, або навпаки – для міст визначеного розміру

№	Характеристика	Процес, вимога	Примітки
1	2	3	4
2	Тип одержувачів грантів	В умовах будь-якого конкурсу завжди чітко визначається, хто може брати в ньому участь	Визначено від кого може подаватися проектна заявка – від громадських об'єднань, закладів вищої освіти, засобів масової інформації, органів місцевого самоврядування, ОСББ, ініціативних груп тощо. У деяких конкурсах обов'язковою умовою участі є наявність організації-партнера з країн ЄС, США або Канади
3	Пріоритети конкурсу	Напрямки надання донорами міжнародної технічної допомоги конкретизуються у пріоритетах конкретних конкурсів	Слід визначити, чи можливо в рамках цього конкурсу вирішити соціальну проблему, яка вас турбує. Не засмучуйтесь, якщо на перший погляд визначені донором пріоритети вам не підходять. Спробуйте розглянути їх під іншим кутом зору. Пошукайте можливий зв'язок між вашим проектом та цими пріоритетами
4	Терміни Подання заявки та підведення підсумків	Зверніть увагу на строки подання заявки грантодавцю	Закордонні організації звичайно досить суворо ставляться до дотримання цих строків. Частина донорів проводить постійно діючі конкурси. Це означає, що проектні пропозиції приймаються у будь-який час (аж до вичерпання виділеного на поточний рік бюджету)
	Розмір гранта	Суму можна вказувати у заявці на часткове фінансування, визначається той масштаб заходів, на який розраховує донор	В оголошенні про конкурс, зазвичай, вказуються його загальний бюджет, а також максимальний, у деяких випадках – і мінімальний розмір гранту. Це пов'язано з тим, що багатьом донорам, особливо державним агентствам, часто буває не вигідно присуджувати гранти менше певної суми у зв'язку з великими бюрократичними витратами на їх розгляд і супровід
	Розмір власного внеску	Важливим стримуючим фактором виступає розмір власного внеску, який може сягати від 10% до 50%	Жоден донор не прагне профінансувати 100% бюджету проекту. Власний внесок організації-заявника та залучені з інших джерел кошти визначають серйозність намірів пошукача та вагомість його заявки
	Термін реалізації проекту	Часові рамки визначають інтенсивність заходів у проекті та вид графіка	Найбільш поширеними є конкурси для середньострокових проектів – від 6 місяців до 1 року. Рідше проводяться конкурси, які залишають на реалізацію до 6 місяців. Донори, як правило, не фінансують довгострокові проекти. Якщо проект не може бути виконаний за 1 рік, то він має бути розбитий на окремі стадії. Причому заявки на наступні стадії пишуться вже після реалізації попередньої

№	Характеристика	Процес, вимога	Примітки
1	2	3	4
	Види діяльності, що фінансуються	У деяких випадках у рамках певного конкурсу донор може фінансувати чітко визначені заходи	Грантодавцем може бути підтримано здійснення таких видів діяльності, як проведення конференцій (семинарів, тренінгів), досліджень (польових, лабораторних, експедиційних), видання (періодичні, разові), навчальні заходи та ін.
	Формальні документи	Чим довший список додатків до проекту, тим більше роботи для їх підготування	Потрібно перевірити раніше і виділити достатню кількість часу для їх складення. Це особливо важливий етап у підготовці проєктів, пов'язаних із отриманням дозволів, сертифікатів і адміністративних рішень
	Пам'ятка Deadline	Розпочинаючи пошук фінансування, необхідно пам'ятати, що за один день написати нормальний проєкт неможливо	Обов'язковою умовою успішного здобування грантів є вмійий розподіл часу на написання проєктної заявки. Починати готувати заявку потрібно завчасно, – чим раніше починається ця діяльність, тим більше часу буде для ознайомлення з інтересами донорів і з самим процесом написання заявки

Систематизовано в табличній формі (Т. Школяр, С. Школяр, 2024)

Таким чином, нами подано рекомендації щодо урахування впливу елементів стандартизації та типізації при підготовці проєктних заявок ЗВО, які використовуються в рамках системного підходу задля розвитку матеріально-технічної бази, об'єктів власної інфраструктури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Школяр Т. А. Аспекти проєктного підходу закладу вищої освіти в контексті участі в програмах розвитку різного рівня Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка : збірник тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 22–23 лютого 2024 року). Полтава: ФКУЕП ПДАУ, 2024. С. 133–136. URI: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/23130>

2. Гриньова М. В., Школяр С. П. Деякі важелі мотивації інноваційної діяльності як елементи моделі розвитку закладу освіти. Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка : збірник тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 22–23 лютого 2024 року). Полтава: ФКУЕП ПДАУ, 2024. С. 33–38. URI: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/23131>
3. Основи грантрайтингу та управління проєктами в публічній сфері : метод. рек. для органів О-75 влади та недерж. орг-цій / Авт. кол.: В. В. Белявцева, А. І. Гнатенко, О. С. Зінченко та ін. ; за заг. ред. О. В. Кулініча. Харків : Золоті сторінки, 2017. 148 с.

СЕРДЮК В. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Аграрний сектор є одним з найважливіших в структурі економіки України, в якому до початку війни було зайнято 14% працездатного населення, частка продукту в структурі ВВП становила 10,9%, а частка експорту – 41%. Однак військове вторгнення Російської Федерації на територію України мало негативний вплив на розвиток сільського господарства, який продовжується дотепер. Відтак ставимо за мету проаналізувати наслідки війни для аграрного сектору та допомогу від держави і міжнародних партнерів.

Під час дослідження були використані матеріали Київської школи економіки [4], Національного інституту стратегічних досліджень [2], Агентства США з міжнародного розвитку [1], Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [3] та інші джерела.

Станом на 2024 рік значна частина сільськогосподарських угідь України продовжує перебувати поблизу фронту та під окупацією країни-агресора, яка інтегрувала українські землі у власну економічну систему. Російські війська продовжують обстрілювати прифронтові українські аграрні підприємства та знищувати врожай, техніку, сільськогосподарську інфраструктуру, що завдає аграрному сектору великі збитки.

В лютому 2024 року Центром досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки було проведено оцінку збитків, завданих війною аграрному сектору, згідно з якою прямі збитки та втрати становлять наразі понад 80 млрд. дол. США. Загальну вартість знищених активів було оцінено в 10,3 млрд. дол. США (рис. 1), втрати, що включають недоотримання доходів виробниками сільськогосподарської продукції та збільшення собівартості продукції, – 69,8 млрд. дол. США [4].

Рис 1. Категорії збитків в рамках знищених активів, в млн. дол. США

Поруч зі збитками перед аграрним сектором постали інші виклики: дефіцит фінансових ресурсів для стабільного ведення господарської діяльності, наслідком якого є спрощення процесів сільськогосподарського виробництва та зменшення внесення добрив, засобів захисту рослин, що призводить до погіршення якості ґрунтів та врожаю. Кризові явища спостерігаються і в тваринництві, де відбувається зменшення кількості великої рогатої худоби у всіх категоріях господарств та падіння виробництва молока-сировини господарствами населення [2]. Зазначимо, що періодичні обстріли російськими військами української енергетичної інфраструктури, які відновилися у 2024 році, створюють загрозу тваринництву та птахівництву, які є залежними від постачання електроенергії.

У 2024 році в сільському господарстві спостерігається дефіцит трудових ресурсів, зумовлений міграцією частини сільськогосподарських працівників з прифронтових територій, де розташовується значна кількість аграрних підприємств, та мобілізацією до лав ЗСУ висококваліфікованих працівників, перш за все трактористів, водіїв, комбайнерів, механіків та агрономів [2, 6].

Українські аграрії проявляють стійкість до вищезгаданих викликів та адаптуються під умови воєнного часу, які є мінливими. Наразі в сільському

господарстві спостерігаються такі позитивні тенденції: збір сільськогосподарських культур перевищує потреби українських споживачів в 1,5–3 рази; нарощується вітчизняне виробництво м'яса, м'ясопродуктів, внаслідок чого зменшився імпорт різних видів м'яса (свинини, яловичини, м'яса птиці); зростає виробництво овочів, пропозиція яких збільшилася у III кварталі 2023 року; відновлюється виробництво молока-сировини у сільськогосподарських підприємствах та зростають обсяги експорту агропродукції [2].

Важливою в умовах війни є допомога аграрному сектору від держави та міжнародних партнерів. Уряд України від початку війни реалізує різні програми з підтримки сільськогосподарських виробників, з яких важливими є гранти. У 2024 році нагальною проблемою, яка потребує вирішення, є розмінування угідь, з чим допомагатиме держава. Так, в Законі «Про Державний бюджет України на 2024 рік» було передбачено компенсацію витрат на гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення (ст. 19) та часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки і обладнання вітчизняного виробництва (ст. 16) [3, с. 10–11].

З-поміж міжнародних партнерів можемо зазначити США, ЄС, Продовольчу та сільськогосподарську організацію ООН (ФАО). США започаткували ще в 2022 році важливу ініціативу, що отримала назву «Agri-Ukraine», яка діє дотепер. Метою програми було оголошено підтримку аграрного сектору України. Станом на 4 квітня 2024 року обсяг фінансування програми «Agri-Ukraine» складає 850 млн. дол. США [1].

ЄС у співпраці з ФАО розробив програму, в рамках якої надається фінансова допомога сільським домогосподарствам, дрібним фермерам і малим сільськогосподарським підприємствам. Метою програми є підтримка виробництва, підвищення ефективності та прибутковості, а також зміцнення національних ланцюгів створення вартості та постачання [5].

Отже, початок війни Російської Федерації проти України викликав негативні наслідки для українського аграрного сектору, головними з яких є дефіцит фінансових та трудових ресурсів. Однак за цих умов сільське господарство нашої країни проявило стійкість та зуміло адаптуватись. Важливою у воєнний час є підтримка аграріїв з боку держави та міжнародних партнерів, які надають фінансову допомогу для ефективної господарської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agriculture Resilience Initiative – Ukraine (AGRI – Ukraine). *USAID*. URL : <https://www.usaid.gov/ukraine/agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine> (дата звернення: 03.04.2024)
2. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. *NISS* URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta> (дата звернення: 03.04.2024)
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». *Міністерство фінансів України*. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/1_ДБУ_2024.pdf (дата звернення: 03.04.2024)
4. Збитки та втрати аграрного сектору України складають понад \$80 млрд. *KSE*. URL : <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-ta-vtrati-agrarnogo-sektoru-ukrayini-skladayut-ponad-80-mlrd-kse-agrotsentr/> (дата звернення: 03.04.2024)
5. ФАО та ЄС запускають другий цикл грантів для українських фермерів. *Kurkul*. URL : <https://kurkul.com/news/34814-fao-ta-yes-zapuskayut-drugiy-tsikl-grantiv-dlya-ukrayinskih-fermeriv> (дата звернення: 04.04.2024)
6. Фермери ділять трактористів між собою: проблема нестачі кадрів загострюється. *Kurkul*. URL : <https://kurkul.com/news/35250-fermeri-dilyat-traktoristiv-mij-soboyu-problema-nestachi-kadriv-zagostryuyetsya> (дата звернення: 04.04.2024)

*КОРОЛЬОВ В. В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*

СУЧАСНА НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ШЛЯХ ДО ПОШУКУ

В умовах сучасної глобалізації господарської діяльності з одного боку та російської агресії з іншого Україна стоїть перед викликами та можливостями створення ефективної національної моделі економічного розвитку. Завдання полягає не лише у забезпеченні сталого економічного зростання, а й у розв'язанні соціальних, екологічних та політичних проблем. Цей процес потребує комплексного підходу та глибокого аналізу національних можливостей, викликів та перспектив.

У минулому Україна орієнтувалась на неоліберальну модель, яка базувалась на вільній ринковій економіці, мінімальному державному втручанні та глобалізації. Однак, ця модель не змогла забезпечити стабільне зростання, подолати корупцію та олігархічний вплив, й зрештою призвела до економічних криз [1]. В Україні за період з 1991 по 2014 рік склалася модель економіки, що вважається тупиковою – це модель кланового-олігархічного капіталізму. Після 2014 року Україна почала рухатися у напрямку моделі державного розвитку, яка передбачає активнішу роль держави у стимулюванні економічного зростання, інновацій та соціального захисту. Проте, й ця модель має свої недоліки, адже потребує значних ресурсів та ефективного державного управління, яких наразі в Україні не вистачає.

Понад двадцять років тому, Україна перейшла на ринкову модель економіки. Однак тривала економічна криза свідчить про відсутність власної ефективної моделі господарювання. Для визначення оптимального шляху розвитку української економіки потрібно вивчати досвід провідних зарубіжних

країн щодо застосування різних теоретичних концепцій, а також конкретних економічних стратегій та інструментів їх реалізації.

У квітні 2020 р. Світовий банк повідомив, що у 2019 р. економічне зростання становило 3,2 %. Це зростання було результатом гарного врожаю в сільському господарстві та розвитку секторів, які залежать від внутрішнього споживання. Споживання домогосподарств у 2019 р. зросло на 11,9 % завдяки великим сумах грошових переказів із-за кордону та відновленню споживчого кредитування, тоді як внутрішня торгівля та сільське господарство зросли на 3,4 % та 1,3 % відповідно [2]. У 2020 р. ВВП впав на 4,4% через пандемію COVID-19 [3]. Внаслідок вторгнення Російської Федерації у 2022 р. економіка України може скоротитися на 35%, за даними МВФ [4]. 11 грудня 2023 р. Міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings підтвердило рейтинг довгострокового дефолту України в іноземній валюті на рівні CC та рейтинг в національній валюті на рівні CCC- [5].

5 січня 2024 р. в ООН було заявлено, що українська економіка показала певну стійкість, але про повне відновлення ще рано говорити. Вона продемонструвала незначне відновлення у 2023 р., зростаючи на 4,6 % після попереднього падіння на 29,1 % [6].

Наразі Україна потребує нової, збалансованої моделі економічного розвитку, яка б поєднувала в собі елементи як неолібералізму, так і державного регулювання [7]. Ця модель повинна ґрунтуватися на таких принципах:

1. Створення сприятливого середовища для розвитку приватного сектору: захист прав власності, верховенство права, зниження бюрократії, стимулювання інновацій та конкуренції.

2. Активна державна політика у сферах, де ринок не може самостійно вирішити завдання: інфраструктура, освіта, наука, охорона здоров'я, соціальний захист.

3. Інтеграція в глобальну економіку: розвиток експорту, залучення іноземних інвестицій, участь у міжнародних торгових угодах.

4. Справедливий розподіл доходів: боротьба з корупцією, подолання бідності, забезпечення доступності соціальних послуг для всіх громадян.

5. Сталий економічний розвиток: впровадження екологічно чистих технологій, збереження природних ресурсів, відповідальне ставлення до довкілля.

Реалізація нової моделі економічного розвитку неможлива без глибоких інституційних реформ. Незважаючи на війну, необхідно продовжувати боротьбу з корупцією та олігархічним впливом, створити незалежні антикорупційні органи, забезпечити прозорість та підзвітність влади, реформувати судову систему. Потрібно вдосконалити систему державного управління, підвищити кваліфікацію держслужбовців, запровадити чіткі правила та процедури прийняття рішень та зміцнити верховенство права – забезпечити рівність всіх перед законом, незалежність суддів, захист прав власності та інвестицій.

На шляху до втілення нової моделі економічного розвитку Україна зіткнулася з низкою викликів [8]:

- воєнна агресія Росії: значні руйнування інфраструктури, втрата людського ресурсу, зростання бюджетних видатків на оборону;
- слабкість інституцій: корупція, бюрократія, неефективність державного управління.

Незважаючи на складні виклики, з якими стикається Україна, вона володіє значним потенціалом для розвитку та процвітання. Країна знаходиться на перетині важливих торговельних шляхів між Європою та Азією, що відкриває широкі можливості для співпраці та транзиту. Також Україна володіє родючими ґрунтами, значними запасами корисних копалин, сприятливим кліматом, що створює передумови для розвитку аграрного сектору, гірничодобувної промисловості та інших галузей. Україна має кваліфіковану робочу силу, високий рівень освіти та науковий потенціал, що є основою для розвитку інноваційної економіки, а українське суспільство прагне до

демократичних реформ, верховенства права та боротьби з корупцією, що створює сприятливий ґрунт для модернізації країни.

Пошук оптимальної моделі економічного розвитку є тривалим та складним процесом, який потребує консолідації зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства. За успішного впровадження нової моделі, Україна має потенціал стати сильною та конкурентоспроможною державою з динамічною економікою та високим рівнем життя населення.

Орієнтовними напрямками розвитку України називають такі:

1. Розвиток інноваційної економіки – підтримка стартапів, інвестиції у наукові дослідження та розробки, створення науково-технічних парків.

2. Цифрова трансформація – розвиток цифрової інфраструктури, діджиталізація державних послуг та бізнес-процесів, зростання сфери ІТ-технологій.

3. Енергетична безпека та «зелений» перехід – диверсифікація джерел енергії, розвиток відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності.

4. Мале та середнє підприємництво (МСП) – спрощення процедури реєстрації та ведення бізнесу, пільгове кредитування, державні замовлення для МСП.

5. Аграрна реформа – модернізація сільського господарства, розвиток переробної промисловості, підтримка фермерських господарств [9].

За успішної реалізації нової моделі економічного розвитку Україна може досягти значних успіхів: стабільне економічне зростання – збільшення ВВП, зростання доходів населення, підвищення рівня життя; зниження рівня бідності та соціальної нерівності; інтеграція в Європейський Союз, зміцнення обороноздатності та підвищення міжнародного авторитету України.

Шлях до успіху нелегкий, проте Україна має всі передумови для побудови сильної та економічно розвиненої держави після закінчення воєнних дій на своїй території.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мокряк В., Мокряк Е. Концепція саморегульованого ринку: її захист і критика в контексті сучасних соціально-економічних реалій. *Економіка України*. 2011. № 6. С. 17–26.
2. The World Bank in Ukraine. URL : <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>.
3. Ukraine's GDP fell by 4.4 pct in 2020. *Ukrainian national bank*. URL : <http://www.xinhuanet.com/english/2021-01/22/c139689983>.
4. Ukraine economy could shrink by up to 35 % in 2022. *The Guardian*. URL : <https://www.theguardian.com/business/2022/mar/14/ukraine-economy-shrink-2022-imf-russia-war>
5. Агентство Fitch Ratings підтвердило кредитний рейтинг України. *Економічна правда*. 2023. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2023/12/11/707540/>
6. Економіка України торік продемонструвала певну стійкість до війни. *Доповідь ООН*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3809208-ekonomika-ukraini-torik-prodemonstruvala-pevnu-stijkist-do-vijni-dopovid-oon.html>.
7. Стратегія розвитку України до 2025 року. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-dii-z-realizatsii-stratehii-zovnishnopolitychnoi-diiialnosti-ukrainy-327r-180423>.
8. Центр економічних досліджень НАН України. URL : <https://www.niss.gov.ua/>.
9. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <https://www.niss.gov.ua/>.

ІВЧЕНКО М. М. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ГАНЖА В. О. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВІД УРОКІВ ХІМІЇ У ШКОЛІ ДО РОЗВИТКУ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: СТРАТЕГІЇ ЗБЛИЖЕННЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Серед галузей матеріального виробництва хімічна промисловість посідає одне із центральних місць, оскільки саме підприємства хімічної промисловості постачають сировину і продукти переробки (сірку, солі, фосфорити, гербіциди, пестициди, нафту, вугілля, природний газ, хлоровані продукти, спирти та ін.) для таких галузей економіки, як фармацевтика, сільське господарство, харчова промисловість, будівництво, легка промисловість та ін. Кожна із цих галузей своєю чергою виготовляє продукцію виробничого і споживчого призначення, задовольняє широкий спектр потреб як підприємств, так і домогосподарств. Деякі продукти хімічної промисловості – лікарські засоби, добрива, пестициди мають стратегічне значення для національної безпеки, економічної і продовольчої стабільності країни.

Хімічна промисловість України залишилась у спадок від хімічного комплексу колишнього СРСР, специфіка якого полягала у розміщення хімічних підприємств у регіонах, наближених до сировинної бази. Лише підприємства-виробники добрив були розміщені в аграрних регіонах, тобто були наближені до споживачів. Після розпаду СРСР в Україні залишилось більше десяти великих хімічних комплексів [1]. На сьогодні в Україні розроблено і постійно оновлюється каталог виробників хімічної і нафтохімічної продукції України, який традиційно розробляє і випускає Черкаський державний науково-дослідний інститут техніко-економічної інформації в хімічній промисловості

(Черкаський НДІТЕХІМ) [2]. Перелік підприємств хімічної промисловості України подано у Вікіпедії [3].

До 2020 р. (допандемійний і довоєнний періоди в Україні) макроекономічні позиції хімічної промисловості в промисловості/економіці України були доволі значимими, про що свідчить діаграма (рис. 1) [4], хоча помітним, на жаль, є спадний тренд частки хімічної промисловості в економіці країни.

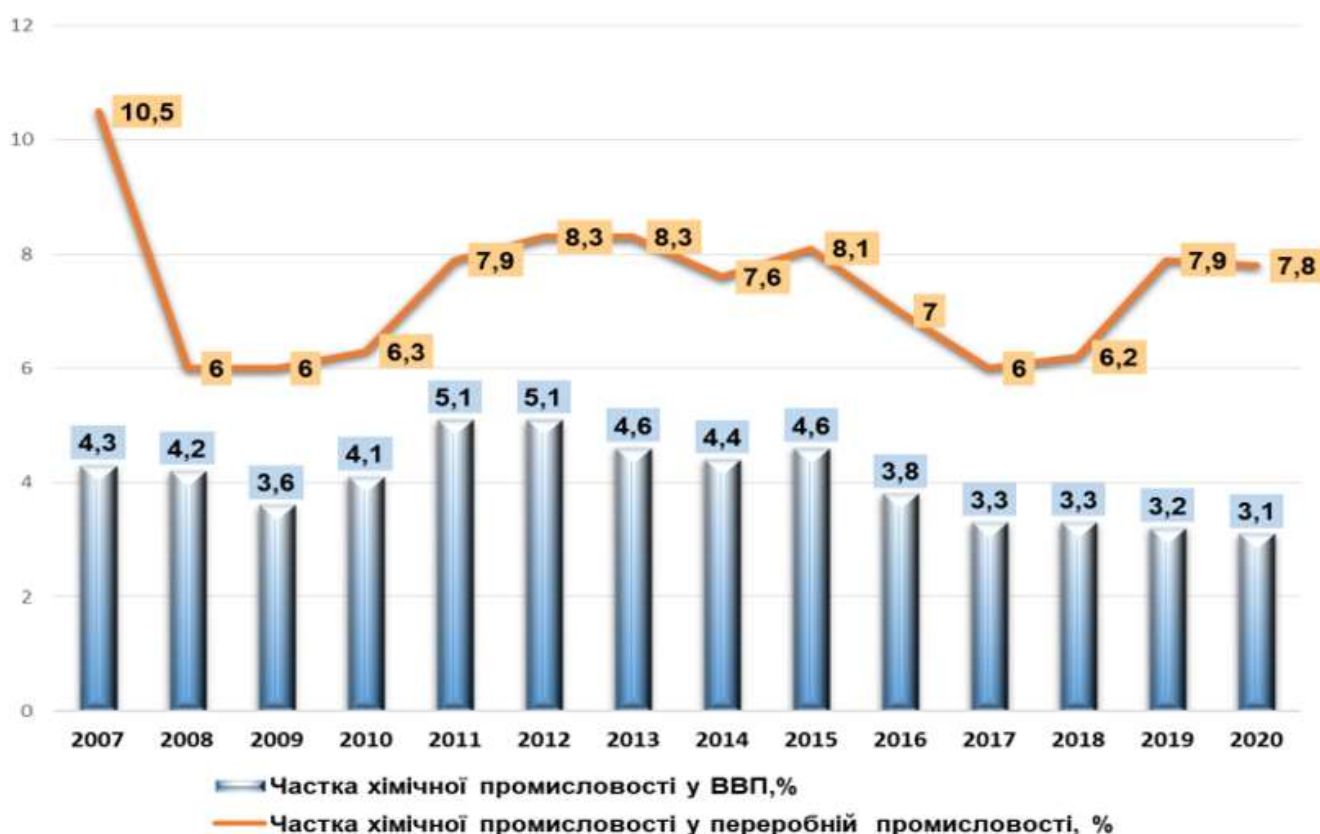

Рис. 1. Частка хімічної промисловості у ВВП України (%) [4]

Російська воєнна агресія проти України, окрім загибелі цивільного населення і військових, спричинила низку руйнувань житлової інфраструктури, об'єктів соціальної сфери, доріг, складських приміщень, підприємств тощо. Станом на червень 2022 р. більшість хімічних підприємств призупинили виробництво, оскільки це або небезпечні виробництва в зоні активних бойових дій, або вони перебувають на тимчасово окупованих територіях [5]. «Значних

руйнувань зазнали не менше 7 хімічних підприємств з категорії великих та середніх; жоден завод не відновив роботу на 100%, повністю зупинили діяльність 40–50%» [6]. Тому після закінчення воєнних дій на території України гостро постане питання відновлення підприємств харчової промисловості, розширення географії реалізації виробленої ними продукції, розширення попиту на фахівців-хіміків.

Одним з провідних регіонів України за більшістю показників є Полтавська область, яка відома «видобутком залізної руди, видобутком та переробкою нафти і газу, виробництвом вантажних автомобілів, алмазного інструменту, турбін, трикотажу, шкіряного взуття, вишуканого одягу, зерна, цукру, олії, кондитерських виробів тощо» [7]. Для багатьох видів перерахованої продукції так чи так дотична хімія – наука, що вивчає склад, будову властивості речовин/елементів/сполук, їх перетворення і зміни під впливом природних факторів та впливу людини. Знання хімії, її законів і закономірностей необхідні для фахівців галузей економіки України у цілому і Полтавської області зокрема. Вони необхідні для фармацевтичних, харчових, косметичних, нафтопереробних, природоохоронних, аграрних та інших підприємств, лабораторій науково-дослідних та криміналістичних установ [8].

Свої перші знання з хімії діти отримують у школі на уроках хімії у середній і старшій школі. Шкільна програма зазвичай охоплює основні концепції і принципи хімії, категоріальний апарат науки. У школі вивчають структуру та організацію таблиці Менделєєва, розкривають її значення для класифікації хімічних елементів. Діти вчаться розрізняти різні типи хімічних реакцій – реакції сполучення, розкладу, заміщення, обміну, синтезу. Учні вивчають характеристики різних хімічних речовин, їх фізичні та хімічні властивості; дізнаються про розчини, їхню природу, властивості та методи вимірювання концентрації розчинів. У старших класах вивчаються основи органічної хімії. Виконуються лабораторні роботи.

Говорячи про стратегії зближення уроків хімії з хімічною промисловістю задля повоєнного відновлення хімічної галузі, задля стимулювання розвитку повоєнної економіки України і Полтавської області, пропонуємо до уваги та подальшої реалізації як традиційні, так і інноваційні стратегії: стратегія практичної демонстрації технологій і процесу виробництва хімічних речовин і матеріалів; стратегія співпраці із фахівцями підприємств хімічної промисловості; стратегія проєктно-дослідної співпраці з конкретними підприємствами; стратегія імітаційного моделювання технологічних процесів на різних підприємствах хімічної промисловості; стратегія віртуальних екскурсій до хімічних підприємств або лабораторій; стратегія залучення учнів до науково-дослідної роботи разом з науковцями-хіміками; стратегія майстер-класів за участі досвідчених фахівців різних підприємств хімічної промисловості, стратегія використання симуляторів і тренажерів для апробації сучасних методів і технологій зменшення екологічного сліду, стратегія долучення учнів до обговорення нагальних проблем підприємств хімічної промисловості та інші.

Полтавська область має на своїй території різні підприємства, які належать до хімічної галузі [9]. І кожному із цих підприємств потрібна висококваліфікована робоча сила. Тому, вважаємо, потрібна системна державна економічна і освітня політика, спрямована на підтримку в країні і регіонах хімічної освіти як на рівні школи, так і на рівні університетів. Особливо це стосується повоєнного відновлення національної економіки, економіки регіонів і територіальних громад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хімічна промисловість України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Державна підтримка українського експорту. URL : <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/14.html>

2. Каталог виробників хімічної і нафтохімічної продукції України. URL : <http://www.niitehim.ck.ua/katalogy-dovidnyky-pidpryyemstv/katalog-vyrobnykiv-himichnoyi-produkts.html>
3. Підприємства хімічної промисловості України. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Підприємства_хімічної_промисловості_України
4. Хімічна промисловість та хімічний ринок України у 2020 році: факти, оцінка стану, тенденції, прогноз. Аналітична записка. URL : http://nditekhim.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/2020pidsumky_zakl..pdf
5. Каракуц А., Гордійчук Д., Щедрін Ю. Аграрний бізнес, металурги, ІТ, хімія та інші: як справи в гігантів української економіки. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837/#4>
6. Павлиш О. Через війну хімпромисловість втратила майже 600 мільйонів доларів прибутку. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/6/687864/>
7. Полтавська область. URL : <https://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Poltava/>
8. Кафедра хімії та методики викладання хімії. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г . Короленка. Офіційний сайт. URL : <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/kafhmvh/головна-сторінка>
9. Полтавська область. Підприємства. Хімічне виробництво. Бізнес-гід. URL : <https://business-guide.com.ua/enterprises?o=448&v=345>

*РЕМИГА С. Є., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*

КІБЕРБУЛІНГ ЯК РІЗНОВИД КІБЕРАГРЕСІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

Інформаційна мережа дає широкі можливості учням для саморозвитку та самоосвіти. Але крім можливостей вона створює і чимало різної небезпеки для підлітків. В мережах розповсюдження набув кібербулінг – цькування онлайн, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж, форумів, блогів, онлайн-відеоігор тощо.

У кібербулінгу є три суб'єкти: кривдник – це учасник (дитина, старшокласник) кібербулінгу, який вчиняє кібербулінг щодо іншої дитини; жертва – це учасник (дитина, старшокласник) кібербулінгу, щодо якої було вчинено кібербулінг; спостерігач – це свідок кібербулінгу.

Кіберагресія може виходити не тільки від кривдника. Через кіберагресію може перейняти поведінку і потерпілий як самозахисну стратегію. Але і в таких випадках кривдник може вийти «сухим із води», адже аналіз поведінки кривдника свідчить, що вони гарні маніпулятори, тому їм не буде складно взаємну агресію потерпілого знову перекинути на нього.

Проведені в Україні опитування свідчать, що учасники та учасниці фокус-груп до основних викликів кіберагресії зараховують: зламування акаунтів у соціальних мережах та подальше шантажування; поєднання офлайн та онлайн-цькування; онлайн-погрози життю або фізичне насильство; розкриття адреси проживання та відвідуваності позашкільних місць (гуртки, місця дозвілля); постійне цілодобове цькування. Показовими в оцінці підлітками масштабності та реагування на кібербулінг є такі слова одинадцятикласниці: «Мені здається, що булінгу та кібербулінгу стало так багато, що більшість дітей привчилися на

це не реагувати. Можна просто посміятися із цього з друзями і все припиниться. Я часто зіштовхувалася з булінгом і кібербулінгом, але я не реагувала на це, бо це не має сенсу. Я сумніваюся також у тому, що якщо тебе булять, то варто просити допомоги у друзів. Навряд це допоможе – вони і самі не знають, як вирішити ситуацію. Хіба підтримають словами, і стане психологічно легше» [1].

Вважаю, необхідно розібратися, звідки береться таке агресивне ставлення до оточуючих. Учні (кривдники) завжди знайдуть до чогось причепитись, можна провести таку паралель. Кривдник, щоб тероризувати свою жертву, для початку шукає джерело для такої потужної агресії. Як один із варіантів, можемо навести приклад: у кривдника непорозуміння з батьками. Оскільки кривдник не може агресувати на дорослу рідну людину, учень (кривдник) буде накопичувати в собі ті агресивні реакції, які у нього залишаються після кожного конфлікту. І тут постає модель «агресор–жертва», коли той самий майбутній кривдник сам себе в родині почуває жертвою. І так виходить, що той учень стає кривдником тільки тому, що йому нікуди викинути свою агресію. Ось чому агресор і починає кібербулити або булити інших учнів, які стають його жертвами, адже кривдник себе почуває у домінуючій ролі та повертає ту агресію на інших у такий спосіб. Та, на жаль, сам кривдник, можливо, через збуджений психоемоційний стан може не розуміти того, що він здатний завдати шкоди іншому підлітку. А інколи психологічні тортури призводять потерпілого до депресії або навіть до думки про самогубство.

Одним із документом, що визначає стандарти Ради Європи з прав дитини у цифровому середовищі, є Рекомендації CM/Rec (2018) 7-го Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі, у якому зазначаються чотири групи ризиків:

- сексуальна експлуатації та зловживання, домагання для сексуальних цілей (грумінг – розбещування), онлайн-вербування дітей для вчинення

злочинів, участь у екстремістських політичних чи релігійних рухах або для цілей торгівлі людьми (контактні ризики);

- принизливе та стереотипне зображення та надмірна сексуалізація жінок та дітей; зображення та прославляння насильства й завдання собі ушкоджень, зокрема самогубство; принизливі, дискримінаційні або расистські вирази чи заклик до такої поведінки; реклама, контент для дорослих (ризики контенту);

- кібербулінг, переслідування та інші форми утисків, розповсюдження без згоди сексуальних зображень, шантаж, висловлювання ненависті, хакерство, азартні ігри, незаконне завантаження або інші порушення прав інтелектуальної власності, комерційна експлуатація (ризики поведінки);

- надмірне використання, позбавлення сну та фізична шкода (ризики для здоров'я) [2].

На жаль, кібербулінг стає все більш практикованим у мережі, оскільки підлітки почасти віддають перевагу спілкуванню в Інтернеті, та й онлайн-навчання через російську воєнну агресію додає ризику стати жертвою кібеагресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому середовищі в Україні. Аналітичний огляд. Команда правозахисного департаменту ГО «Докудейз». URL : https://cyber.bullyingstop.org.ua/storage/media-archives/cyberbuling_preview_5-10.pdf?fbclid=IwAR2LzoPNfsaZrpI5fBJJwA5V9js-B-kT46VzY6mFk4LV_Qr9RLiz-CvYC5I
2. Рекомендація CM/Rec (2018) Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі. URL : https://mvs.gov.ua/upload/file/rekomendac_ia_schodo_zahistu_d_tey_u_cifrovomu_seredovi_sch_2018.pdf

ГУЛЯЄВА Д. С., магістр архітектури та містобудування, керівник відділу проектування, архітектури та дизайну

ТОВ «Творчість-освіта-наука», м. Полтава

АНАЛІЗ ЕТАПІВ ТРИВИМІРНОЇ ГРАФІКИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДИЗАЙНЕРІВ

Вагому роль у підготовці майбутніх дизайнерів із застосуванням smart-концепції [1–3] відіграє тривимірна графіка, або 3D-графіка (від 3 Dimensions – «3 виміри») – розділ комп'ютерної графіки, сукупність прийомів та інструментів (як програмних, так і апаратних), призначених для зображення об'ємних об'єктів. Тривимірне зображення на площині відрізняється від двовимірного тим, що включає побудову геометричної проекції тривимірної моделі (сцени) на площину (наприклад, екран комп'ютера) за допомогою спеціалізованих програм. Теоретичними основами цієї статті є наукові положення праць з проблем сутності та формування художньо-графічних умінь і навичок (Р. Горбатюк, Г. Максименко, О. Саган та ін.); застосування тривимірної візуалізації в навчальному процесі (Г. Брянцева, С. Герасимов, Л. Долінер, Е. Макаров, Н. Манько, М. Пак, Є. Полякова, Н. Семенова, В. Стародубцева, Д. Шеховцова).

Методи дослідження розділялися на теоретичні, а саме: аналіз науково-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень і навчально-методичних матеріалів та емпіричні – спостереження, опитування студентів, педагогічний експеримент.

Науковцями та практиками доведено, що розробка такої 3d-моделі здійснюється в кілька етапів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Етапи розробки 3d-моделі

№	Етапи, підетапи	Характеристика	Примітки
1	2	3	4
1	Моделювання	Створення тривимірної математичної моделі сцени і об'єктів в ній	
2	Текстурування об'єкту	Зміна зовнішнього вигляду поверхні попередньо створеної моделі	Коригування світла і місця спостереження. Слід зазначити, що він є одним із найскладніших етапів у створенні 3d-моделі, адже саме від вибору тону світла, рівня яскравості, різкості і глибини тіней залежить реалістичність сприйняття зображення
3	3d-візуалізація	Тривимірна візуалізація або рендеринг (англ. rendering – візуалізація, проявлення, подання) є процесом отримання зображення за моделлю з допомогою комп'ютерної програми	Існує декілька технологій візуалізації, такі як: Z-буферизація (глибинна буферизація) – алгоритм, який відповідає за створення зображень 3d-об'єктів спираючись на глибину елементів зображення. При візуалізації об'єкту його глибина генерується на осі Z-координат і зберігається у Z-буфері. Сам буфер, зазвичай, являє собою двовірний масив X-Y координат із одним елементом (глибиною) для кожного екранного пікселя
4	Рейкастинг	Ray casting (англ. – кидання променів) або сканлайн (scanline) – розрахунок кольору кожної точки картини побудовою променя з точки зору спостерігача через уявний отвір в екрані на місці цього пікселя «в сцену» до перетину з першою поверхнею	Тут 3d-модель розглядається з певної, заздалегідь заданої точки: з точки спостереження на об'єкти сцени направляються промені, за допомогою яких визначається колір пікселя на двовірному екрані. При цьому промені припиняють своє поширення (на відміну від методу зворотного трасування), коли досягають будь-якого об'єкта сцени або її фону
5	Трасування променів	Те ж, що і рейкастинг	Колір пікселя уточнюється за рахунок побудови додаткових променів від точки перетину променя погляду (тобто саме від спостерігача до джерела світла)

Систематизовано в табличній формі (Д. Гуляєва, 2024)

Отже, ми проаналізували етапи тривимірної графіки – моделювання,

текстування об'єкту, 3d-візуалізація, рей кастинг, трасування променів, який може бути використаний при підготовці дизайнерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуляєва Д. С. Професійні компетентності майбутніх дизайнерів. Матеріали Міжн. науково-практ. конф. «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXVIII Каришинські читання) (м. Полтава, 27–28 травня 2021 р.) / За заг. ред. проф. М.В. Гриньової. Полтава : Астроя, 2021. С.122–123.
2. Шпильовий В. Д., Гуляєва Д. С., Радько А. М. Формування smart-концепції при проектуванні як напрямок наукової організації праці менеджера / Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXX Каришинські читання) : матеріали Міжн. науково-практ. конф., присвяченої розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі (м. Полтава, 25–26 травня 2023 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. 280 с. С. 250–253.
3. Гуляєва Д., Радько А. SMART-концепція при проектуванні як освітня компонента організації діяльності менеджера / Європейський вектор розвитку вищої освіти України: Програма Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 14–15 листопада 2023 р.). Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2023. С. 21. URL : <http://surl.li/oxwhg>

ЗМІСТ

Яковенко Л. І. ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	3
Степаненко С. В., Дедов О. Ф., Чжоу Хаочжо УНІВЕРСИТЕТИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМИ.....	7
Степаненко С. В., Китриш О. В., Жао Шуньюй МАРКЕТИНГ-МІКС У ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ МАРКЕТИНГУ.....	14
Дерід І. О., Фрідман О. А ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПОБУДОВІ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ.....	21
Попова Ю. М. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	26
Шевченко Б. О. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ.....	31
Непокупна Т. А., Годзь О. О., Лисенко М. О. СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ГРОМАД....	39
Приходько С. М. УЧАСНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ ЯК СКЛАДОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	45
Сакало О. Є. УКРАЇНА У WORLD HAPPINESS REPORT: НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	49
Дроботя Я. А., Дорошенко О. О., Безус О. Ю. ФІНАНСОВИЙ РИЗИК: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....	55

Школяр С. П., Безносок О. О. РЕЙТИНГ ЯК МОТИВАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ.....	57
Дмитрієнко О. О. ОЦІНКА ТІСНОТИ ТА ЗНАЧИМОСТІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЗМІННИМИ У МНОЖИННІЙ РЕГРЕСІЇ: ПОГЛИБЛЕНЕ РОЗУМІННЯ АНАЛІЗУ ДАНИХ.....	64
Лубковський С. А. ВПЛИВ ОПОДАТКУВАННЯ ПРАЦІ НА БІЗНЕС: ПОРІВНЯННЯ КРАЇН ОЕСР ТА УКРАЇНИ.....	67
Степаненко С. В., Цю Менцзе АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ.....	73
Бабенко І. В. ОЦІНКА ВПЛИВУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЛІДЕРА НА УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ.....	78
Непокупна Т. А., Чжан Ісюань, Попова Ю. М. НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНО- ПРОЄКТНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРОЮ У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ.....	84
Шаравара Р. І., Задорожний А. В. ПРОМИСЛОВИЙ СЕРВІС (OUTSOURCING) ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ДОПОМІЖНИМ ВИРОБНИЦТВАМ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	88
Усанова Л. А., Усанов А. І. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ	95
Пуленко І. І. ФІЛОСОФІЯ ЯК КОНСТРУКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ УСВІДОМЛЕННЯ ЛЮДИНОЮ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	100
Люлька Г. А. МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙ.....	103

- Непокупна Т. А., Степаненко В. В.**
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АТ «УКРГАЗВИДОБУВАННЯ»..... 108
- Шаравара Р. І., Литвиненко С. С.**
ЗАГАЛЬНА МОДЕЛЬ І СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ
ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ПІДПРИЄМСТВА..... 113
- Большая О. В.**
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ
УКРАЇНИ..... 120
- Чабан В. М.**
РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКИХ СТАРТАПІВ В ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ..... 123
- Шевченко Б. О., Непокупна Т. А., Василець В. Л.**
КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТОВНОГО
НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ..... 132
- Пащенко О. В., Пащенко Н. Ю.**
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ..... 138
- Ищенко І. С.**
ОЦІНКА РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК
ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ПРОЦЕСУ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ..... 143
- Шевченко Б. О., Любимська Ю. С.**
ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 147
- Непокупна Т. А., Лян Хао**
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ
РЕСПУБЛІЦІ 152
- Яколенко В. М., Непокупна Т. А.**
ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ НА РИНОК ПРАЦІ.... 156
- Павлик Н. М.**
БАЗОВА ДОПОМОГА ПЕДАГОГА ДИТИНІ, ЯКА ЗАЗНАЛА
СТРЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 159

Непокупна Т. А., Тацій В. С. РОЛЬ МАЛИХ ВИРОБНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	164
Зуб О. В., Зозуля Т. В. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ УНІВЕРСИТЕТУ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	170
Непокупна Т. А., Мисяк А. С., Шарова О. С. ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ТА ПОЛІТИЧНИЙ ЛІДЕР: СУТНІСТЬ ЯВИЩА ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ	175
Шевченко Б. О., Кожушко Є. В. ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІВЕНТ-МАРКЕТИНГУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЙ.....	180
Матвієнко Н. Л., Іванова В. О. КУЛЬТУРА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: СУТНІСТЬ, ІСТОРІЯ, ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ.....	184
Делія Р. І. ДО ПИТАННЯ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	188
Антіпов Р. А., Долгов В. А. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	192
Головатюк О. Ю. ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА УЧНІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ...	197
Погорелов А. В. НАСЛІДКИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 2008 РОКУ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	201
Шевченко Б. О., Нью Цзюньхуа ПОБУДОВА СИСТЕМИ ІНДЕКСІВ ОЦІНКИ ЗЕЛЕНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ.....	206

Шевченко Б. О., Доу Цзяші ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ІНІЦІАТИВИ «ОДИН ПОЯС – ОДИН ШЛЯХ».....	214
Школяр Т. А., Школяр С. П. УРАХУВАННЯ ВПЛИВУ ЕЛЕМЕНТІВ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА ТИПІЗАЦІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПРОЄКТНИХ ЗАЯВОК ЗВО.....	219
Сердюк В. О. АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	224
Корольов В. В. СУЧАСНА НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ШЛЯХ ДО ПОШУКУ.....	228
Івченко М. М., Ганжа В. О. ВІД УРОКІВ ХІМІЇ У ШКОЛІ ДО РОЗВИТКУ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: СТРАТЕГІЇ ЗБЛИЖЕННЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	233
Ремига С. Є. КІБЕРБУЛІНГ ЯК РІЗНОВИД КІБЕРАГРЕСІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ.....	238
Гуляєва Д. С. АНАЛІЗ ЕТАПІВ ТРИВИМІРНОЇ ГРАФІКИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДИЗАЙНЕРІВ.....	241

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ,
ПОЛІТИЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ**

*ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
УЧАСНИКІВ ЧЕТВЕРТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ*

У авторській редакції

Відповідальний за випуск

С. В. Степаненко, кандидат економічних наук,
доцент, завідувач кафедри політекономії
ПНПУ імені В. Г. Короленка

Комп'ютерна верстка

О. О. Годзь